

MAGYAR TANÍTÓKÉPZŐ.

IX. ÉVFOLYAM.

1894. október.

VIII. FÜZET.

TANÍTÓKÉPZÉS.

Emlékbeszéd dr. Felméri Lajosról.¹⁾

Kiváló emberekről emlékbeszéd tartása legelsőben is azt feltételezi, hogy őket jól ismertük legyen, — s hogy ismeretünk alapján személyök és működésök iránt rokonszenvet, vonzalmat érezzünk, magukat és ténykedésöket igazán becsúlni tudjuk.

A szó közönséges értelmében én dr. Felméri Lajost nem ismertem. Vele soha nem beszéltem, nem érintkeztem; nem emlékszem, hogy valaha láttam volna. — Nem tudnám tehát e díszes társaság előtt rajzolni, mint rajzolja hőseit Homer, nem tudnám megmondani öntapasztalatból, hogy milyen vala termete és járása, milyen színűek voltak hajfűrtjei s miként tüzeltek szellemes szemei.

Különben is »Mens manet et virtus, caetera mortis erunt.« »Elme és erény halhatatlanok, minden egyéb enyészetre hajló.« — Ezért én ismerem őt. Ismerem oly értelemben, a mint Socrates kivánta ismerni embereit, »beszélj, mondá, hogy megismerjelek.« Beszédeiből, melyeket műveinek, ezen szellemi fonografoknak adott át, ismerem igen is őt. Innen keresem fel azon vonásokat, melyek együttvéve az ő szellemi képét alkotják és vésik lelkeinkbe; de felkeresem azon adatokat, melyek pályája megértésére és igazi megbecsülésére vezetnek.

* * *

Felméri Lajos szegénysorsú iparos szülék gyermeke; született 1840. szept. 29-én Székely-Udvarhelyen. Szerencse, hogy szülővárosában a reformátusoknak, mint akkortájtban nevezni szokták, kollégiumok volt, mert az elemi iskola bevégezése után is folytathatá az akkor 6 osztályú gimnáziumban tanulását, majd a gróf Haller József családjánál nevelő lett s egyszersmind az erdélyi ref. kollégiumokban akkor rendszeresített két évi bölcsészeti tanfolyamot is végezte.

Több évre terjedő nevelőségét itt bevégezvén, a 22 éves ifjú a

¹⁾ Olvastattat a Tanítóképzőintézeti Tanárok Országos Egyesülete e nagy választmányának Debreczenben, 1894. aug. 20-án az országos tanszerkiállítás alkalmával tartott ülésén.

sárospataki ref. főiskolát keresi fel, hogy Erdélyi Jánostól, a kitünő írótól és tudóstól, a bölcsészetet hallgassa. Úgy látszik, hogy a tudós tanár s a kitünő hallgató közt csakhamar rokonszeny keletkezik, így magyarázható meg, hogy Erdélyi János ajánlására Szatmári Király Pál, akkor borsodmegyei alispán, egyetlen s épen nála lakó fiának nevelője lett. Mint a hogy virág a nap fényének érintésére megnyitja kelyhét, úgy tárult ki a tudományszomjas ifjú lelke a tudomány felkentjének s az ihletett költőnek lelki fényt árasztó hatása alatt azon egy rövid év alatt, melyet Sárospatakon töltött. Innen már 1863. évben növendékével Budapestre ment, hol a ref. theologiai iskolában kétévi, az egyetemen 3 évi párhuzamos hallgatás után külföldi egyetemekre ment ismeretei öregbítésére, szellemi látkörének terjesztésére. Angliát és Skóciát beutazván, Edinburgban félévig bölcsészeti és irodalmi előadásokat hallgatott; majd Németországban a jenai, tübingai és heidelbergi egyetemeket kereste fel bölcsészeti, eszthetikai tanulmányok hallgatása végett; közben azonban utazásokat tett Schweiczban, Felső-Olasz- és Francziországban. Ez utazás és tanulmányozás több szempontból nevezetes. Anglia, intézményeivel, szabadság-szeretetével, nagy irodalma fenségével a közélet terén oly nagyszerű erővel nyilatkozó gyakorlati tevékenység és alkotások hatásával már ekkor magának hódítja meg.

Hogy inkább az angol nép élete, az angol intézményekben nyilatkozó szellem uralkodott lelkén s nem az edinburgi egyetem különben tiszteleltre méltó s tudós tanárainak tudománya, míg a németiség iránt tüntetőleg hideg maradt, nagyon világos magából azon egyetlen tényből, hogy Jénában egyebek közt Kuno Fischert, ez európai hírű tudóst hallgatta, kinek nagy elméje a bölcsészet legelvontabb tételeit is könnyen felfoghatókká és megérthetőkké tudta tenni, a ki »Die Geschichte der neueren Philosophie« című rendkívül nagybecsű művében a Des-Cartes, Leibnitz és Kant stb. bölcsészeti rendszereit bámulatos könnyúséggel magyarázta s tette hozzáférhetőkké a bölcsészetet kedvelőknek. — Sőt mondhatni, hogy nemcsak hideg a német nyelvtudomány és kultúra iránt, hanem ezeket szándékosan mellőzni és kicsinyleni látszik s ezekkel szemben a tudós objektivitását nem eléggé őrizi meg. Francia- és olaszországi utazásainak és tanulmányozásainak kétségtelen nyomait főleg a képzőművészet és eszhetika iránt kifejelett szeretetében látjuk.

Az 1866—7. és 1867—8. évi külföldi utazás és tanulmányozás által megizmosult lelkű, ifjú tudós egyik jeles mesterének, Erdélyi Jánosnak örökébe lépett; a sárospataki főiskolában ennek halálával megüresedett bölcsészeti tanszékére választott meg az 1868. évben rendkívüli, az 1869. évben pedig rendes tanárrá. Itt mindössze négy évig működött. Ez idő alatt szervezte és rendezte be a tiszáninneri ref. egyházkerület lelkes áldozatkészsége mellett a klasszikus képzésre s az eszthetikai előadások sikerére oly kimondhatlanul becses és fontos eszthetikai múzeumot, megelőzvéen vele az összes vidéki főiskolákat, melyek legnagyobb részénél ma sem egyéb az, mint pium desiderium.

Az ifjú tanár lelkesült s lelkesítő működését a bodrogmenti »alma mater«-ben jellemzően rajzolja egy tisztelő tanítványa. »Középmagasságú, mozgékonyaságra valló, rendes teltségű tagjaival, a munkásság tüzeben

megacézéződött székely faj sarjadékának méltán néztük őt. S eme mozgékonyagra, tevékenységre született temperamentum gyanánt tekinthető az a szokása, hogy megjelenésével mintegy meglepte tanítványait s mire azok észrevehették volna, már katedráján termett.◀

◀Még jól meg sem állapodott, már folytak ajkairól a figyelmet megragadó és lelkesítő fejtegetések, nyomós idézetekkel, találó példákkal és hasonlatokkal fűszerezvén azokat. Mindig élénk előadási módorában a tanári rátermettség s az ismeretközlés heves vágya nyilatkozott, minélfogva majd a katedrája fölött függő táblán szemléltető képekkel és rajzokkal, majd ezek nemlétében élénk kéz- és tagmozdulatokkal kísérte s illusztrálni törekedett még az elvont fogalmakat is.

◀Öröm volt látni mint ragyogott szeme és arcza, mint hajolt előre, vagy szegte kissé hátra a fejét katedrájában állva, midőn tanítványai arczán az élénk figyelem, a meleg érdeklődés vagy meghatottság s lelkesedés kinyomatát látta.◀

◀Eszthetikai előadásai alkalmával a nagy mesterek kép-, szobor- és építészeti remekei fényképmásolatainak felmutatása s méltatása közben, hallgatói a teremnek most eme, majd ama részén csoportosultak köréje tiszteletteljes bizodalommal. Ő nem csupán az elsőkre, hanem összes tanítványaira kívánt hatni, azért maga ment közéjük, hogy a tudásvágyat, a jó, igaz és örök szép iránt való szeretetet és vonzódást bennök felébreszsze és élénkítse.◀

A ki ily emléket hagyott tanítványai lelkében, az mint tanár nem hiában működött. Az ily elismerés a koporsó gyászát is megfényesíti.

A Ferencz-József-egyetem Kolozsvárott az 1872. évben felállítván, Felmeri Lajos a neveléstudomány tanárává neveztetett ki s ezen a helyen maradt egész 1894. május 22-én bekövetkezett haláláig.

Irodalmi működését egyes értekezések írásával már egyetemi tanársága előtt megkezdette ugyan, de egyetemi tanársága alatt a pedagógiai irodalom terén páratlan, szinte csodálatos tevékenységet fejtett ki Nincs a nevelésnek, vagy az iskolának oly ága, mely figyelmét kikerülte volna. Irt magyar és francia folyóiratokban, mindig alaposan és szellemesen.

Czikkei, értekezéseinek száma légió. Egyes darabok, becses részletek azok az ő tudásából és szelleméből.

Én azokat egyenként fel nem sorolom s az ő szellemi képének előállításában csupán két legnagyobb szellemi hagyományára támaszkodom.

Két oszlopos nagy műve különben is az ő szellemének kincses háza. Szívét, lelkét s egész lényét innen lehet igazán megismerni. Fájdalom, hogy kora halála miatt irodalmunkat több becses művel nem gazdagíthatta!

* * *

Hazai és külföldi folyóiratokban megjelenő cikkei által szerzett szép nevét és hírét egyszerre magas niveaura emelte s általánossá tette *◀Az iskolázás jelene Angolországban◀* címmel, két vaskos kötetben kiadott műve, mely a magyar kir. közoktatásügyi miniszterhez, ki őt az

1878—79. iskolai évben az angol közoktatás tanulmányozása végett küldte volt ki, intézett jelentés szerény nevét viseli. Sokat látott, vizsgált, fáradt Anglia intézeteiben, hogy mint szemtanú közvetlen benyomások után szerezzon kétségtelen ismereteket; de rengeteg sokat is olvasott künn és idebenn hazájában, hogy magas küldője inteniójának s még inkább nemes becsvágyának eleget tehessen és hazája iránti szeretetét, minél hivebben bebizonyíthassa. E mű valóban lelkiismeretességének, széleskörű tudásának, mindenre kiterjedő éles megfigyeléseinek fényes bizonyága. A külföldi iskolákról írott jeles tanulmányok közt ma is elsőnek mondható akár a benne felölelt anyag nagyságát, akár a nagy, tudományos apparatust tekintjük, melyet ennek megírására fordított. Nincs is a hasonnemű tanulmányok közt egy is, mely egyszerre oly széles körben lett volna ismeretessé és közkeletűvé. A tanügy emberei mohó vágygyal olvasták s tanulmányozták s belőle valóban sok oly dolgot tanultak s tudtak meg alaposan, a melyeket addig csak töredékesen ismertek. E mű által oly világos és tiszta képben tárul fel lelkünk előtt Angolország közoktatásügye, hogy aligha nem igaz és találó azon megjegyzés, hogy magok az angolok nem ismerik jobban közoktatási és nevelési intézményeiket, mint mi magyarok e mű olvasása után ismerhetjük. De az is igaz, hogy hazánk közoktatásának ehhez fogható leírását sem bírjuk, a minek bizonyára egyik legfőbb oka az idetartozó monografiák nagy hiánya.

Az író e műben nemcsak nagy gondal írja le az angol intézményeket, hanem szívesen ragyogtatja tudományát, sokoldalú ismereteit az exakt tudományok, a klasszikus irodalom s a művészet és esztetika köréből, azért általános szempontból is igen érdekes és tanulságos az. Művének érdekes és tanulságos voltát emeli reflexióival, bírálataival, összehasonlításaival. Bírálatai és összehasonlításai azonban gyakran mesterkeltek, sőt túlzók is, mint ezt különösen az angol és magyar tanítók képzésével foglalkozó összehasonlításainál láthatjuk.

Nézetem szerint pedig az angol tanítóképzés egészben véve nem is áll a hazai tanítóképzés felett. Egyes részletekben lehet jobb és czélszerűbb az, de sokban jobb és többet érő emez. A vizsgarend akár a tárgyakat, melyekből vizsgát kell tenni, akár a vizsga módját s még inkább a vizsgáló bizottság összeállítását tekintjük, határozottan jobb az, a melyet Angliában látunk.

Helyes és életrevaló irányzat az, mely a tanítóképeségi vizsgálathoz nem az adatok halmazainak kikutatására, hanem sokkal inkább az ész fejlettségének kiismerésére fekteti a súlyt. Az emberi szívet és elmét formálni igen nagy dolog, sokkal nagyobb mint adatokkal, ismeretekkel tömni az elmét. Arra pedig egészséges, mélyre látó ész kell. Helyeslem és irigylem, hogy, például az irodalomtörténet sokszor életlen adatai helyett Angolországban egy-egy irodalmi remek tanulmányozása és fejtegetése kívántatik; mily felséges módja ez az önálló tanulmányozásra és gondolkodásra serkentésnek s mily kitűnő próbája az ész fejlettségének, a szellemi önállóságnak. — Az oklevelek igazi és egyenlő értékének előállítására, melyet mi oly szomorúan nélkülözünk, egyedül helyes módja azon vizsgálati rendszer, mely Angliában diva-

tozik, hol Anglia minden tanító növendékeinek írásbeli műveit a kitünő tudósokból álló országos bizottságok (departement of science és dep. of art.) a vizsgázókat sohasem ismerve bírálják meg. Ugyanazon tudományokból vagy művészeti ágakból minden vizsgázónak ugyanazon bizottság az osztályozója. Így lesz az osztályozás egyenmértű, igazságos, tárgyias. Így kellene nálunk is eljárni a képességi és érettségi vizsgáknál egyaránt; az emberi gyengeségek és gyaroltságok, melyek most helylyel-közzel érvényesülhetnek, azon rendszer mellett elmaradnának a közügynek, a kulturának s magának az igazságnak javára. A tanítóképzés kiegészítője a gyakorlat; sőt a tanítóképzőkben csak megkezdődik az, a valódi eredmény akkor éretik el, ha egyfelől annak folytatója lesz a tanítók részéről az önképzés, másfelől ha szakszerű és lelkiismeretes iskolafelügyelet szorgalmával és okos tanácsaival az iskola által megjelölt irányban segíti a képzés betetőzését.

A népoktatás sikere és áldásos következményei legelső sorban ugyan a helyesen és alaposan képzett s hivatásukon szeretettel, lelkesedéssel csüggő tanítóktól függenek; de a társadalom tevékeny részvéte buzgó támogatása és áldozatkészsége adja meg a siker biztosítékait s az terjeszti ki a nevelés áldásait oly területekre is, a hova az iskola el nem ér. A társadalom részvételének ily nagyszerű megnyilatkozását látjuk Angliában a rongyos gyermekek, fegyenczek s a felnőttek oktatása körül.

Különben valamint minden égaljnak meg vannak saját terményei, úgy minden társadalom a maga természete s különleges körülményei szerint érezteti hatását, nyilatkoztatja ki erejét és hatalmát.

Hogy nálunk a társadalom jó részben szunynyad, azt szomorúan látjuk. Sajátságos, hogy a magyarság, a szabadság és alkotmányosság s az önkormányzat híve, a kormánytól s a hivatalos körök intézésétől vár minden üdvös alkotást és cselekvést még oly téreken is, a hol a tevékenység joggal a társadalmat illeti meg s a hol az nagyobb feltűnés nélkül működhetik sikeresen. Az önkormányzás nem elmélet, hanem gyakorlat és élet által valósul. A társadalom meleg részvéte a nevelés nagy feladatainak megoldása körül rendkívül jótékony lehet; a hivatalos körök eljárását segítheti, támogathatja, ellenőrizheti, eddig észre nem vett pontokra irányozhatja, felmelegítheti s lelkesültségbe hozhatja.

A társadalom meleg részvéte a nevelés nagy munkájában még mindig hiányzik nálunk. Hiában rajzolta Felméri oly megkapó szeretettel az angol társadalom alkotásait, még mindig eltűri magyar népünk az ébresztő szót »Kelj fel te, ki aluszol!« Pedig itt a társadalom megmozdulására nagyobb szükség van, mint bárhol is, — itt nem pusztán kulturái, hanem magyar nemzeti politikai életkérdés is az — Az lenne Felméri tanulmányának legnagyobb sikere, ha az angol társadalom szellemét olthatná magyar társadalmunkba.

A társadalomnak, ha egyszer hivatására ébredett s megmozdul, ereje, áldozatkészsége kifogyhatatlan. Nem pusztán nézője többé a nagy alkotásoknak, hanem munkás, építőtárs a nemzet nagysága megteremtésében.

Bocsánat a kitérésért, melyre a tárgy mintegy kényszerített engem!

* * *

Felméri Lajos »Az iskolázás jelene Angolországban« című két kötetes jelentése is méltó feltűnést keltett s őt az elsőrangú pedagógiai írók sorába emelte, nevét szélesebb körökben ismertté, tiszteltté tette. A »Neveléstudomány kézikönyve« pedig valódi eseményszámba ment. Tudományos mű hasonló eclat-val évtizedek alatt nem jelent meg irodalmunk egén. Toldi, Buda halála, Arany ezen remekeinek fogadtatásával versenyzett a prózai munka. Felméri Lajos egyszerre mint a nemzeti nevelés alapvetője és reformátora ünnepeztetett.

A kábitó tömjénfüst, az egyoldalúan magasztáló hymnusok szava mellett a férfias kritika sem maradt néma; megadta az érdemnek, a mi az érdemé, de bírált és igazított is, hogy a felmagasztaló dicséretnek által mintegy mámorba ejtett olvasóközönséget tisztább felfogásra s a munka igaz és megfelelő becsértékének megismerésére vezesse.

Maga a szerző is szerelmes volt e művébe s mint alább látni fogjuk, bizonyos tekintetben ő is úttörőnek tekintette azt.

Az első zaj már megszűnt régen, az első bármily heves emótiók is lecsillapultak, sőt maga a sokszor emlegetett jeles férfiú is nagyon csendes lett, sírjában nyugszik. De: »opera sua loquuntur«. A gyarló test némult el, dicső szelleme él, itt van köztünk, velünk. Most is épen azért vagyunk itt, hogy szellemét felujítsuk. Midőn ezt főleg az ő legkiválóbb alkotásának felmutatásával tenni igyekezem, czélom, hogy azt, a mi benne igaz és maradandó épúgy mint azt, a mi múló vagy ingatag, tisztán lássuk. Ő tanítani akart művével; tanítani pedig csak igazság által lehet. Azért dicsősége koszoruja érintetlenül álland, még ha műve egyes pontjai felett eltérő nézetnek adunk is kifejezést.

Vizsgáljuk őt, hogy igazán megismerhessük s nem a képzelet heve, hanem komoly meggyőződés által vezetve kövessük őt.

Az író művének egyedül helyes méltatása elsőben is az, ha azon vezérelveket vesszük tekintetbe, melyeket műve írásában maga elé tűzött, s a melyek szerént állítja ő maga, hogy azt írta, melyeknek műve által életet akart adni.

A neveléstudományt ő induktív tudománynya kívánta tenni. Mutatják szavai: »A neveléstudomány feladata megtanítani az új nemzedék leendő nevelőjét, hogy működése sarkpontját ne elavult dogmákban, hanem az ifjú természetében s a nemzet jellemében keresse. Talán nem mondok nagyot, ha azt állítom, hogy a nevelés elmélete, mint induktív tudomány most szólal meg először magyar nyelven, mert e műben mindennek előtt arra az örökké mozgó, ezernyi ezerféleképen alakuló és változó tényezőre fordítottam figyelmemet, melyet elmének, meg léleknek hívnak«.

»Ennélfogva bevezetem az olvasót abba a lélektani laboratoriumba, hol oly édesen esik megfigyeléssel tölteni az időt. Hiszen ha a nevelés igaz jelentésében nem egyéb, mint alkalmazásban levő psychologia:

akkor abban a fő súly az ifjú elméje működésének megfigyelésére esik“

Azon állítása, hogy a neveléstudomány elmélete, mint induktív tudomány, most szólal meg először magyar nyelven, kétes értelmű s tévedésre szolgálhat alapul. Kétes értelmű azért, mert jelentheti azt is, hogy a neveléstani igazságokat, elveket és ismereteket ne a priori gondolkodás után hozzuk napfényre, ne úgy állítsuk elő az ismereteket, mint a hogy a pók szövi magából hálóját, hanem az ifjú lelkek sokszoros megfigyelése, vizsgálása, egyes megfigyelt eseteknek egybehasonlítása által, miként ezt a természettudományi felfedezések, találmányok körül minden nap látjuk; de jelentheti azt is, legalább érthető volna s komoly tudományos férfiak értették úgy is, hogy az így tapasztalati úton feltalált ismeretek egybeállítására volna induktív.

Induktív módszer alkalmazásához folyamodik ma már minden kutató a nyelvészet, vallásbölcselet, a lélektan s a természettudományok mezején egyiránt. E módszer bámulatos rugékonyságot ad az emberi szellemnek s folyvást terjeszti az ismeretek határait, gazdagítja az emberi szellem kincstárát, de az indukció által feltalált igazságokat is a dedukció kohójában vizsgálja és próbálja meg az ész. De ha kiállották is a próbát, még nem egyebek mint igen becses darabok, értékes épületanyagok, tehát nem egyszersmind maga az épület, nem maga a tudomány. A tudomány rendszer, *systema*, a már kész, megállapított igazságoknak egyneműségök szerint szoros logikai rendben való összeállítása. Nem a tudomány tehát induktív, hanem az annak alkatelemeit képező ismeretek feltalálásának módja. A rendszer mindenkor *syntheticus* utat követ, tehát deduktív természetű. — Felmériről azt gondolni sem lehet, hogy ezt ne tudta volna; ő bizonyára azért nevezte neveléstudományát induktívnak, hogy figyelmeztessen, hogy a gyermek lelki világának közvetlen vizsgálata mily biztos támpontokat szolgáltat annak megismerésére s mennyire megkönnyíti a nevelőnek eljárását a már jól ismert lélektani elveknek alkalmazásában. A ki nevelni akar, annak már kész megállapodott nézetek, pszichológiai ismeretek és elvek birtokában kell lennie, hisz ezeket alkalmazza eljárásában, sőt ezek világánál vizsgálja a gyermeki természetet is; hogy nézetei a tapasztalat által részben változást szenvedhetnek, tisztulhatnak vagy teljesebbé lehetnek, s hogy az épen közvetlenül vizsgált és észlelt növendékkel szemben a pedagógiai igazságok alkalmazása sokkal biztosabbá, a bánásmód egyéniségének megfelelőbbé válhatik — kétségtelen.

A lélektani ismereteknek indukció útján való feltalálása s azoknak a nevelésre alkalmazása egykorú a physiologiai alapon induló tapasztalati lélektannal.

Mi új van hát e tekintetben a Felméri Lajos nevelés tudományában? Új, eddig páratlan a mi irodalmunkban oly mindenre kiterjedő, részletes és gondos, előszeretettel teljesített felmutatása annak, hogy a gyermek természetének, szellemi és erkölcsi tehetségének és sajátságainak megismerésében hogyan kell eljárni, mikre kell figyelni, miket kell vizsgálni, hogy ezek alapján lassanként a gyermeki lélek minél tisztább és tökéletesebb megismeréséhez minden nevelő megbízható ada-

tokat szolgáltasson s a nevelés minél szilárdabb alapokra fektetését előmozdítsa. — Uj és páratlan a gyermekek iránt tanúsított szeretet s így közvetve a nevelés iránt érzett devotió, melyről egész «nevelés-tudománya» élő, hangzatos bizonyság. Nem kicsinyel semmit; a mi őt a gyermeki lélek megismerésében előbb viheti; a kicsinyek az ő játékaikkal, együgyű beszédeikkel, utánzásaiikkal sok gyönyört okoznak neki, sok igazságra vezérlik őt, de irántok való hálaja és vonzalma túlságokba is ragadja őt. Avagy nem túlzás-e az ily állítás. »A gyermeket a pontos megfigyelés és képzelet együttműködése a kitűnő bölcselek és természetvizsgálók társaságába viszi«. — (366. lap).

De még az ily túlzásaiban is bizonyos tiszteletre méltóság nyilatkozik, mindenesetre megtiszteli és felmagasztalja vele a gyermekeket; de magát is. Nem bonczoló asztalra fektetett hulla a gyermek, melyet hidegen vizsgál a szakember, hogy részeire bontva a tudományhoz egy-egy atomot vigyen, hanem egy oly élő, kedves lény, melyben az embernek, e dicső mikrokosmosnak, tulajdonait még hamisítatlan tisztaságában, mondhatni őseredeti mivoltában vizsgálhatja, hogy ismeretei alapján nevelés által megdicsőítse azokat s így felemelje, felmagasztalja az embert.

Felméri e tekintetben valódi példányképe a nevelőnek. A gyermeki természet szeretetében és tiszteletében nyilvánuló eme jézusi sajátosságait kövessétek nevelők! A ki magát a kicsinyekhez megalázza, felmagasztaltatik.

Lássák Felmérit ama felületesek, a kik a nevelés munkáját fenhéjázó oktalansággal lenézik és kevésre becsülik!

Ha a legnagyobb tudós foglalkozására méltó a gombák, zuzmók s más nem épen nagyszerű teremtmények szervezetének és életének vizsgálata, mennyivel méltóbb a gyermek természetének, lelki világának megfigyelése és megismerése. «Különben is, mint ő mondja, a gyermeki természet megfigyelése által a gyermekszoba és iskola egy-egy kis csillagvizsgáló helylyé változik, melynek első sorban a nevelő veszi hasznát, mert úgy alakul meg közte és növendéke között az a tiszta rokonszenv és ragaszkodás, mely arra sarkalja az ifjút, hogy nevelője előtt mindig leplezetlenül járjon, mint égen a csillagok».

A nevelés ama definitiója, hogy ez nem egyéb mint alkalmazásban levő psychologia, hangzatos, talán tetsző, de szűk, az egész embert nem öleli fel, az ember érzéki részét figyelmen kívül hagyja. Pedig ha testet és lelket különböztetünk is meg benne, ő mindig valódi egység; azért a test és lélek művelésében mindig egy és ugyanazon vezéreszme, mint sarkcsillag után kell járnunk.

Szinte csodálom, hogy eme definitiójának szűk voltát észre nem vette, holott másutt épen ő így fejezi ki magát »a nevelést mondhatnók a szó eredeti értelme szerint emberré növésnek is; mert valóságos növekedés az, midőn valakinek értelmi és testi erői oly fegyvelmező hatásnak vannak kitéve, melyeknek elfogadása, vagy elsajátítása mértékéhez képest megközelíti a művelt ember eszményképét« (34. lap). De másfelől, ha mondhatjuk is azt, hogy a nevelésben a psychologia al-

kalmazást nyer, nem mondhatjuk azt, hogy maga a nevelés alkalmazásban levő psychologia.

A neveléstudomány különben is arra kell, hogy megtanítsa a leendő nevelőt, hogy működése sarkpontját 1. az ifjú természetében, tehát egész lénye, s nem csupán lelke mivoltában és 2. a nemzet jellemében keresse. A gyermeki, sőt általában az emberi lélek tünetnyelveinek vizsgálata s a lélektan tanulmányozása által mi valóban megismerjük az emberi természetet, megtanuljuk, hogy az ember lelki életének mik az alkotó elemei, s ezen ismeretünk egyetemesítése által oda jutunk, hogy elmondhatjuk: ismerjük az embert. Hogy ez ismeretre szükségünk van, hogy ez tájékoztat az egyesekkel szemben való magunktartásában, kétségtelen. Így nevelhetünk embert az emberi eszmény szerint, nevelhetünk kosmopolitát, világpolgárt; de vajjon elég-e a kertésznek csak az általános növényi életet és növényélettant ismerni, hogy kertje viruló legyen; nemde minden virág, minden fa saját neme és faja természetének ismerete s e sajátos természetnek megfelelő bánásmód által éri el célját. Nincs általános ember, csak egyén, nincs világpolgárság, hanem van nép, van nemzet. A helyes, az igazi nevelés csakis nemzeti lehet. A nemzeti nagy társadalom az a kedvező talaj, amelyben az egyén általános törvénye két követő emberi fejlődési folyamat megzavarása nélkül, sőt annak teljes tiszteletben tartása mellett, a nemzet tagjává, nemes és érző lélnynyé lehet. Hogy az ember emberré csak társaságban élés által lehet, ma már nem is vitatott kérdés többé; de az a társadalom, melyben a valóban jó, emberi tulajdonok kifejlődhetnek, hol az ember azon sajátos módon becses és másoktól megkülönböztető tulajdonságokat nyeri, a nemzet, a nemzeti társadalom. A vonzalom, a rokonszenv, az emberszeretet, az élet eme jóltevői, felmagasztalói csak itt fejlődhetnek ki igazán, hol ugyanazon nyelv, szokások és hagyományok, közös öröm és szenvedések a múltban és jelenben, közös aggodalmak és remények a jövőben, ugyanazon föld mint közös vagy on elterjedhetetlen szent kapcsolatot képeznek közöttünk. A ki mindenkét egyenlően akar szeretni, az utoljára senkit sem fog igazán szeretni, a mindenért egyenlő mértékben való lelkesedés majdnem egy a minden iránt való közönyösséggel s végre anarchiára vezet érzelemben, gondolkodásban és akarásban. Így lesz csak *Én* az önző nagy hatalom, a ki azt kívánja, hogy körülte forogjon a világ, hogy neki minden és mindenki iránt legyen hatalma, de ő független legyen mindenkétől. És lassanként hova vezet ez? Társadalmi anarchiára, mely csodálatos hősiességgel rombol, pusztít, gyilkol. A »les extremes se touchent« »a végletek egymást érintik« elve itt érvényesül.

A nemzeti nevelés azért ma a legfőbb, legégetőbb felada Hol nincsenek közös szent eszmék, nincs közös átható érzelmek, ott nincs igazi élet, nincs tartós, biztató jövő. A nevelésnek e közösen összetartó, összeforrasztó kapcsolatok megalkotására kell törekedni; a nemzet, a haza neve legyen szent, magasztos, sérthetetlen.

A nemzeti nevelésnek nem teremtője, nem is alapvetője, de ékes szószólója, a mi ünneplésünk tárgya. Egyetlen magyar pedagógus sem fejtette ki annyi alaposan, annyi lelkesültséggel és oly helyesen s

mondhatnám szépen a nemzeti nevelés mivoltát, eszközeit és módszereit, mint Felméri Lajos. De hadd mondja ő maga, hogy mit ért a nemzeti nevelésen. Szerinte »a nemzeti nevelés lényegében a nevelés és oktatás oly folyamatja, mely az ifjúságot a nemzeti érzés, gondolkodás és cselekvés módjába vezeti be. A nemzeti nevelés magában foglalja a gyermekszoba, a háztáj, az iskola, az egyház, a napi és időszaki sajtó, a költészet és művészet, a tudomány és politikai intézmények, az alkotmány és kormányforma hatásait; sőt az utcza a maga emléktáblás házaival; a nyilvános tér a nemzet nagyjai emlékszoobraival, a népkertek, vagy játékterek a nemzeti játékokkal és nemzeti viselettel, mint az ősokról ránk szállt hagyománynak szent és tiszteletreméltó képe, — a műhely, a gyár, a bolt, az ipar és kereskedés a maga erkölcsösítő befolyásával mind-mind részesek a nemzet művelődése nagy folyamatában, azaz az ifjú nemzedéket a nemzettestbe beolvasztó nagy és hosszú műveletben«. (85—86. l.).

A nemzeti nevelés számos tényezői közt látjuk az iskolát is, ama tért, ahol mi vagyunk az urak, vagy legalább hadvezérek. Bár az iskoláról nem mondható is el az, mit egy angol író (Wakefield) az irodalomról mondott »adjatok nekem egy ország irodalmát, hadd alakítsam át óhajtásom szerint és én odaadom nektek cserébe az ország törvényeit és meglátjuk, melyik lesz hathatósabb az ország sorsára« (98 l.), mindazáltal azon eszközöknél fogva, melyekkel az iskola rendelkezik, a nemzeti jellem kifejtésében elsőrendű tényező. Hát nem az iskola vezet-e be az ifjúságot a nemzeti költészet ismeretébe, mely a nemzeti érzület leghathatósabb nevelője? Hol tanulja először megismerni az ifjúság nemzete nyelvének szabályait és szépségét, az anyanyelv tisztaságát és méltóságát, mely támaszt ad a nemzet jellemerejének és szabadságának? Az iskolában. Hol van a szív, ész és akarat terv- és czélszerű kepzésének első palaestrája? Az iskolában. A mi jelesünk szerint: »Az iskola a testi neveléssel góczpontja a hazai föld védelmezésére szükséges erő kifejtésének; értelmi nevelésével a haza igazgatására és kormányzására szükséges értelmi vonások megszerzésének; az érzületre és akaratra való hatásai által a nemzeti patrimonium felvirágzására elengedhetlen erkölcsi tulajdonságok elsajátításának és nemes aspirációk felköltésének« 100. l.

Ebből önként következik, hogy az iskoláknak nemzeti missiót kell teljesíteniök, hogy a többi tényezőkkel a nemzeti jellemet megalkotthassák. A mi azt teszi, hogy az iskolának nemzeti alapon kell nyugodnia. Nemzeti feladatot csak nemzeti iskola teljesíthet.

De az iskola különböző ágazatainak e feladat megoldására való befolyása tekintetében ünneplésünk tárgyával alig lehetek egy véleményben, a mi sajátos körülményeink szerint. »Az alsóbb iskolák inkább népszerű intézetek, így szól ő, ellenben az egyetemek a nemzeti ifjúság nevelésének igazi szemináriumai.«

Az egyetem, mint legmagasabb intézet, a fejlődésnek indult nemzeti jellemet szilárdíthatja, talán betetőzheti, de nem teremtheti. Az egyetemi ifjúság egy részének elvadulása a szomorú bizonyosság. De az egyetem közvetlen hatása a nemzetnek aránylag kis részére is terjedhet ki. Igaz ugyan, hogy a magasan álló tárgyakat igen sokan látják, de

melegét, éltető hatását nem mindnyájan érzik. A jellem a kedélyben, a szívben gyökerezik; a családi nevelésben már alapjának lerakása megkezdődik s az iskolában folytatatik. Azok az alsóbb iskolák a nemzeti nevelés igen nagybecsű, sok tekintetben pótolhatatlan és eredményeikben meg sem közelíthető tényezői akár az itt növekvő ifjúság roppant számát, akár intenzív fogékonyságát, akár azon szolgálatokat tekintve, hogy még a más nyelven beszélőket is itt lehet az állam nyelvének, ezzel együtt a nemzeti történet s a nemzet előtt szent és kedves eszméknek ismeretére vezetni; ha valahol, ezekben lehet a nép millióit összekötő szent érzelmekre gyulasztani a fogékony szívet. Azért az alapvető és mint mondám, a sok tekintetben pótolhatatlan feladat az alsóbb iskolákat illeti. Ha ezek nem jól végezték munkájukat, az egyetem a tisztátalan és rosszakaratú irodalom ellensúlyozó hatásával szemben már alig tehet valamit.

Hazánk körülményei közt a népiskolától függ kiválóan, hogy e hazában a magyar nyelv minél szélesebb körben legyen a hazai eszméknek és érzelmeknek terjesztője, a mindinkább egyetemessé leendő nemzeti jellemnek megalapítója. A magasbrendű intézetek azon alapon építhetnek, a mit azok leraktak volt. Így fogta fel ezt halhatatlan emlékű b. Eötvös József, hazánknek két ízben is közoktatásügyi minisztere, így értette ezt maga a törvényhozás is, midőn a milleniumon 400 állami iskola felállítását határozta. De ez iskolákban a nemzeti eszmék érvenyesülése a tanítóktól, ezeknek műveltségétől, lelkesültségétől s okos tapintatától függ. Ezek készíthetik elő azon termékenyítő közös szellemet, egybeforrasztó közös szent érzelmet, mely szerint e haza minden gyermeke fiúi hódolattal borul le a haza oltára előtt.

Itt tárul fel lelkem előtt a hazafias tanítóképzők áldásos hatása egész nagyszerűségében.

Legyen valóban üdvös az ő működésök!

Felméri Lajos a nevelésben két irányzatot különböztetett meg, ú. m. a liberalismust és utilitarismust. Ő annak híve, ennek elfogult ellensége. Attól minden szépet, jót vár, ettől keveset vagy semmit, annak részén van az üdv, ennek a kárhozát. Szerinte az utilitarismus célja a minél több ismeretközlés, »ki akarja itatni, úgymond, az ismerettengert, holott az azon való biztos evezésre, a zátonyok és partjai felől való tőjékozódásra kellene a növendékeket segíteni«. (106. l.)

»Az utilitarismus zsirra dolgozik, a liberális nevelés izomrendszerre, amaz mutató, de erőtelen, emez nem oly formás, de munkabíró«. (106. l.)

Az utilitarismus nemcsak sokat, hanem sokfélé, sőt minden ismeret alapelemeit akarja tanítani, a mi okvetlenül felületességre, túlterhelésre, a szellem megrontására vezet.

Az utilitarismus a nevelés céljául a hasznót, a kenyeret tűzi ki. E szerint »fődolog, hogy az iskolában, mint valamely üvegházban — mint Dickens mondaná — szellemi zöldségfélék termeltessenek; hogy filológiai spárta és matematikai egres egész esztendő folyamatában kapható legyen«. (107. l.)

Az utilitarismus az ifjút, az egyént a társadalom testéből mintegy kiszakítva képzelvén, mellőzi épen a társadalmi munka-megosztás alapját tevő »solidaritást«, eképen az ifjút alkalmatlanná teszi arra, hogy neki a nemzettest többi tagjaival összhangzó vágyai és érzelmei legyenek.

Az utilitarismus fő hibája, hogy az ember értékét az emberi vonások helyett az ismerőtehetségbe helyezi, sőt azzal méri, az embert az ismeretek járulékává teszi. Az utilitarius nevelés csak az emlékezetet tömi, a szívet és jellemet elmellőzi. »Az utilitarismus eljárása szerint az iskolázás az egyéni önállóság sirja, a helyett, hogy a szíves megfigyelő és ítélő erő gyakorlásának kedves és emlékezetes helye legyen«. (110. l.)

Ha áll e rövidre fogott jellemzés, akkor az utilitarismus nemcsak elhibázott, de kárhuzatos nevelés.

Azonban az utilitarismus jellemzésében össze nem illő vonásokat is köt össze. A polymathia: az ismerettömeg felhalmozása magában véve nem utilitarismus, inkább oktatásügyi materialismus volna. De a mily képtelenség volna a képzést a minél nagyobb tömeg átadásába helyezni, úgy képtelenség azt elhinni, hogy az elme erejének megtelelő ismeretek közlése által maga a figyelő és ítélő erő is ne fejtetnék; ha azonban az ismeretek sokasága az elme erejét túlhaladja, akkor betegséget okoz, akkor már a bűn határába lép. De ez a sokat tanítás nem szükségképen utilitarismus, ez lehet eredménye a maga előtt liberális czélt tartó tudatlanságnak és ügyetlenségnek is.

A valódi utilitarismus célja a haszon, a kenyér, az az irány, a mely a nevelés tárgyait és eszközeit tisztán és egyedül a haszon szempontjából választja meg és rendezi be. Ily értelemben az iskola bazar, a hol a későbbi életfolyamatra szükséges élelmi cikkek árultatnak.

Az utilitarismus elvének a nevelés egész körére, az iskola minden ágára alkalmazása mindenesetre téves, hibás, a nevelést lealacsonyító, profanaló lenne, akkor az élet a bölcsőtől a sírig a létért való küzdelem, adás-vevés, üzletfolyam, valódi börze, spekuláció lenne, melyben a nemes, szent, magasztos eszmék nevetség tárgyai lennének, erényes jellem, önzetlen emberszeretet, a közügyérti lelkesedés, önfeláldozás a beteges agy szánandó tünetényei gyanánt tekintetnének. Magasabb, nemesebb élvezetek helyét testi gyönyör és kéj, igazság és egyenes lelkűség helyét álnokság, tettetés foglalná el. Az élet elvesztné minden nemesebb zománczát, az ember kétlábú állattá süllyedne.

Felméri Lajos fentszárnyaló lelke majdnem haragos ellenszenvvel s itt-ott, valljuk meg, túlzó egyoldalúsággal fordul el az utilitarismustól. Ő a liberalismus híve, mely a tanultság helyére a műveltséget teszi s a tanulásban Baconnak az elvét vallja: Favendum non nisi ingeniorum libertati. — A liberális nevelés törekvése nem az igazság közlése, hanem az egyén nevelése, az elme alakítása és finomítása. — Nem azzal törődik, hogy az elmét ismerettel megtöltse, hanem hogy az ismereteket megemészteti és használni tanítsa, hogy az ész a tanultakon uralkodni bírjon, szóval, hogy az elmét hajlékonyná, rugalmassá és élessé tegye s mintegy felruhazza ideggel és kecscsel. Nem az a nevelt ifjú, a kit töméntelen ismerettel megterheltek, hanem az, a kinek érzelmei felkölttek, izlése finom s a tényekről alkotott ítélete helyes. (112 l.)

•Ez a nézet a műveltség fogalmát nem a sok könyvvel köti össze, hanem az elme erőteljességével és azokkal a megszokásokkal, melyekkel az egyén a társadalomba könnyen beilleszkedik. (112. l.).

Midőn Felméri az utilitárius nevelést ostorozza, a liberális nevelést, mely szerinte egyedül lehet nemzeti nevelés, ellenben magasztalja úgy látom, kiválóan a középiskolát tartja szemel előtt, jellemzése leginkább megfelel a klasszikus középiskolának s itt legjobban is talál; de ha így értjük is szavait, lehetetlen némi következetlenséget nem venni észre dicsőítésében, ha meggondoljuk, hogy a liberalizmus előnyére számítja azt, hogy ez az ismereteket megemészteti és használni tanítja; valóban a legideálisabb neveléssel is megfér és meg is kell férni azon nézetnek, hogy az ismeretek közül elsőséget adjunk azoknak, melyek, míg egyfelől a szellemi erő kifejtésére alkalmasak, másfelől használhatók is. Azokra is tekintettel legyünk, a melyek a szív nemesítésén és az akarat felemelésén kívül az életnek nyugalmat, némi derűt és kellemet adhatnak. Mindenben csak a túlság árthat meg. A tisztán utilitárius nevelés és iskola, mely materiális érdekek szolgálatára adta magát, az életet lealjasítja, az emberi szívet beszennyezi, tenát elvetendő. Az egyoldalú liberalizmus az élet felibe emel, ettől elidegenít, támaszpontot itt nem lelve, maga is élettelené válik. Nem kell az anyagtól vagy épen a haszontól is oly szűzies félelemmel rettegni. Az észszel, jó célzattal, munka, takarékoság által szerzett vagyonban, tehát az anyagban erkölcsi tőke van lekötve, mely ha fel szabadul, áldást hoz az életre, verőfényt hint egünkre, nyomorút felsegít, nagy célokat diadalra juttat, művészetnek, tudománynak szárnyakat ad. S gyakran az anyagnak, az erkölcsileg gyűjtött tőkének hiánya: az erkölcsi lazaságnak, hitványságnak, sőt bűnnek forrása, szolgaságnak eszköze.

Ne féljünk a hasznosnak még emlegetésétől is. Hiszen a hasznos egyszersmind jó is lehet, sőt tartósságot ad az igaznak, a jónak és szépnek, ha ezek szolgálatába szegődött. Ne legyen cél a haszon, hanem eszköz ott, hol reá szükség van. Legyen a nevelés céljában és módszerében liberális, sőt eszmei, de nehogy a liberalizmus egyoldalúságában ascetizmusra, az élet igaz örömeinek megvetésére vezessen, tudja a hasznost az emberi élet szebbé és boldogabbá tevésére felhasználni.

Mily visszatetsző és boldogtalan volna a liberalizmus neveltje, ha az életbe lépve magát bele nem találná!

Nem kell feledni azt sem, hogy minél inkább ismeri az ember a dolgok becsét, értékét s hasznát is, annál inkább képes azokat az erkölcsi célok szolgálatában érvényesíteni.

S még ha a klasszikus középiskola idegenkedik a hasznosnak csak nevével is, az ő egyoldalúsága korrekтивumot talál az egyetemben, melynek magas intelligenciája sokat helyrehozhat, az egyensúlyt egy eszményi és realis világ követelményei közt helyreállíthatja. Minden más iskolák, főleg a szakiskolák, az életre is kell, hogy neveljenek, mert különben majd azt kérdeznék tőlök, hogy mire valók.

Tudom, hogy a világ sokszor egyes jelszavakat kap fel, ezek aegise és varázsa alatt véli, hogy célta ér, de e jelszavak igen gyakran

egyoldalúsagra és igazságtalanságra vezetnek. Három nagy eszmét tűzött az ég örök vezérünkül: a jót, igazat és szépet. A mi az ő égi köntösükhöz illik, a mi természetükkel megfér, égi tisztaságukat és fenségüket nem sérti, azt még ha hasznosnak hívják is, az ő megvalósításukra, az ő dicsőségükre vegyük alkalmazásba.

Felnéri Lajos a liberalismus, vagy helyesebben az idealismus mellett mindvégig hűséggel kitart s eszközeit, módszereit ahhoz képest jelöli meg.

A liberális nevelés tekintetében az irodalmi és történeti tudományoknak elsőséget ad a mathesis és a természettudományok felett. Sem az elme kiművelésére, sem a szív nemesebb emótióinak kielégítésére nem alkalmasak ezek oly mértékben, mint azok; sőt a mathesis és természettudományok egyoldalúságát is a nyelvek és történettudományok pótolhatják, egészíthetik ki.

Az irodalmi studiumok közt is azonban az anyanyelvé és nemzeti irodalomé az elsőség, már annál fogva is, mert ezeknek tanulmánya mélyen belevág a nemzeti és egyéni jellembe. Hiszen a szók a nemzet élete érverésével együtt járnak: szenvedélyükkel egyszerre láznak fel, jókedvünk derüjét, hangunk felháborodását beléjük oltjuk. (473. l.) A nyelvben öltött testet annak a legjava, a mi a nemzetet alkotó egyesek szívében és elméjében megfogamzott, benne vannak lerakva az ősök érzés- és gondolkodásmódjai, világnézete és erkölcsi megszokásai.

De a nyelv legtisztában és legnemesebben a költőknél jelenik meg s nemzetök legsajatosb érzelem- és gondolat világát ők tükrözik vissza leghívebben. . . . »A költő észjárásának nemzete eszében kell gyökereznie, érzelme hevének nemzete szívéből kell tápot venni, mert neki csak egy világa van: hazája; egy istene; nemzete. Ezért a nemzeti költők tanulmányozása a nemzeti nevelésnek is legsikeresebb eszköze«.

»De bármily magasztos a nemzeti irodalom s bár a nemzeti hagyományok ismeretébe vezet be, ez nem elég; a nemzeti hagyományokat ki kell egészíteni ama hagyományokkal, melyek az emberiségnek legigazabb tükrözői; ezek pedig az ó-klasszikai irodalmi tanulmányok. »Az a nép, melyet Homér és Aristophanes irtak le, a maig is élő nép, vagy szabadon, a társadalom bilincseitől, a műveltség elnyomó formáitól távol álló nép: a z e m b e r a maga gyermekkorában, természete egyszerűségével, érzelmi átlátszóságával. Az antik népek életköre nemcsak naiv, de szűk is volt, úgy, hogy azt egy szempillantással beláthatjuk és átérzhetjük. Ez az egyszerűség visszavisz bennünket természetünk tavaszi feslésének szépséggel és poesissal teljes aranykorára: arra az időre, midőn természetünk csordultig telt volt képzelődéssel és érzéssel. Ez teszi őket utólérhetlen erkölcsi mintákká» . . . De még tovább. »Az ó-klasszikai irodalom a nemes ízlés és finom erkölcs támogatója bennünk, állandó forrása szellemi felsőségünknek, örökös ébrentartója annak, a mi bennünk a legjobb; tehát teremtője oly szellemi arisztokráciának, melyre a demokratikusabb társadalom is büszke lehet«. Hellas népeé itt is az elsőség, a dicsőség. Az ő írói »az irodalmi magasabb formák legnagyobb részének megalkotói azt az irodalmat nyújtják nekünk első

kézből, a mit az összes ujkori irodalmak másodkézből tanítanak. Virgilnek Homér a tanítója«. Másik nagy hasznuk a klasszikus irodalmaknak az, hogy mint az emberiség átszellemült fényes típusai a tanuló elméjét összekapcsolván a nagy emberek szellemével, gondolataival és eszméivel: elméje minden kerekét forgásba hozzák s erkölcsi életét megtiszszerezik és megszázszorozzák, egy szóval gondolkodni tanítják.

A nyelvek és irodalmak ezen felmagasztalásával szemben az exact tudományok szóvivői épen az elienkező túlságba esnek. »Míg a nyelv észszerűtlen viszonyokkal ismertet meg bennünket, a tudomány észszeűekkel hoz össze. Míg az egyik csak az emlékezetet gyakorolja, a másik az emlékezet mellett az ész is. Sőt a mi több, a tudomány még az által is derekabb észfejlesztő eszköz a nyelvnel, hogy az ítélőképességet nagyban művelje«. (Spencer, Nevelés 50—51. l.)

»Azonban nemcsak értelemfejlesztő eszközül legalkalmasabb a tudomány, hanem az erkölcsképzésre is«. (Spencer, Nevelés 51. l.)

Felméri Lajos nevelésének nem annyira liberalismusa mint helyesebben megnevezve, idealismusa legfőbb célját a vallás által éri el. Nem elégszik meg a nevelésben a pusztá morállal; »ehhez még, így szól ő, kell valami tisztító és emelő hatás, vagyis olyasmi, a mi cselekedeteink értékének fényt és ízt ad s ez a valami a vallásos emotió, mely szárnyat ad érzelmiünknek s költői ihletése által az utilitarismus prózaiságából felemel a kötelesség tisztább eszméjére; tekintetünket a legmagasb tökélyre irányozza, mi nélkül a legszeretreméltóbb ember sem lehet el«. (Felméri, 612. l.)

Az exact tudományok nagy szószólója Spencer pedig a liberális nevelésre célozva azt is mondja, »Végre azt se hagyhatjuk szó nélkül, — s ez állítást, úgy hisszük, sokan rendkívül meglepőnek fogják találni, — hogy a tudományos képzés a bevett nevelésmódnál azzal is különb, mivel vallásos műveltséget szokott nyújtani. Magától értetődik, hogy a tudományos és vallásos szavakat nem a közéletben használt, szűkkörű értelemben vesszük, hanem a szó jelentésében férő, legtágasb és legmagasb értelemben«.

Az utilitarismus és liberalismus ime egymásra licitálnak. Mindenik magát tartja különbnek. Az iskola akár egyiket, akár a másikat kövesse csupán, egyoldalúságba esik.

Az elfogulatlanul vizsgáló nem hunyhat s nem is szabad, hogy szemet hunyjon a tudományok képző volta előtt akár az ész, akár az erkölcs, vallás s általában a műveltség tekintetében; de nem szabad a nyelvek s irodalmaknak s a velök kapcsolatos történettudományoknak az emberiség művelése és tökéletesítése körül kifejtett nagy szolgálatait is elfeledni. Nem szabad a nevelőnek a tudományok közt harczviselő-félnék lenni. A méh virágról-virágra száll s úgy gyűjti édes, zamatos mézét; a nevelő az irodalmak és tudományok vagy a művészetek mezejéről hordja össze azon eszközöket, a melyeket a nevelés célja előbbre vitelére vagy épen elérésére szolgálóknak tart. Így jár el az a nevelő, a ki arra törekszik, hogy az ember, a kit nevel, bár tekintetével kereste is a mennyet, de tudjon itt a földön is megállani.

Nem barátul vagy ellenségül szegődni ide vagy oda, hanem a két

ellentétes irányból felhasználni mindazt az ember javára, a mi által emberi rendeltetését, hazafiúi missióját legtökéletesebben teljesítheti, a mi által az eszményi ember valósulhat. Az ujabbkori középiskola története épen a két irány összeegyeztésében, a humanismus és realismus közti helyes arány eltalálására való törekvésben áll.

A kinek az sikerül, az a nevelés történetében halhatatlan nevet szerez magának; mert a kérdéssel szoros, benső összefüggésben áll a magasb műveltség, az igazi tudományos haladás. Sőt ha szabad egy hasonlattal élnem, a középiskola a társadalom művelésében azt a helyet foglalja el, a melyet a szív az ember szervezetében. Ennek működésétől, hajtóképességétől függ, hogy az egész test mily mérvben legyen tápláló vérrel ellátva; attól függ tehát az egész test egészsége, üdesége és ereje is. A középiskolai nevelés nehézségeinek megoldása jó időre alapját veti meg az alsó és felsőbb oktatás, sőt az összművelődés minden vonalon való szerencsés fellendülésének is. De, uram, őrizz az egyoldalú jelszavaktól, őrizz a történeti tanulságok semmibe vevésétől!

Az irodalmak s a történettudományok egyfelől a mult ismeretére vezetnek, a mult eszméivel, érzelem- és gondolatvilágával ismertetnek meg, másfelől alapúl szolgálnak jelenünk helyes megértésére s a biztos tovahaladás feltételeinek megállapítására; de a világ folytonos revolúcióban van; a szellemi sőt az anyagi élet is a kötöttségnek, egy helyben maradásnak merő tagadása. E sejlődéssel növekszik, tágul az ismerő lélek világa, új vágyak, új remények támadnak. Új világnézet keletkezik. Hisz épen a tudományos bűvárlatok folytán ma már egészen más a világnézetünk mint Kepler és Kopernikus előtt. S ki merné tagadni, hogy a természet csudái, szépsége és fensége oly mérvben tárulnak fel a lélek szeméi előtt, a mint azokat megismerni tanulta. Ki merné állítani, hogy e tudományok nem volnának befolyással az emberi élet megszépítésére, sőt a művészetek emelésére, mindenekfelett az igazság megismerésére. A ki az Isten műveit jobban, tökéletesebben ismeri, az ismeri őt magát is jobban és tökéletesebben. S ha a költészet az ifjú lélek tápláléka, a tudomány az érett és felnőtt emberé. Örök ifjuság nincs, az lassanként átmegy a férfi korba; lassanként kell érte előkészülni a lélek tápszereinek megválasztásával. A szépet és igazat úgy vegyítsük az oktatásban, hogy a szép örök derüvel hintse be azt, az igaz pedig adjon annak erőt, tartósságot.

* * *

Felméri neveléstudományának kidolgozását hosszas tanulmányozás előzte meg. Mint szorgalmas méh hordta össze a világirodalomból mindazt az anyagot, a melyet műve teljessé és becsessé tételére szükségesnek vélt. Könnyű volt, — mondják, — neki az anyaggyűjtés, hisz sok nyelvet tudott, beszélt. De e nyelveket nem az ő bonnejaitól, játszva, a gondatlan gyermeki korban, mintegy észrevétlenül sajátította el, hanem nagy küzdéssel, fáradsággal tanulta felnőtt ifjú, sőt férfi korában. Mennyi időt és erőt rabolt el tőle a nyelvtanulás, hogy aztán a tudományos műveket érthesse, tanulmányozhassa!

Gazdag nyelvismerete nem von le érdemeiből, sőt megsokszorozza azokat.

A mű szerkezeti egységének, a részek benső, szorosb összefüggésének ártalmára van az a kiindulás, hogy szerző induktív tudományt akar adni. Hiába! az indukció módszer, a tudomány rendszer.

A részek kidolgozásában lelkiismeretesség, a tárgytól áthatottság, élő lelkesedés nyilvánul. Egy-egy rész, a maga nemében, igen becses tanulmány, jól gondolva s szépen megírva. Az előadás nem oly szigorú filozófáló modorban halad, mint főleg a német tudományos pedagógiai művekben látjuk; bizonyos könnyedséggel, inkább elbeszélő, előadó hangot vesz fel. Így az előadás általában véve vonzóbb, érthetőbb, élvezhetőbb.

Előadásának sok tekintetben hátrányára van a gyakori idézés. Módjával alkalmazva a találó idézetek élénkítik, tetszové teszik az előadást. A sok és gyakran előjövő idézés ellenben a felfogást nehezíti, mindenesetre az olvasó figyelmét zavarja, megakasztja és szórakoztatja s a mű irányára nagy befolyással van, egyenletességének árt. A sok idézet különben is olyan mint az összehalmozott diszitmény, kápráztatja a szemet, a nélkül, hogy a legkellemesebb volna s tartósan vonzana. A hol maga beszél a saját módja szerint, irányla könnyen gördülő, kellemes, szép; a figyelmet nemcsak leköti, de gyönyörködtet is, mert irányla épúgy mint észjárása sohasem közönséges, hanem emelkedett, sőt gyakran ünnepies hangon szóló. — Talán az erre való törekvésnek is kifolyása beszédének oly sok, habár többnyire becses idézetekkel való tarkítása, az ellentétek és hasonlatok gyakori alkalmazása s bizonyos elménczkedés, a mi nem mindig éri el a kívánt hatást.

Habár az igazság érdekében nem tartózkodtam is itt-ott bírálattal élni; én is járulok, örömmel és készséggel járulok az elismeréshez, hogy neveléstudományi közökönyve kitünő munka, irodalmi nyereség, a tudni valóknak ékesen összeállított gazdag kincstára; örömmel teszem fejére az érdem koszoruját azon elismeréssel, hogy a magyar irodalomban mint pedagógiai író eddig a legjobbat, legkitünőbbet alkotta.

Két nagy műve s számos kitünő értekezése, egyéni jeles tulajdonaival együtt életében megszerezték számára a legjobb elismerését. Érdemeiért számos egyesület a hazában és a hazán kívül tagjául választotta. Ez egyesület is méltán dísztagja gyanánt tekintette őt.

Az egyszerű iparos szülék gyermeke im a homályból magasra, a közelismerés fényes polczára emelkedik. Kitünő tehetsége, fáradhatlan szorgalma, minden szépért és nemesért való lelkesültsége, hazája, magyar nemzete iránti hő szeretete, s nem emberek kegye voltak tevékenységének és emelkedésének tényezői.

Az lesz és az is legyen az egyesület részéről az ő megtiszteltetése, hogy őt a munkában, a közért való áldozatkészségben, az ifjuság iránti nemes, megható vonzalomban, hazánk, fajunk, nemzetünk lángoló szeretetében kövessük.

Ez egyesület, mely közvetve a nemzet millióinak gyermekeit neveli, Isten és haza előtt nagy felelősség terheit hozozza; az ő munkájától függ, hogy hazánk szentelt földjén, hol anyyi faj és felekezet széthúzó

érdekei zaklatják lelkünket, egy oly nemzedék álljon elő, mely észben felvilágosultabb, erkölcsben jobb, érzelemben összhangzóbb leend; e testülettől első sorban függ, hogy e hazának gyermekei hábar más nyelveken és más helyeken, a haza oltárán egyenlő szeretettel boruljanak le. — Így lesz ez egyesület működése jelesünknek folytonos ünneplése; így lesz drága hagyományainak méltó örököse.

Ily szellemben készüljön elő a nemzet és állam ezeréves fenállásának megünneplésére.

Foó István.

Emlékbeszéd Szvorényi József felett.

(Felolvasta a Tanítóképző-Intézeti T. O. Egyesületének díszülésén 1894. aug. 20. Debreczenben a szerző.)

A Szvorényiról való megemlékezés kegyeletkoszorúját, — hogy teljes és hozzá méltó legyen — soká kell még kötözgetniök a pályatársaknak. Még három éve sincs, hogy a magyar tanulóifjuságtól örökre elszakadt az a szív, mely őt legjobban szerette, az egri főgymnasium nagyhíru igazgatójának áldott szíve. A mely nevet három hosszú évtized tanárai és tanítványai úgy ismertek és annyit emlegettek, hálátlanság, — több: a hála és kegyelet leketlen kigúnyolása volna, ha immár e három röpke év feledtetni tudná. Nem oly sűrűn van még behintve a magyar közművelődés ege fényes csillagokkal, hogy egy Szvorényinak letüntét észre nem vennők, meg nem siratnók. Kinek még minduntalan nyomába hágunk, zárja emlékét szívünkbe szent tisztelet.

Emléknek én gyenge, ily magas díszhez nem szokott kezekkel egy myrtuságot készülvén nyújtani, azon édes reményben élek, hogy az viruló és hervadhatatlan lesz, mert általam a Tanítóképzőintézeti Tanárok Országos Egyesülete nyújtja, mely az elhunyt nagy érdemeinek már életében a tiszteleti tagság kitüntetésével sietett hódolni.

S ha már az Országos Egyesület tagjai e kitüntetéssel az élő Szvorényiban a hírneves tudós mellett talán még inkább volt tanítójukat óhajtották továbbra is magokhoz kapcsolni, — ez ünnepi perczeket a halottnak áldozván, csak következetesek maradnak, midőn a vele összekötő kapcsot megszentelik, nemhogy megszakítsák. A ki életében tanítónk vala, legyen az hálalában is, hiszen egyik jelesünk mondása szerint: «az élőknek legjobb tanítóik a holtak.»¹

Bizonyára ezt óhajta az üdvözültnek szelleme is, mert Szvorényi sohasem akart mást, mint szóval és példával tanítani, sohasem akart több lenni mint tanító, úgy hogy a két szó: Szvorényi és tanítás valószággal synonymák.

Egyetlen egyszer nekem is megadatott a boldogító szerencse, hogy láthassam őt, már mint teljesen megtört aggastyánt, halála előtt egy évvel. Tátrafüred balzsamos levegőjétől várt enyhülést régi kóros állapotára, — papi szent kötelmei és irodalmi komoly munkássága által még ott is, akkor is meg-meglopván a kinok óráit, perczeit. A kinek

¹ Greguss.

Magyar Nyelvtana, Olvasókönyvei és Ékesszólástana ismertették meg az 50—70-es évek középiskolái egész ifjuságával, (eként velem is) nemzeti nyelvünk legdrágább kincseit, a nagy embert néma tisztelettel üdvözöltem. Nem is tartózkodó tisztelet, hanem hálás gyermeki szeretet volt az, mit annak közelében éreztem, kinek nyolcz esztendőn keresztül — úgyszólván kenyerén táplálkoztam. Az illustris társaság, mely ott a magános tudóst nagy ritkán felkereste, nem győzte magasztalni szeretetreméltóságát, páratlanul kedves, finom modorát. Pedig mi sem vala természetesebb, hiszen Szvorényi nemcsak tudós, hanem tanító és keresztény, sőt első sorban ez volt, mert maga is mindenekfelett és egyedül csak keresztény tanító akart lenni. Midőn a rákövetkező december egyik szomorú napján az előadásról aggódva jövő szerzettársai a rohamosan gyengülő igazgatójuk betegágyához siettek, a már-már haldokló aggastyán egyik kezében a Betegek Könyvecskéjét szorongatá, míg a másik egy felbontatlan hivatalos iraton nyugovék. Imádság és munka között oszlott meg utolsó órája is, épúgy, mint egész, hosszú, áldásos élete. Imádság és munka két legszebb gyümölcse az emberi lélek talajában gyökerező keresztény szeretetnek.

Hogy a haldokló tanítónak lelkét mennyire át — meg ájtarták a keresztény szeretet gyökerei, legjobban jellemzi az a válasza, mit egyik aggódó társának gyöngéd figyelmeztetésére adott: «Talán sokan is vagyunk, rontjuk a levegőt e szobáczkában?» Kérdé a kímélet szelíd szava. «Barátom — felel a végső kínokkal küzdő, — a szeretet nem ront soha semmit.»

A szeretet ily nemes szolgáljával szemben mindenkor néma maradt a félreértés is, mely pedig a közélet terén kimagasló alakká nőtt szerzetest ritkán szokta kímélni: mintha a szerzetes különös hivatásánál fogva nem ápolhatná a hazafi-érzést, vagy legalább nem úgy, mint azok, kiknek ajkán a haza szent neve minduntalan ott lebeg; holott pedig a ki a többen és nagyobbban hív, hív az a kicsinyben és kevesebben is; aki, az önmegtadadás drága árán, szeretetével az egész emberiséget karolja át, százzorta nagyobb örömmel, mert kevesebb önmegtadással ölelheti keblére azokat, kiket vele egy vér szült, egy ég takar, egy föld hord. Szvorényit nem is közelíthette meg az a vád, hiszen a nemzet javára eszközölt önzetlen serény munkálkodásán felül ismeretes, hogy az egyetemi tanszéket is, melyre már 1847-ben az egyetem legfőbb kitünőségei szólították fel, később csak azért nem nyerheté el, mert egy, az önvédelem végső napjaiban szerkesztett kiáltványja miatt az akkori viszonyok intézői a tudós szerzetest politikai tekintetben megbizhatatlannak találták.

Szvorényi összes szellemi tehetségei, egész élete a szeretet oltárán hamvadtak el. Egyetlen elve volt: használni, még pedig mindenekfelett az ifjú nemzedék javáért és hasznáért munkálni mindent. A tudós tekintélyadó nyibusánál, a költő hírszerző koszorújánál többre becsülte az elismerésnek egy hálás kézszerítésében nyilatkozó néma jelét, mely legtöbbször egyedüli jutalma az önfeláldozó tanítónak. Midőn megnyitlak szemei, hogy első sikerei után maga előtt láthatta a költő, tudós és tanító hármias ösvényét, habozás nélkül az utóbbira lépett. Mert sokkal kevesebb volt benne a hiuság, hogysen a dicsőség reménye megvesz-

tegethette, sokkal nagyobb a szeretet, hogysem a köznek hasznát a maga előnyei fölé nem helyezte volna. Tanító lett, mert nemzetének, mert az ifjú Magyarországnak nagyobb szüksége volt a jó iskolákra és lelkes tanítókra, mint nyelvtudósokra . . . Kazinczy korának utolsó napjaiban, mint a költőkre . . . Vörösmarty dicsősége idején. Nem fordult ugyan el végkép a költészettől, mely első kísérletei után oly szép sikerrel biztató, csakhogy ő a múzsával többé nem enyelegni állt szóba, hanem tanítói célja elősegítése végett.

Lantján magyarul és latinul csak az erkölcs és vallás dicsőítése zendül, más soha. Beszélye, természettörténeti rajzai bár a költői nyelv és ékes beszéd oly alapos ismerőjének tollából kedvesen folynak, inkább csak a bennök rejlő erkölcsi tartalom és vonatkozás végett lettek írva.

De tehetségei inkább is a tudományos térre vonzották őt, mint a költőire; sőt inkább, mint a lelkesen művelt tanítóira. Mégis az első meglepő fényes kísérlet után, mely nevét országhírűvé tette, bár vágya vissza-vissza csalogatja, csak két ízben tér meg a régi, a szorosán vett tudományos térre, akkor is igen-igen rövid időre, mennyit épen tanítói kötelmei közt főhivatásától megtakaríthatott. Pedig a mély gondolkodás, kutatási szenvedély, a legparányibb részletekre is kiterjedő pontosság, mindig éber óvatosság, határtalan türelem és lankadatlan buzgalom, mint az ő egyéni kiváló tulajdonai, egy fél századig tartó szakadatlan munkásság után oly fényes nyomot hagytak volna a magyar nyelvtudomány terén, melynél különbre alig-alig mutathatunk. Csakhogy ő a tudományt nem úgy vette, mint mindennapi kenyerét, sem úgy, mint a kiváltságolt lelkek mennyei eledelét, hanem csak úgy, mint biztos eszközt az emberi lélek termékenyítésére. Úgy vette, mert úgy akarta venni, mint barázdahányó ekéjét a szántóvető. S ha még hozzáadjuk, hogy úgy szerette is, akkor bizonyításra nem szorúl, hogy Szvorényi a tudományt nagyon szerette. Még csendes természete, erőtlen szervezete is inkább a nyugodt munkálkodásra, hogysem a életerőt sorvasztó, a szenvedélyeket harcba hívó, az egész embert kimerítő tanítói padba látszának utalni az ifju szerzetest; de mert a lemondásban üdvöt találó lelke úgy akarta, a kathedrára vitte nemes tulajdonait, szelleme egész erejét. Ha ott kevesebb külső sikerrel, ha kisebb körben is, csak odaadással töltse be tisztét, — azt tartá — már megfelel a *haza bizalmának*, amint ő a tanítói állást nevezni szerette . . . «Ki egy oltványkát feleml, — ugymond, — melyet a zivatar leterített, ki egy magvacskára földet, takar, ki egy gyermeket a veszély sodrából félre kap, — gyakran valódibb érdemet szerzett a későbbi nemzedékre nézve, mint sok, kinek nevét a történelem fényben jegyzett fel.»²

De az önmegtágadás és emberszeretet erényei mellett neveltetése és családi viszonyai is közrehatottak abban, hogy Szvorényi életpályájául a tanítóit válaszsza. 1816. évi július hó 5-kén született a borsodmegyei Sátapolcz községben, hol atyja, Ferencz, kántor-tanító volt; azzá nevelte nagybátyja, Szvorényi Mihály, ki több latin nyelvű munkájával a mult század végének legértelmesebb magyar írói közt foglal helyet. A sáta tanító

² Szvorényi, Gyakorlati tanácsok. 1890.

lelke egész melegével, tudása egész erajével azon volt, hogy egyetlen fiát, a mi Jánosunkat, (később szerzetes néven Józsefet), a korán anyátlan árvaságra jutott gyenge testalkatú, de rendkívül fogékony és élénk szellemű fiúcskát a jól hangzó Szvorényi név méltó örökösévé tegye, miben a gondos atyának kezére járt Pók József, sátai plébános is, János keresztatyja.

A kis fiu 9 éves korában már édesatyját képes helyettesíteni az orgonálásban. 1826-tól kezdve fokozatosan az egri gymnasium legterekvőbb növendékei közé emelkedvén, jó szelleme olyan baráti körbe vonta, melyben a lendületet nyert szépirodalom új termékeivel korán nyílt alkalma megismerkedni. Buzgó olvasója az Aurorának, Honművészek és a Kritikai Lapoknak. Messze vezetne Szvorényi példájával czáfolgatni azt a léha vádat, hogy tanító ritkán neveli fiát olyanná, minőt tőle jogosan elvárhatnak. Kantnak, az elméleti paedagogusnak azt a mondatát, hogy nevelési rendszerét maga a gyakorlatban kivinni nem tudná, könnyebb megérteni, mint méltányolni. A ki az embernek fejlődésében levő lelkével bálni nem tud, vagy nem szeret, az oly tanítót ám sujtja ez a vád. Annak ajkán előbb-utóbb ki fog törni a keserű blasphemia; «a kit az istenek gyűlölnék, tanítóságra kárhoztatták,» — melyről bölcsen jegyzi meg egyesületünk nagyérdemű elnöke, hogy aki azt először kimondotta, az nem volt méltó arra, hogy tanító legyen.»³

Midőn a szerény, jámbor és nemes törekvésű ifju Szvorényi a gimnáziumi tanulmányok végeztével 1833-ban az egri növendékpapok közé lépett, az se társait, se tanárait meg nem lepte, özvegy édesatyjának pedig, ki előtt a már említett Mihály hahóti apát, a tudós egyházi férfit emléke lebegett, kimondhatatlan örömlatban és megnyugvására szolgált. Az ifju növendék lelkére itt mély és maradandó benyomást tett a képzőművészeti remek az ama nagyszerű gyűjteményének szemlélete, melyet a nagynevű Pyrker érsek halmozott fel az egri székesegyházban, az érseki palota és papnövelde termeiben, s mely örökségkép később a nemzetre szállt. Szép hajlamait a gondos nevelés szinte dédelgetvén, azok követésére most bő alkalma nyílt. Társai körében műkedvelő zeneegyesületet, majd önképző kört szervez. Azonban a hittanulmányok harmadik évét befejezvén, az egri egyházmegyéből a hajlamainak inkább megfelelő szerzetesi életre lépett. — Nem a szintelen falusi élettől való rettegés, nem is abbelli félelme, hogy törekvéseivel és tehetségeivel egy félreeső kis parochián kell «élve eltemetkeznie», nem ezek adják nekünk a kulcsot az ő pályaváloztatásának megértéséhez, hiszen ideális czélokért buzgó nemes ambíció nála szerényebb lélekben már nem lakhaték, hanem veleszületett hajlamain felül magok a fejlődő ifju életviszonyai vonzották ellenállhatlanul az iskolába. Atyjának, a sokszor magas kitüntetésben és mindig gyarapodó közbecsülésben részesült igénytelen tanító egyszerű boldogságának szemlélete, majd szerzetes tanárai iránt éledt rajongó szeretete és ragaszkodása bizonyára mély hatással voltak az eszmélkedésre korán hajló fogékony lélekre.

Az 1837-dik évi szünidőben néhány társával meglátogatta Zirczen

³ Péterffy, Paedagogiai levél.

legkedvesebb tanárait, s kész volt elhatározásával. — 1839-ben Székesfehérvárott lépett a fiatal cistercita szerzetes a tanuló ifjuság elé, hogy fél századnál tovább, évről-évre növekvő bölcsességgel, évről-évre gyengülő egészséggel, de mindig élő buzgalommal és lelkesedéssel rakosgassa le a nemzet nagyságának alapjait. A nemzeti gyász napjainak elmúltával az egri főgimnáziumnak lett tanára, majd igazgatója.

Romvay álnév alatt már növendék korában fellépett apróbb szépirodalmi dolgozatokkal. Meghitt barátságban élt Pájerral, később Tárkányival és az öreg Szemere Pállal, a nyelvújítás harczainak hőseivel.

A «Magyar Ékesszókötéssel» 1845 ben az akadémia koszorúját s egy év mulva az első tudós testület levelező tagságot is elnyervén, Szvorényi a tudós- és íróvilág lelkes üdvözleteiben részesül. Széchenyi és Czuczor elismeréseikkel a legelsőök. E munka a magyar nyelv addig alig sejtett szépségeinek, s gazdagságának tükrét mutatá fel. A szerző bő ismeretei, különösen pedig éles megfigyelő tehetsége felől egyszerre tisztában voltak a lezajlott nyelvújítási küzdelmek még élő harczosai. A népnyelv fontosságának igen élénk kiemelése azonban már elárulta, hogy az ifju nyelvbúvár megtudja őrizni önállóságát szemben a nyelvújítás vezéreivel is. Az óvatos, körültekintő, mindent megfontolva mérlegelő tudósnek önállóságát jellemzi, hogy míg a tüzes nyelvújító, és szerencsés szóalkotó Szemere Pállal kötött ritka meleg baráti viszonya, és az újítás többi nagy férfiai iránt való lelkesedése daczára sem követi őket vaktában, addig viszont a nyelvtisztaság megőrzése czímén később támadt nyelvtudományi mozgalom vezérének, Szarvas Gábornak nagy érdemei sem birhatják őt arra, hogy feltétlen magasztalója legyen e mindinkább erősülő, egészséges visszahatásnak.

«Fejldési tünemények a nyelvben» című és akadémiái kitüntetést nyert értekezésében, a hetvenes évek vége felé, mind a két iránynak igazságot szolgáltatva az élő nyelvtudósok közt őt legjobban megillető nemes szerepre vállalkozik: hogy a régi irányt az újjal összekapcsolja. Különben az egész harczot csak a háttérből szemléli, egymásután irogatván Ékesszólástanát, Olvasókönyveinek 4 kötetét, Irodalmi Szelvényeit és újabb-újabb kiadású Magyar Nyelvtanát; és a nyelvtanítás mindezen ágait nem egyszerűen művelte, hanem virágzásukat is előkészítette. Kellő bátorsággal és biztossággal ő hangoztatá először a mondattani alap fontosságát a nyelvtanításban. Olvasmányait az erkölcsi és esztetikai elvek szemmel tartása mellett kiváló nevelői érzékkel állítván össze, velök szinte úttörő munkát végzett. Számolni akarván a tanítvány gyengeségével, hathatósan segíté nehéz munkájában az előadó tanárt is. Szemelvényeivel pedig a Pápay Sámuel Literatúrai Esméreteinek gyarló kivonatait az összes középiskolákból kiszorítá. Szvorényinak a nemzeti nevelés- és oktatás körül végzett serény munkái között első helyen éppen az a szerencsés vállalata áll, hogy a jogaiba visszahelyezett nemzeti nyelv oktatását ő már készen várta egészséges szellemű, s az életbelépő új rendszer mértékét jól megütő tan- és olvasó-könyveivel. 1806. óta a latin nyelv uralma ellen meg-megújuló küzdelem alig tudott többet elérni annál, hogy legalább a «nemzeti literatúra» tannyelve maradjon magyarnak; 1852. után német váltotta fel iskoláinkban

a latint; míg 1861-ben Lonovics püspök elnöklete alatt működő legfőbb tanügyi bizottság végre megalkothatta az első magyar nemzeti oktatás tantervét, melynek keretébe Szvorényi jó részben kész tankönyvei annyira beillettek, hogy két évtized kelle hozzá, míg a fellendült tankönyvirodalom élénk versenyében méltó társaik akadtak. A versenytéren azonban — legalább Olvasókönyvei mind máig megállják helyöket. És Szvorényi e széleskörű irodalmi tevékenységre — majdnem hihetetlen! — csak azt az időt fordíthatta, mit az élőlőszóbeli oktatásból meg-megújuló csúzos betegsége foglalt volt le.

Mert a mint mindennemű irodalmi munkásság között a paedagogiainak, úgy minden oktatási forma közt a szóbelinek adta az elsőbbséget. Talán tudatában volt annak, mit rendtársai és tanítványainak ezrei mondanak felőle: hogy minden irodalmi működésénél mélyebben hatott vonzó személyiségével. Mily kínosan érinthető tehát, midőn a páratlanul buzgó előkészület és elragadó lelkeség előadásai közben lassanként teljesen kimeríté a gyenge szervezetű, örökké halvány tanítót, a köteleességteljesítés mintaképét úgy, hogy 1869-től kezdve már pusztán csak az igazgatói teendőket hagyta meg vállain a fegfelső tanhatóság.

De munkássága innen túl sem szünetelt. Vitkovics és Szemere írói hagyatékainak rendezésén és mintaszerű kiadványain, tankönyveinek újabb-újabb átdolgozásain felül ez időből való a neki legkedvesebb, előttünk legértékesebb irodalmi műve: a «Gyakorlati Tanácsok a házi és nyilvános nevelésben» című 12 önálló értekezésének gyűjteménye. E gyűjteményben a félszázados nevelői tapasztalatokon alapuló bölcs tanácsok oly kincstárát nyújtotta, minővel bírálói egyhangú véleménye szerint a legfejlettebb kulturájú nemezetek irodalma sem igen dicsekedhetik. «Valóságos kis bibliája a házi-, közép- és befejező nevelésnek.»⁴ Akadémiai emlékbeszédei mellett ez értekekések mutatják be valójában Szvorényit, mint előkelő író és termékeny elméjű pedagogust. Irálya itt a magyar széppróza mintája, nyelve nemesen egyszerű, zamatos magyar, — talán egy-két szó emlékeztet még a nyelvújítók lelkes barátjára. Gondolatai nem elcsépelet elmélkedések útszéli magvai, hanem eredeti, igazán gyakorlati igazságok. Ítéletei néha meglepők, azok igazolását az időtől varja. Minden mondása megszívlelésre méltó tanítóknak és szülőknak egyaránt, mert éppen a szülőház és az iskola viszonyának kimeríthetetlen problémáját fejtegeti.

Félszázados nevelői tapasztalatai oly igazság nyílt kimondására késztetik, melyet idegesebb köreink mind ridegebben utasítanak el: hogy a társadalmi átalakulást nem az iskolák újabb-újabb nevelési és oktatási rendszereitől, hanem a házi neveléstől kell várunk. A sír arnyában álló bölcs komolyságával inti az anyakat: «szülni, ez maga nem érdem, de sőt a büntetés műve; a nevelés viszont a megváltásé;» és az atyákat: «a nevelés sarkpontja nem azon fordul meg, mit benne tanítunk s tanulunk, mint sokkal inkább azon, mit abban teszünk és tétetünk.» Felemeli intő ujját a modern iskola térfoglalása ellen, hogy biztosítsa a család jogait a nevelésben, mert amaz kevésbé neveli az egyént

⁴ Kemény Fer. bírálata.

természete szerint az életnek, mint inkább a tömeget mesterségesen az államnak. Míg a nevelés középpontja a család, az anya nem lesz, míg csak a szülői szeretet együtthatásával a higgadt ész, akaraterő és vaskövetkezetesség nem lesz a legfőbb nevelési tényező, s míg eme nevelői erényeknek az atyában és anyában egymást kiegészítő egysége nem támogatja az iskolát, addig a mai erkölcsi és társadalmi rend fenyegető súlyát érezni fogjuk, s rettegve sürgetjük a törvényt ott is, hol atyáinknál a kölcsönös bizalom, önzetlen emberszeretet s a lelkiismeret pótolta azt. Szvorényi, az éles megfigyelő nem rajzolhat derűs képet a családról, de azért a legsötétebb vonásokra is vetődik nála egy-egy sugár; bízik, remél az anya vallásos szívében, az atya lelki erejében és szent tisztje férfias tudatában, mindenek fölött pedig az igazságban, mely hat néha ott is, hol előtte ajtót zárnak. Lelkesedésében, mikor az Isten képeire alkotott gyerekekről beszél, szinte érthetetlen előtte, miként léphetnek a szülők vallásiasszerű csudálat nélkül a gyermekszobába, midőn ott az emberi méltóság összes öröksége szunnyad a kised keblében. Csak azt megértsék egyszer, hogy szentély a gyermekszoba, s hogy szentély Isten nélkül s jámbor erkölcs vallás nélkül lehetetlen, Szvorényi reméli, hogy akkor «a jó nevelőház első és utolsó gondolata az Isten és a vallás lesz;»⁵ ez alapon pedig felépül mindaz, mit ő a nevelésben idealként emleget.

A keresztény szeretet tanítójának ez irodalmi műve volt hattyudala, ebben árulja el a tanártársai körében elhíresült nevelői tapintatának titkát is: «Nem ismerek — úgymond — a nevelőoktatásban valami szilárdabbat a szelidségnél, valami gyengébbet az erőszaknál.»⁶

Az 54 évi tanügyi munkásság, 27 évi igazgatói működés meghozta az egyszerű szerzetes-tanítónak a kötelességteljesítés szent érzetéhez a külső kitiüntetések fényes díszét is. A tud. akadémia tiszteleti taggá, ő felsége a Ferencz-József-rend lovagjává emelte, s t. kir. főigazgatói czímmel ruházta föl. A tisztes öregség minden előnye megadattak neki. A nemzeti művelődés ma küzdő harcosai, kik közvetve vagy közvetlenül mind tanítványai valának, tiszteletkoszorújokkal, rendtársai odaadó ragaszkodásuk szeretetmelegével környékezték. «S ha az aggkor nem a miatt súlyos, hogy örömei, hanem hogy reményei szakadnak meg, akkor Szvorényinak osztályrészüln az Isten aldásainak legszebbike, a vidám öregkor jutott, mert ő mindvégig remélt, hiszen mindvégig munkálkodott. Rá nézve az oly hosszú életnek csak alig volt tele, mert jelenét mindvégig tavasznak tudta tekinteni, melyben szellemi éveit, e déli gyümölcsöket folyvást ültetgette és szedte egyszersmind. Ő foglalta el telét, tele őt soha.»⁷

M. T. O. Egyesület! Azt mondtam, hogy ő mindvégig remélt, mert mindvégig munkálkodott; im' most ez az ő áldott emlékének szentelt óra legyen rá tanú, hogy Szvorényi törhetetlen reményének lelkünkbe szökkent magvai élnek és virulnak; vajha méltón, vajha hervadhatatlanul!

Virág István,

áldozó pap, kalocsai képzőintézeti tanár.

⁵ Szvorényi, Gyakorlati Tanácsok. — ⁶ Szvorényi, Gyakorlati Tanácsok. — ⁷ Szvorényi, Emlékbeszéd Árvay Gergely felett.

Mik által biztosítható a magyar nyelv helyes tanítása a nem magyar ajkú népiskolákban?

(Előadói beszéd a Tanítóképző-Int. Tanárok Orsz. Egyesületének Debreczenben tartott nagy választmányi ülésén.)

I.

Tisztelt Választmány! Ezen tétel, a melyre nézve nézeteimet, javaslataimat az elnökség szíves bizalmából előterjeszteni szerencsém van, egyike a legnevezetesebb tételeknek, a melyeket egyesületünk fennállása óta tárgyalt. A magyar nyelvnek a nem magyar ajkú népiskolákban való tanítása ugyanis nem pusztán tanügyi kérdés, hanem nemzeti politikánknak egyik legfontosabb s legidőszerűbb része. Nemzeti egységünket ma újra több oldalról veszély fenyegeti s a leghevesebb támadások éppen a magyar nyelvnek azon joga ellen intézettek, hogy a magyar állam egységének kifejezője és biztosítója legyen.

A történelem lapjai bizonyítják, hogy nálunk a nemzetiségi és nyelvkérdés együtt született meg s fejlődött a mai fokig. Már akkor, mikor a haldokló magyar nemzetet a magyar irodalom munkásai s a nemzeti államférfiak új életre ébresztették, közművelődési és közgazdasági intézmények által megerősítették, a európai többi népekkel szemben versenyre képesé tették s benne a nemzeti öntudatot hatalmasan kifejlesztették: már ekkor, az ujjászületés első éveiben látjuk politikai életünk egén sötét pont gyanánt megjelenni a nemzetiségi kérdést. Már az 1825—27-iki országgyűlésen kimondotta felsőbüki Nagy Pál, hogy a nemzetiségi kérdés minden egyébbel szemben a legfontosabb, mert a léttel vagy nemléttel függ össze; mert elveszett alkotmányt, politikai szabadságot az idők kedvezőbb fordultán vissza lehet szerezni, de nemzetiséget soha. Ugyanez volt Széchényinek, a legnagyobb magyar politikájának kiinduló pontja.

De valamint Széchényi, úgy a többi nagy államférfiaink, Deák és Kossuth is a nemzetiségi kérdést a nemzeti nyelvvel hozták kapcsolatba, Deák Ferencz az 1832—36. országgyűlésről szóló követjelentésében ekkép nyilatkozik: «Tellyesedett legforróbb óhajtságunk s legalább Törvénye magyar már a Magyaroknak. — Csüggedést nem esmérő állhatatosság és munkás iparkodás biztosan célhoz vezetnek. — Csak soha el ne felejtjük: hogy Nemzeti önállásunk fennmaradása nyelvünk sorsával válhatatlan kapcsolatban áll.» Kossuth Lajos is így ír: «Csak egy nemzeti aspirációt ismerek, Magyarországot önállóvá, hatalmassá és boldoggá tenni. Ezt különböző utakon több-kevésbé elérhetjük. De egy van, a melyen lassan bár, de biztosan elérjük; és ez a nemzeti népnevelés.» Másutt pedig következőkép szól:

«Mert a mindenhol nagy fontosságú közoktatás hazánkra nézve valóságos életkérdés. Két oknál fogva: Először azért, mert nemzeti létünk csak az által biztosítható, ha a súly, melyet a szám, az életrealitás, s a történelmi állás

nyujt, a közművelődés súlya által hatályoztatik. E megjegyzésekből az is kitűnik, hogy a vezérlő politikusok már a negyvenes években a nemzetiségi politika legnevezetesebb tényezőjének, mondhatni, gócpontjának a közoktatást, s tekintve az állam demokratikus alapra fektetett kormányzatát, a népiskolát tartották. S való is, hogy míg a magyar népiskola a magyar államnak ellenséges polgárokat nevelhet, addig nem szűnik meg a nemzetiségi kérdés; másrészt a népiskola éppen az által fogja megoldani ezen állampolitikai feladatát, ha a magyar nyelvet a hazai nemzetiségekkel megtudja kedveltetni.

A kiváló államférfiak figyelmeztetésének volt is hatása s törvényes intézkedéseink vannak, a melyek a magyar nyelv jogait biztosítani törekednek. Ujabbán ismét kiváló politikusainkat, publicistáinkat foglalkoztatja a nemzeti kérdés s ezzel kapcsolatban a magyar nyelv ügye. Csak Grünwald Bélát említem, a ki a felső-magyarországi tót kérdéstről írt határos munkát, és Moldován Gergelyt, a kolozsvári egyetem tanárát, a ki a román kérdéssel foglalkozik. Ide tartozik Szathmáry György «Nemzeti állam és népoktatás» című műve is. Ma már megmozdult a magyar társadalom is és megalakultak a magyar nyelv érdekében a magyar közművelődési egyesületek. Örvedetes s a hivatás kellő felfogására vall, hogy a magyar nevelők is mind gyakrabban foglalkoznak a magyar nyelv ügyével s a nem magyar ajkú iskolákban való magyar nyelvi tanításnak egész irodalma van keletkezőben.

És ha ezek után fölvetjük a kérdést, mi az eredménye, az eddigi törvényhozási intézkedéseknek, az írók, az államférfiak, a magyar társadalom nemzetiségi törekvéseinek és főleg a népiskola magyar nyelvi tanításának: szomorú feleletet kapunk. A román kérdés elmérgesedett s azon a ponton van, hogy hazánkat komoly veszedelemmel fenyegeti. De a szerbek és tótok között sem hódítottunk sokat. Csupán a műveltebb hazai németek azok, kiknek túlnyomó többsége igaz hazafias érzéssel van eltelve, s szívesen tanulják a magyar nyelvet. Míg ujabbán még a szászok is simulékonyabbak, addig az oláhok nyiltan és vakmerően üzik az államellenes izgatást.

A népiskola munkájának magyar nemzeti szempontból való kedvőtlen voltát mi sem bizonyítja jobban, mint az 1891—92. isk. évről szóló miniszteri jelentés.

E szerint hazánk 16,917 népiskolái közül 2386-ban sikertelenül vagy általában nem tanították a magyar nyelvet; a 25,505 tanító közül 1601 nem tud magyarul, pedig arra törvény szerint kötelesek. A képesítés nélküli tanítók száma 2984. Tiszta magyar iskola a majdnem 17 ezer iskola közül 9445, tehát valamivel több mint a fele; mintegy 2000 iskola vegyes ajkú, s több mint 5000 tisztán idegen ajkú, melyekről a miniszteri jelentés maga konstatálja, hogy a felében, mintegy 2400-ban a magyar nyelv tanításával s így a magyar nemzeti érzélem ápolásával egyáltalában nem törődtek. Érdekes volna tudni, hogy ezen 2400 iskola működési körébe hány tan köteles gyermek és hány lakos tartozik, s kiderülne, hogy legalább 3 millió magyar állampolgár nem hall magyarul beszélni s nem tanul magyarul érezni és gondolkozni, hanem igenis megtanulja azt, hogy

egy barbár nép bitorolja ez országot, a ki a többi itt lakó népeket elnyomja, pusztítja. Figyelemre méltó adat, hogy a magyarul nem tudó tanítók között legtöbb a görög keleti vallású: azon iskolák között pedig, melyek magyarul nem tanítottak van 788 g. kel., 765 g. kath., 368 r. kath., 331 ág. h. Ez adatok nemcsak azt bizonyítják, hogy a g. kel., g. kath. és ág. h. felekezetek, hanem, hogy az oláhok és tótok törődtek legkevesebbet az állam nyelvének tanításával.

Fontos tudni, hogy a 71 tanítóképző között van 10 (5 szász, 4 román, 1 szerb), melynek tanítási nyelve nem magyar. De sokkal több van, a melyben a magyar szellem ápolásával mitsem törődnek. A tanítóképzők működése szempontjából fontos adat az is, hogy külön gyakorlóiskolája csak 6 felekezeti tanítóképzőnek van, tehát 40 felekezeti tanítóképzőnek nincs. Az 1891—2. tanévben 989 egyén szerzett tanítói képesítést, ezek közül csak 362 tett áll. intézetben vizsgálatot, a többi felekezeti intézetben. Azok közül, a kik felekezeti intézetben tettek képesítőt, vagyis 627 közül 346, tehát több mint a fele, magán uton készült a vizsgálatokra. A kik az 1879. XVIII. t. cz. alapján jelentkeztek magyar nyelvi képesítő vizsgálatra, ezek száma 1891—2-ben 194 volt, és csak 6 tett közülök áll. intézetben vizsgálatot, a többi felekezeti képzőkben és pedig többnyire g. kel. és g. kath. hitfelekezetűekben.

Ime, a felsorolt adatok is világosan bizonyítják, hogy a népiskola még nagyon távol van attól, hogy a nemzetiségi kérdést ott oldják meg. Hátha még azt is figyelembe vesszük, hogy az adatok nem tüntetik fel hiven a viszonyokat, mert azok a valóságban kedvezőtlenebbek. Az adatok megbízhatatlanságát illusztrálja az az eset, hogy egy déli megyében egy előbbi tanfelügyelő mintegy 70 magyarul nem tudó tanítót mutatott ki; a jelenlegi azt találta, hogy majdnem 200-an vannak. Épp oly kevéssé bízható meg az az adat, hogy csak 2400 iskolában tanítják sikertelenül a magyar nyelvet. A tanfelügyelő, a ki hivatva van az adatok valóságának felülvizsgálására, sokszor nem nézhet utána személyesen, vagy ha teheti is, minden fondorlatot felhasználnak a való állapot eltakarására. Így pl. egy kir. tanfelügyelőtől tudom, ha a pap kíséretében begyeny a román iskolába, akkor néhány betanult, sokszor meg sem értett magyar mondatkával állanak elő az iskolai tábláról, asztalról, s ezzel port akarnak hinteni szemébe, mintha eleget tennének a törvénynek; de mihelyt kitette a lábát az iskolából, a pap fenyegeti a tanítót, ne merjen a magyar nyelvből többet tanítani.

Hogy a nemzetiségi kérdés megoldására irányuló törekvéseink jórészt hajótörést szenvedtek s hogy a nemzetiségi kérdés egyáltalán annyira elmérgesedett, a mint azt például az oláhoknál tapasztaljuk, annak sok oka van. Ezen okok mélyre ható fejtegetése messze vezetne, de meg nem is illik a jelenlegi alkalomhoz; ezért ez okok közül csak azokat említem fel, a melyek tárggyammal, a magyar nyelv tanításának ügyével a népiskolákban, összefüggenek.

Mindenekelőtt meg kell gondolnunk, hogy a jelen században a nemzetiségi eszme európai uralkodó eszme, minélfogva az u. n. nemzetiségi kérdés más államokban is nehezen

megoldható, kenyesebb ügyek közé tartozik. Azonkívül hazánkban még azon különleges történeti oka is van ez ügy eltajulásának, hogy a magyar állam alig kezdett modern, demokratikus, nemzeti alapon szervezkedni 1848-ban, Ausztria felbátorította, föllázította ellene a nemzetiségeket. De már ekkor, 1848-ban, fenyegette Ausztriát eme politikai rövidlátásért az az állapot, a mitől Deák Ferencz a Wesselényi Miklóshoz (1841. márcz. 25.) írt levelében tartott. E levélben az illyrizmusról szólóban, elősorolván az országban lakó szláv törzseket és ó hitűeket, hozzáteszi: «Ezen adatok már magukban elég hangosan kiáltozzák, mi lehet egykor veszedelme hazánknak és a z a u s z t r i a i m o n a r k i á n a k s h a a kormány mindent el nem követ, hogy a magyar nemzetiség emelkedjék és szilárduljon, bizonyára önérdeke ellen vétekez, mert csak ez áll őrt az egész monarkia biztossága mellett s a mely órában a magyar megszűnik nemzet és pedig magyar nemzet lenni, azon órán halálos sebet kap Ausztria független fennállhatása — una dies utriusque ducet ruinam». A Bach-korszak egyebekben kívül a nemzetiségek győzelmének is tünt föl a magyar nemzet, a magyar állam fölött. A német nyelv hivatalos uralma mellett is egyes nemzetiségek megerősödtek, aspirációk növekedtek; míg a magyar jogaitól meg volt fosztva.

Sajnos, hogy a kiegyezés utáni törvényhozási intézkedéseket, a kormány magatartását, a mint az eredmény mutatja, elégteleneknek kell nyilvánítanunk. Az 1868. XXXVIII. és XXXXIV. t. c. z i k k e k arról tanuskodnak, hogy az akkori vezérlő férfiak a hazai nemzetiségi kérdést nem tartották veszedelmesnek: a 18. századkorabeli humanizmus eszméinek befolyása alatt oly álláspontot foglaltak el, mely akkor már meghaladott volt, melyet ma eltévesztettnek kell mondanunk. Hiszen a XXXVIII. t. cikk fel sem veszi a népiskolai kötelező tantárgyak sorába a magyar nyelvet; a XXXXIV. t. cikk pedig a községi, törvényhatósági, egyházi, iskolai önkormányzati közigazgatásban oly jogokat biztosít a nemzetiségeknek, melyek egyenesen arra valók voltak, hogy a nemzetiségeket merészekké, követelőkké tegyék.

Az állami intézetek nagy részét a nemzetiségi vidékeken jelentéktelen községekbe helyezték el, a nélkül, hogy gondoskodtak volna arról, hogy az a várfal, melylyel a nemzetiségek s a felekezetek körül voltak véve, leromboltassék. Míg egyrészt a magyar nemzeti kultúra, a nyelv nem hódított eleget e nemzetiségi vidékeken; másrészt meg a tiszta magyarságot kulturális törekvéseiben többnyire magára hagyták.

Csak 1879-ben látta be a kormány, mily mulasztást követett el, hogy a magyar nyelv 1868-ban nem vétetett a kötelező tantárgyak sorába, s elkészítette a törvényhozással a 79. XVIII. t. cikket.

Hajh! de már ekkor elmondhattuk Kossuth Lajossal: «Ha ötven év előtt mondatott volna ki a «legyen» szó, nem találkoznak vala milliók a magyar korona ótalmában, kik nyomás ürügye alatt nem csekély ingerültséggel szakgatják a nemzet kebelét» (Pesti Hirlap, 1841. évf. 3. sz.) E törvénycikkkel is tehát éppen úgy voltunk nemzetiségi szempontból, mint a 68. XXXVIII. és XXXXIV. törvényekkel, a melyek 48-ban megfeleltek volna, de már 68-ban nem feleltek meg a létező viszonyoknak, s így céljuknak. A 79. XVIII. t.-cz. is 68-ban jó lett

volna, de már a 79-es állapotok gyökeresebb, messzehatóbb intézkedéseket követeltek volna. Azonban hagyján! ha mégis lett volna, a ki legalább tíz év alatt végrehajtsa, akkor a nemzeti kérdés iskolai tekintetben nem fejlődött volna odáig, hol ma van. Itt is bebizonyosodott, a mit 67 óta a kormányzásnak majd minden ágában láttuk érvényesülni: közigazgatási szervezetünk legtöbb ága rossz, képzett hivatalnokaink nem voltak.

Mivel a 79. XVIII. t.-cikket végre nem hajtották, hiába markolt bele energikus kézzel Csáky Albin gr. az utóbbi évben e kérdésbe is: a beteges, veszélyes állapotok odáig fejlődtek már, hogy a legjobb rendeletek sem használhatnák sokat. Gyökeres intézkedésre van szükség. Meg kell változtatni az 1868. XXXXIV. t.-cikket, a mely a mai napig csak bajt okoz. A nemzetiségek élni akarnak az e törvényben nekik biztosított túlságos jogokkal, mi a gyakorlatban sokféle nehézségekkel jár, összeütközésre vezet, izgatja folyton a kedélyeket. Módosítani kell az 1868. XXXVIII. t.-cikket, valamint általában a népiskolára vonatkozó kormányzati intézkedések nagy részét oly czéllal, hogy a népiskola mindama külső és belső feltételekkel elláttassék, a melyek a magyar állam érdekében hivatott feladatának megoldására képesítik. Hogy mik volnának ezek a módosítások, az alább következőkben leszek elmondandó.

II.

Az előbbeni fejezetben említém, hogy a nemzetiségi kérdés korántsem egyedül nyelvkérdés, mint sokan vélik, hanem közigazgatási és közgazdasági kérdés is. Mindazáltal bizonyos az, hogy a nyelv ügye a nemzetiségi kérdésnek nemcsak legkényesebb, de egyúttal leglényegesebb alkotó része. A mi feladatunk már most vizsgálni azt, hogy az egyes népoktatási intézetek mily módon járulhatnak az egységes államnyelv megteremtéséhez, mi az ő működésöknek célja és határa s lássuk először is az iskolák működésének főszeközét, a magyar nyelv tanítását, ennek módszerét a nem magyar ajku iskolákban.

Valamint helyesen mondják: a milyen a tanító, olyan az iskolája; úgy igaz az is: a tanítók műveltsége, szelleme olyan, a milyen a tanítóképzőké. Helyesen gondolkodnak azok, a kik a magyar nyelv terjesztésének kulcsát a tanítóképző-intézetek kezében levőnek tartják. Azért én, mint tanítóképző tanár, itt a tanítók tanítóinak gyülekezetében első sorban azt a kérdést vetem fel, hogy a magyar nyelvtanítási eredménytelenségnek mennyiben okai a hazai tanítóképzők?

Ennek okai annyiban, hogy a legujabb időkhig sok oly tanítót neveltek, képesítettek, kik magyarul nem tudnak, hazafiásan nem éreznek.

A t.hallgatók jól tudják, hogy ez a megjegyzés az állami tanítóképzőkre és a felekezetiiek egy részére nem vonatkozik, igaz azonban az, hogy midőn a kormány a 79. XVIII. t.-cikket a felekezeti tanítóképzőkre vonatkozólag végre akarta hajtani, egyes esetekben az inté-

zetek vezetői alattomban kijátszották vagy nyíltan ellenszegültek s ily alkalmakkor magának a miniszternek tekintélyére volt szükség, hogy ez esetek az államhatalom, a törvények tiszteletbentartásával intéztesenek el.

Mínthogy sok tanítóképző-intézet a magyar nyelvet sem tanította kielégítő mértékben, könnyen érthető, hogy éppen nem gondolt a *magyar nyelvtanítás módszerével*. E tekintetben az állami tanítóképzők is kifogásolhatók. Ismerek néhány végvidéki tanítóképzőt s a legutóbbi időig egyikben sem találtam intézkedéseket arra nézve, a magyar nyelv nem magyar ajkú iskolákban miképen tanítandó. A módszertani kézikönyvek is vajmi röviden bánnak el e kérdéssel, még a legujabb kiadások is. Pedig hát már nálunk is fel van vetve ez a kérdés a 79. XVIII. t. cz. óta. Az igaz, hogy az 1881-i országos képviselői tanítógyűlés erre vonatkozó munkálata még vajmi sovány; de terjedelmesebb és nagyon helyes a 90-iki 4. egyetemes tanítógyűlés munkálata. Az erre vonatkozó tétel előadója, Láng Mihály, határozati javaslatában, melyet a gyűlés is el is fogadott, helyes elveket állapít meg. Hogy ez elvek nem hatottak gyümölcsözően a hazai tanításra, ennek az az oka, hogy általánosak. Az általános elvek fölületes megértése ugyan könnyű, de beható, a részletekre kiterjedő kidolgozásuk, s még inkább megvalósításuk kiválóbb műveltséget, a legtöbb esetben tanulmányt és mindig nem közönséges energiát igényel. Ez az oka annak, hogy azok a cikkek, melyek népoktatási közlönyökben e módszerre vonatkozólag megjelentek, nem sokkal járultak hozzá a módszer lényegének és részletének megismeréséhez. Ezen cikkek írói többnyire csak kísérleteiket mondták el alaposabb tanulmány nélkül. A tanfelügyelői kar, a tanítótestületek sem jártak el sokkal több eredménnyel.

Hogy állításaim igazak, mínthogy nem szándékom minden erre vonatkozó cikket, egyesületi munkálatot megbírálni, annak bebizonyítására csak az eddig közhasználatban levő, az idegen ajkú iskolákban a magyar nyelv tanulására szolgáló olvasó- és gyakorlókönyveket említem fel, mint a melyek a leghasználatosabb módszerek tükrözői. Ismerek 7 nagyon elterjedt olvasó- és gyakorlókönyvet (számuk azonban jóval nagyobb), de csupán egy alkalmazza következetesen azt a módszert, mely egyedül alkalmas arra, hogy valamely nyelven beszélni megtanuljunk: a *közvetetlen, vagy direkt módszert*. Ez az olvasó- és gyakorlókönyv a Groó Vilmos-é. Groó könyveit a felsőmagyarországi tót vidékeken használják (ugyanis tót iskoláknak készült), s tekintélyes kir. tanfelügyelőktől, kik úgy a felvidéken, mint déli végvidékeken működtek, hallottam, hogy a felsőmagyarországi tanítók hasonlíthatatlanul nagyobb eredménnyel tanítják a magyar nyelvet, mint a délvidéki tanítók. Sajnos azonban, hogy Groó az V. és VI. osztálynak való olvasó- és gyakorlókönyvet nem készítette el. A megjelent ABC.- és olvasókönyvnek pedig az a fogyatkozása, hogy a beszéd- és értelemgyakorlatokkal nincsen elég szoros kapcsolatban; hogy az olvasmányok anyaga nem elég változatos, kevés elbeszélést s verset tartalmaz, és hogy külön társalgási gyakorlatok egészen hiányoznak belőle. A beszéd- és értelemgyakorlati vezérkönyv anyaga

nyelvtani kategóriák szerint van csoportosítva, a mi az avatatlan tanítót a grammatizálásra csábítja. Egyébiránt megvallom, vezérkönyveit nem tanulmányozhattam kellő alapossggal, mert tót nyelven vannak írva, s az irodalmi tót nyelvben nem vagyok egészen jártas.

Föltűnő, hogy nálunk a népoktatással foglalkozók a legutóbbi időig oly kevés tanulmánnyal tárgyalták e módszert. Pedig Németországban és Franciaországban az utóbbi másfél évtizedben egész irodalom keletkezett róla. Igaz, hogy Németországban leginkább a francia és angol nyelv tanulására alkalmazták; de az lényegileg egyre megy, bármely élő nyelvre alkalmazzák is. Nevezetes az is, hogy nálunk néhány év óta a középiskolai tanárok tárgyalják e módszert kellő tanulmánnyal, részben a latin, részben a francia nyelvre vonatkozólag. «Az idegen nyelvek tanításának módszere», dr. Petz Gedeontól, megismerteti az olvasót a módszer történetével és kivált az ugynevezett direkt módszerrel. Megemlítem, hogy az idegen nyelvek tanítása módszerének történetét dr. Fricke F. W. is közli «Erziehungs und- Unterrichtslehre»-jében. Dr. Fricke különben egyik legkiválóbb képviselője a direkt módszernek Németországon. Én nem foglalkozhatom itt a módszer történetével részletesen, a jelen dolgozatomhoz használt forrásokból (és van bizonyára még sok más forrás, melyhez nem jutottam) úgyis mindenki megismerheti. De nem térhetek ki az elől, hogy a jelenben elterjedt hibás módszereket, s főleg a magyar olvasó- és beszédgyakorló könyvek módszereit főbb vonásokban meg ne ismertessem.

Az idegen nyelveknek, kivált a francia s angol nyelv tanulására használt kézi könyvek közül legelterjedtebbek voltak nálunk s a külföldön is az Ollendorfs Ahn-féle könyvek. Ezek a legszélsőbb visszahatást jelzik a tudományos egyoldalú grammatikai rendszer követőivel szemben, kik a klasszikus nyelveket, s általában a középiskolai tárgyakat csak formálisan képző erejük miatt tanították. Ollendorf és Ahn természetes módon akarták a nyelvet tanítani azon célból, hogy a tanulók az idegen nyelven beszélni tudjanak. Rendszer nélkül megválogatott, néhány francia szót és szólásmódot adnak a tanulónak a lecke kezdetén, a mit az könyv nélkül megtanul, hogy azután egymással össze nem függő mondatokat alkosson belőlök, s francziából az anyanyelvre s az anyanyelvből franczia nyelvre fordítson. Igaz ugyan, hogy a tanuló idővel így is tesz szert bizonyos szókincsre és gyakorlatra, de minthogy rendszer nélkül halad előre, a megtanult anyag fölött nincs áttekintése; továbbá minthogy csak fordítani tanul, a mint a tapasztalat mutatja, beszélni nem tud. E hiányokon segíteni törekedett Ploetz a maga nagyon elterjedt franczia könyveivel, a mennyiben didaktikai és grammatikai rendszer van műveiben.

Perthes, a német nyelvtanítás egyik reformátora ekkép jellemzi e módszereket: «Mily silány szellemi táplálékot nyer a tanuló az összefüggés nélküli mondatokban, a miknél nem gondol egyébre, mint azokra az egyes szavakra, a melyeket le kell benők fordítani és a szóalakokra, a melyeket a tanult paradigmával valami viszonyba kell hozni; a több éven át ily olvasmánnyal való

foglalkozásnak nem lehet más gyümölcse, mint gondolatszegénység, az érdeklődés hiánya és szórakozottság. A tartalomra itt már csak az egyik tárgyról a másikra való ugrálás miatt sem lehet tekintettel se tanító se tanuló; tartalmi tekintetben különben úgyis vagy semmitmondókés együgyűek e mondatok, vagy pedig — ha nem is szólnak mindig az erényről és önmegtartóztatásról — meghaladják a tanuló ismeretfokát.» (Dr. Petz G. említett tanulmánya.)

E módszerek valóságos típrása a lélek törvényeinek, mert rendszertelen, meg nem értett, unalmas táplálékot nyújtanak synthetikus uton. Egyébiránt ma már csak a humoristáknak szolgáltatnak alkalmas anyagot.

E foglalkozáson segíteni törekedtek az u. n. interlinearis módszerrel, összefüggő olvasmányból indultak ki mindjárt kezdetben, s szószerinti fordítását közölték a vonalak között. E módszer nálunk kivált Toussaint-Langenscheidt révén talált számos követőre. Kétségtelen, hogy nagy haladást jelez az előbbiekkal szemben, mert egész olvasmányból indul ki, melyet először tartalmilag, majd grammatikailag dolgoz fel. Az indirekt utnak, a fordító módszereknek tetőpontját jelzi az interlinearis módszer.

Azonban e módszer alkalmazása is sok nehézséggel jár, fejletlen gyermeknek nem való; azért a gyakorlat emberei, tanárok, tanítók új utakat törekedtek találni s találtak is.

Németországban a 60-as évek végén lép fel először a közvetlen (direkt) módszer buzgó terjesztője, dr. Fricke Frigyes Vilmos, 1882-ben kiadott nevelés- és tanítástanában eléggé behatóan ismerteti e módszert. E módszer azért mulja fölül a többi módszereket, s azért alkalmas kiválóan kisebb gyermekek tanítására, mert a szemlélet, az érzékeltetés az alapelve, a mit a többi módszerek egészen elhanyagoltak. E módszer tanításához szemléleti eszközök, természetű tárgyak, modellek és képek szükségesek, mert csak ezek használata teszi az anyanyelvet, mint segédeszközt eleitől fogva nélkülözhetővé. Szem előtt tartva egy 6—7 éves gyermek lelki fejlettségét, az első időben a könyv használata is nélkülözhetővé válik. A tanító rámutat valamely iskolai tárgyra, vagy más taneszköze s megnevezi azt idegen nyelven, a mit először egyes gyermekek, majd gyermekcsoportok (padok szerint), végül az osztály ismételnék. Így megneveztet egyszerre több rokon tárgyat. Majd a megmutatott tárgyak szembeötlő cselekvéseit, tulajdonságait, viszonyait neveztet meg. Így csakhamar kis leírások, elbeszélések keletkeznek s egyszerű versikék, dalok, játékok taníthatók. Mind ez könyv használata, könyv nélkülytetés (magolás) nélkül, könnyedén, játékszerűen érhető el. A gyermek elsajátítja az idegen nyelv helyes kiejtését is; többnyire oly helyesen ejti ki a szót, mint a tanító maga. Nyelvtanról szó sincs, s a gyermek mégis tanul helyes nyelvi alakokat, fejlődik nyelvérzéke.

Ha a gyermek már ismeri némileg a nyelvet, megkezdődik az írás és olvastatás. De azért az első 4 esztendőben minden tanításunk szemléltetés, érzékeltetés is legyen, a deiktikus tanalakat alkalmazva. A mit a tanulók érzékelve az új nyelven megismertek, a r r ó l

olvastatunk az olvasókönyvben. A költeményecskék, játékok csak oly szókat tartalmazzanak, melyeket a gyermekek már értenek.

Eleitől fogva kiválóan gondozzuk a t á r s a l g á s i b e s z é d e t. Mily helyt olvasni tudnak, társalgási beszédgyakorló könyveket is használhatunk. A tanító felteszi a kérdést, egyes tanuló felel; majd a tanuló kérdező s a szomszédja felel; végül az egész osztály kérdező és felel. A beszédgyakorló könyv párbeszéd — kérdés és felelet — alakjában ismerteti egyes dolgokat, a társalgási beszédet utánozva. A könyv a tanító és tanuló kezében lévén, a kérdező sorrendjét különféleképp változtatjuk. A tanító kérdező, az osztály felel, stb.

Ha ilyenformán tartalmilag mindenoldalú, s nyelvilag s irányilag is szép, változatos, didaktikailag pedig kifogástalan, rendszeres anyagot tanítunk 4 éven át s kellő számú órában, a tanuló okvetlenül megtanul helyesen beszélni, olvasni s írni. Az 5. és 6. évben aztán az érzékeltes már csak oly tanítási tárgyaknál szükséges, melyek a tanuló előtt egészen ismeretlenek. Ekkor már könnyű lesz a szerzett nyelvi ismeretek alapján, a kifejlett nyelvérzék segítségével a nyelvtanból is tanítani annyit, a mennyi a helyesíráshoz, a fogalmazáshoz szükséges. A tanuló számtalan példán elsajátította a helyes nyelvi formákat, megkülönböztette a szók jelentéseit, ismeri a mondatok keletkezését, terjedelmét, szerkezetét, fűzését; most a felső fokon e gyakorlati ismeretekbe az öntudatosság s az áttekinthetőség végett rendszert hozunk be.

Im, ez a direkt módszernek, a melyet a francziák anyai (maternelle) vagy utánzó (imitative) módszernek neveznek, rövid jelzése. (Megjegyzem, hogy az ismertetésben a mi népiskolai viszonyainkat tartottam szem előtt.)

E módszer alkalmazásához a szemléltetési eszközökön kívül a következő könyvek szükségesek

1. ABC és olvasókönyvek;
2. társalgási nyelvgyakorló könyv;
3. az írásbeli dolgozatokra való gyakorlókönyv és
4. nyelvtan.

Ezek a tanulók kezébe valók, s a szükséghez képest egy két kötetbe összevonhatók, melyekhez azután

5. egy az egész anyagot és tanítást felölelő vezérfkönyv kell a tanító számára.

Közvetetlennek azért nevezik e módszert, mert alkalmazásában a közvetlen érzékelést (szemléltetést) használjuk; az az: a tanuló közvetlenül ismerkedik meg a tárggyal és nevével; képzet és szó akadálytalanul, egyszerre társul lelkében; ellentétes az eddigi rendszerekkel, mert valamennyien fordítást használnak, vagyis mellőzik az érzékelést, az idegen nyelvi szót előbb az anyanyelvi szóhoz kapcsolják, és a tanuló csak az anyanyelvi elnevezés útján értesült arról, miről van szó, — ha ugyan megértette, mert azon módszerek, mint fennebb láttuk, vajmi keveset törődnek a tárgyi megértetéssel. Ha az indirekt módszer szerint tanuló növendék beszélni próbál az idegen nyelven, előbb anyanyelvén öltözteti gondolatait szavakba (hisz így tanul) és csak miután az anyanyelvi szóknak megfelelő idegen nyelvi kifejezéseket megtalálta,

beszélhet az idegen nyelven. Ezt mindenki tapasztalhatta, a ki ily tanulókkal az idegen nyelven beszél, a ki ily iskolákban megfordult. Lehet ugyan indirekt úton is nyelveket elsajátítani, de nagyobb fáradsággal, mint közvetlenül. Kétségtelen ugyanis, hogy indirekt úton tanulva, hosszú lelki processuſ eredményeül beáll a tárgynak idegen nyelven való megnevezése, a képzet és szó közötti közvetlen társulás; de az is kétségtelen, hogy ez a folyamat felesleges munkapazarlás, a lelki erők felesleges elhasználása, mert direkt úton rövidebben, kevesebb fáradsággal érünk célzt. Felhozzák ugyan azt az ellenvetést, a többi között dr. Petz, hogy a direkt módszer mellett is az idegen nyelvi szó öntudatlanul előbb az anyanyelvi szóval társul, mivel a tárgy képzete az anyanyelvi szóval társulva lépett föl először a gyermek lelkében. De ha egyrészt méltányoljuk is kellőkép a képzet, gondolat és szó közötti kapcsolatot, viszonyt, melyet némelyek a test és lélek viszonyához hasonlítanak: nem szabad elfelejtenünk másrészt azon tényt, hogy egy kis, 4—7 éves gyermek szókinccse még vajmi szegény (az óvót és népiskolát tartva szem előtt) s az iskolákban sok elötte addig ismeretlen dologról tanul, mely esetben neki majdnem egyre megy, anyanyelven tanulja-e megnevezni, vagy más nyelven. Továbbá nem szabad felejtteni azt sem, hogy a gyermeki lélekben képzet és szó még nem forrott össze annyira, hogy e viszony az idegen nyelvi szó apperpciálását nagyobb mértékben gátolná. Végül tagadhatatlan, miután a direkt módszernél az érzéki benyomást a tárgyi képzet, ezt az idegen szó követi, a képzet és szó társulása oly erős, hogy az anyanyelvi képzet semmi esetre sem hat annyira gátlólag, mint az indirekt módszernél, hol a tárgyi képzetek többnyire homályosak maradnak s elvont dolgok, t. i. üres szók társulnak egymással. Tény az, hogy az életben, természetes módon egy gyermek egészen könnyen tanul meg 2—3 nyelvet is; s a tapasztalat ma már kétségtelenné tette, hogy az iskolában a direkt módszer szerint lehet legkönnyebben, legsikeresebben nyelveket tanítani. Mert a direkt módszer nem egyéb, mint a természetes nyelvtanulási mód didaktikai alakítása; az élet teljesen rendszertelenül, a körülményekhez képest nyújtja az anyagot, az alkalmat; a direkt módszer pedig a didaktikai elvek: (a természetszerűség, gyakorlatiság, korszerűség stb) szerint előbb a könnyebbet, aztán a nehezebbet választja meg s nyújtja a tanulóknak.

A direkt módszer, valamint az élet, az érzékelést, a nyelvtanulást, általában az ismeretszerzés legfőbb eszközevé teszi. Elégge nem méltányolható segítségére van a gyermeki lélek öntudatlan közreműködése. Tárgy- és szóismeret a lélek törvényei szerint zavartalanul hathat egymásra, erősítik, mélyítik egymást, minek következménye a helyes nyelvérzék. Az eddigi módszerek természetellenességüknél fogva és a fönnebb említett okoknál fogva az öntudatlan lelki működést gátolták.

Ime, a közvetlen (direkt) módszer előnyei a többi fölött!

Az idegen nyelvek tanulására szolgáló hazai *kézi könyveink*, mint már említém, részint Ahn- Ollendorf, részint Toussaint-Langenscheidt, de legnagyobb részben Ploetz irányát követik. A népiskolai olvasó- és

gyakorlókönyvek bizonyos önállóságot mutatnak, az újabbak a direkt módszerre törekednek, a nélkül mégis, hogy — tudtommal — a Groó könyvein kívül csak egy is következetesen alkalmazta volna. E népiskolai olvasó- és gyakorlókönyvekben az olvasmány előtt az ismeretlen szók jegyzékét találjuk magyar és az idegen nyelven, ezeket a tanító, úgy a mint találja, beemlézteti, azután olvas és olvastat, s fordít s fordíttat, a begyakorlást is magyar és az anyanyelven végzi; némelyik könyvecskében még az írásbeli gyakorlatokra vonatkozó kérdések is magyar és anyanyelven vannak meg. Ehhez járul még, hogy e kézikönyvek időelőtt sokat grammatizálnak.

A kézi könyvek írói s a legtöbb tanító tehát nem ösmerik a közvetlen módszert.

Alkalmam volt a Szepességben és Gömör-megyében sok tót és német iskolát látogatni, alkalmam volt a déli vidékeken is vegyes és egészen idegen ajkú iskolába beletekinteni, s azt találtam, hogy tanítóink túlnyomó része valóban nem ismeri a közvetlen módszert. Meg kell azonban említenem, hogy találtam a felföldön több oly iskolát, hol a tanító a direkt módszert alkalmazza, a nélkül, hogy tudományosan, behatóan ismerné, és pedig bámulatos sikerrel. Nem állhatom meg, hogy meg ne nevezzek egy oly iskolát, a Rima-Murány-Salgótarjánitársulat vashegyi iskoláját. Ez iskolát leginkább tót, német, cseh és csak kevés magyar fiú látogatja. A tanító eleitől fogva csupán a magyar nyelvet használja tanítási nyelvül, s bámulatos eredményt ér el. A 3. évben minden tanítvány beszél magyarul s minden tárgyban magyar nyelven oktatható. A hol a magyar nyelvet csak mint tantárgyat tanítják, ott az eredmény sehohsem kielégítő. Ez azért is van, mert a legtöbb iskolában nem szentelnek kellő időt a magyar nyelv tanulásának. A tanterv nem határozza meg pontosan, hány óra fordítandó a magyar nyelv tanítására. Azon esetekben azonban, ha a magyar nyelv mellett még néhány más tantárgyat is tanítanak magyarul (pl. természetrajzot, földrajzot, tornát, éneket. stb.) az eredmény kielégítő.

A közvetlen módszer a *tanítótól* először is azt tételezi föl, hogy szóban és írásban kifogástalanul tudjon magyarul. A míg úgy tanítanak magyarul, mint azt egy német nyelvű iskolában hallottam: «Azon nép, mely helyről helyre húz, barangnak nevezzük» (die Völker, welche von einem Orte zu dem andern ziehen, heissen Nomaden); addig rosszul áll a magyar nyelv tanítás ügye.

E módszer szerint eleitől fogva csak a magyar nyelvet használom tanítási nyelvül, segítségül veszem a szemléleti eszközöket. Csak magyarul kérdezek és feleltetek. A gyermek anyanyelvét csak akkor veszem segítségül, ha szemléleti eszköz nincs kezem ügyében, vagy bármikor, a mikor biztosan feltehetem, hogy a gyermek a kérdésbe tett tárgyat, dolgot anyanyelvén ismeri. Botorság azonban ott használni az anyanyelvet, a hol tudom, hogy anyanyelvén sem ismeri a tanítandó dolgot. Általában azon kell lenni, hogy az első két éven túl ne szorúljunk az anyanyelvre, vagy csak kivételesen. A magyar és idegen nyelvi összehasonlítások nem valók sem az alsó, sem a középső

fokon; hiszen az összehasonlítás előtt ismernem kell az összehasonlítandó tárgyakat. De még a felső fokon sem szükségesek, mert csekély házzal jár s mert igazán fejlett értelmet tételez fel.

A tanító ismerje a gyermek anyanyelvét is, legalább oly mértékben, mint maga a gyermek.

Még kérdéssé sem válhatik, hogy a magyar nyelvtanítást már a népiskolai első évben, az első napokban meg lehet és meg kell kezdeni. Bár eleinte túlnyomólag anyanyelven tanítjuk a beszéd és értelemgyakorlatokat, de mihelyt már az anyanyelven írni is tudnak a gyermekek, vagyis mihelyt végigmentek a kis abc-én, több időt kell a magyar beszéd- és értelemgyakorlatoknak szentelni. A tanterv tehát határozottan jelölje ki, hogy külön az első s külön a második félévben hány óra jusson a magyar beszéd- és értelemgyakorlatoknak. A részletes tanmenet pedig nevezze meg határozottan, mely tárgyakat és dolgokat kell megbeszélni előbb anyanyelven, majd a magyar órában magyar nyelven is, és melyeket csupán magyarul. A részletes tanmenet továbbá jelölje ki az első évben szükséges társalgási beszédgyakorlatokat, melyek az első napokon megkezdhetők. Ezek lehetnek a fegyelem, rend, tisztaság gyakorlásához szükséges felszólítások, vezényszavak; a tanuló felszólításához és felszólalásához szükséges mondatok (tanító úr, kérek tollat, kimegyek, stb.), a gyermekeknek társaihoz való mindennapi beszéde, kérés, hívás, stb.; a gyermekeknek játékaiknál használt társalgási beszédgyakorlatok; a gyermekeknek szüleikkel, idegenekkel való beszéde. Nagyon természetes, hogy többet végezhetünk a teljesen osztott iskolában, mint az osztatlan, egytanítós iskolában. A hat tanítós iskolában meg lehet kezdeni a magyar írva-olvasást már az I. osztályban, az osztatlanban nem szükséges. Ez esetben semmiféle könyv nem kell az első évben a gyermek kezébe; az osztott iskolában ábéczé és az olvasó könyvecske. A tanító kezébe való vezérkönyv pontosan adjon utasítást mind az osztott, mind az osztatlan iskola számára.

Az osztatlan iskolában tehát csak a II. évfolyamban kezdődjék a magyar írvaolvasás, azonkívül folytatódik ott a beszéd- és értelemgyakorlatok tanítása, a társalgási gyakorlatokra figyelemmel. Hasonlóképpen van ez a III. és IV. évfolyamban.

Mihelyt a tulajdonképeni olvasmánytárgyalás előfordul, összefüggésbe hozom azt a beszéd- és értelemgyakorlatokkal. Különbön már az írva-olvasásnál is úgy teszek, a mennyiben oly szót hangoztatok, melynek jelentményét már tárgyaltam a beszéd- és értelemgyakorlati órában. Vegyük fel p. o. tárgyalásúl a Groó-féle olvasókönyv 51-oldalán levő «A körte» című 43. olvasmányt. Ezt előbb a magyar beszéd- és értelemgyakorlati órában kell tárgyalnom, azután következhet csak az olvasmánytárgyalás. Az olvasó órában néhány kérdéssel emlékeztetbe hozom a már tanultakat, s azután elolvasom én, majd elolvastatom, tárgyalom, begyakoroltatom, előkészítem írásbeli gyakorlatúl, mindent úgy, mint az anyanyelvi olvasóórában.

Az osztatlan iskola középfokú olvasókönyve kell hogy magában foglalja a III. és IV. évfolyam olvasási anyagát; az osztott iskola közép-

fokú olvasókönyve a II. és III. évfolyam anyagát, mindkettő megbővítve a kellő társalgási beszédgyakorlatokkal. Külön nyelvtan nem szükséges, mert a szükséges nyelvtani ismeret e fokon teljesen gyakorlati alapon tanítatik.

A felső fokon az olvasmánytárgyalás teljesen úgy történik, mint az anyanyelven. Itt az olvasmánytárgyalást szoros kapcsolatba hozom a tárgytanítással. Előbb tanítom a földrajzi órában a Tiszát, aztán tárgyalom Petőfinek «A Tisza» című költeményét; előbb a fizikai órában tanítok a tüzfecskendőről, vagy a gőzgépről, aztán elolvastatom az azonos, vagy rokontárgyú olvasmányokat. (Tüzvész, Stephenson élete, stb.)

Az olvasmánytárgyalás fokozatai: az érdeklődés és figyelem felébresztése. A tanító közli az olvasmány tárgyát, majd kérdések alapján meggyőződik, mit tudnak és mit nem az olvasmány tárgyról, azután közölheti az olvasmány szerzőjének életét, működését, vonatkozással az olvasmányra (egy-két mondatban). A második fok a mintaszerű előolvasás, olvastatás és a szükségesek megértetése. Harmadik fok a begyakorlás, mely szóbeli és írásbeli. A felső fokon használandó olvasókönyvek irodalomtörténeti adatokat is tartalmazzanak, mint az az újabb olvasókönyvekben használatos is; továbbá válogatott társalgási gyakorlatokat. Megjegyzendő, az olvasókönyvekben más nyelv nem fordul elő mint a magyar nyelv, kivétel csak a közép- és felsőfoku olvasó és beszédgyakorló könyvhöz hozzácsatolt szójegyzék lehet, mely magyar és az idegen nyelven írott legyen és az otthoni készülés támogatására szolgáljon. Fordítás egyáltalában nem szükséges. Ha helyet engedhetünk neki, akkor az csak a legfelső fokon, az utolsó évfolyamban lehetne és pedig csak kis terjedelemben. E fokon külön eredménytár kell a nyelvtan végett, melyben a nyelvtan az írásbeli feladatokkal hozható kapcsolatba. Az olvasókönyvek anyagának megválasztására mintául szolgálhatnak a Sebesztha-féle olvasókönyvek, vagy a magyar nemzeti olvasókönyv, vagy a Gyertyánffy-Kiss-Radó-féle olvasókönyv. Megjegyzendő, hogy a verses részre kiváló gond fordítandó, hasonlóképen a jétekokra, énekekre és a társalgási beszédgyakorlatokra.

Az írásbeli dolgozatok másolásból, feltett kérdésekre adandó feleletből, egyes nyelvi alakok begyakorlására való írásbeli dolgozatból, utáztatokból és végül kellőleg előkészített kis leírásokból, elbeszélésekből s az u. n. közéletbeli fogalmazványokból állanak. Szem előtt tartandó Herbart telfogása, mely szerint: «A tanulót annyira kell vinni, hogy már első írásbeli gyakorlatait is nagyobbára hibátlanul végezhesse; a nagyszámú javításokat a tanuló nem veszi figyelembe, csak a kiemelkedő kevés correcturát.» Míg erre nem képes, inkább ne adjunk semmiféle írásbeli gyakorlatot.

Az írástanítást s illetőleg a nyelvtanítást a népiskolában nagyon megkönnyítené az egyféle írásjegyek használata. A német írást, azt hiszem, ma már minden gyakorlati kár nélkül a latin jegyekkel lehetne tanítani; nehezebb az egyféle írás használata a g. kel szerb iskolákban.

A beszéd- és értelemgyakorlati tananyagot nem

szükséges szigorúan nyelvtani kategóriák sorrendjében tanítani. Hogy tárgyak megnevezésével kezdem a tanítást, az természetes; de unalmas és természetellenes, hogy aztán hosszabb időn át egyebet se csináljak, mint tárgyneveket tanítsak, ezeket majd csak tulajdonságnevekkel majd csak cselekvés-szókkal kapcsolom össze; ezt semmiféle didaktikai szabály nem kívánja. Ellenkezőleg a természetszerűség elve és a többi didaktikai szabályok szerint is a tárgyakat rokonság szerint kisebb csoportokba osztva, mindjárt kezdetben a gyermek értelmi fokának megfelelőleg ismertessem. Vegyük az első fokon első csoportnak a tanszobabeli bútorokat: az e csoportba tartozó bútorokat először megneveztetem, ha lehet még azon vagy a következő órán tulajdonságaikat, cselekvéseiket, esetleg szembeötlő viszonyaikat jelöltetem meg. S így megyek a tárgyak, dolgok más csoportjára.

Az olvasókönyvek, melyek a magyar nyelv tanítására szükségesek, ne legyenek tankönyvek; sem nem tisztán reális irányú, sem nem tisztán morális irányú olvasókönyvek; hanem olyanok, melyekben a reális és erkölcsi irány egyesítve van, s melyek kiváltképpen a hazafias, nemzeti nevelésre alkalmasak, — mint a milyenek a fennebb említett olvasókönyvek. Nagyon természetes, hogy külön olvasó- és beszédgyakorló könyvek és nyelvtani eredménytár kellene a f a l u s i (egytanítós) és külön a városi (osztott) iskolák számára. A vezérkönyv ismertesse a közvetlen módszert először elméletileg, azután gyakorlati mintaleczkéket mutasson be.

Ezekben ismertettem a közvetlen módszert. A hirneves pedagógusok nyelvtanítási elvei Ratichius- és Comeniustól kezdve Herbartig és Herbarttól a jelen kor jelesebb tudósaiig mind megerősítik a közvetlen módszer kiváltságát, mint a mely a beszéléstudásra legkönnyebben vezet. Comenius Orbis pictus-át méltán dicsőítik megjelenése óta mai napig, mert a szemléltetés segítségével egyszerűen tanít reális ismereteket s nyelvet. A fejletlen elméjű gyermek csak így tanulhat nyelvet, hisz még nem érett az elvont nyelvtanulásra. A direkt módszert ezen sajátsága fogja győzelemre segíteni a többi módszerek fölött és a gyermekek iskoláiban általánossá tenni.

Ha a hazai tanító kifogástalanul beszél az állam nyelvét, ha ismeri a direkt módszert, már csak az kívánatik meg tőle, hogy hazafias buzgalommal, a közös haza népének java iránti szeretettel lásson munkához: és a siker semmiesetre sem maradhat el.

A hazai tanítóképzőkben eddig vagy egyáltalán nem, vagy kellőképpen nem gondoskodtak arról, hogy a növendékek a közvetlen módszerrel megismerkedjenek. Mert a hazai tanítóképzők eddig nem tették a magyar nyelvtanítási módszert kellőképpen tanulmányuk tárgyává. Még áll. tanítóképzők is vannak, melyekben oly figyelemben sem részesült, mint bármely más könnyebb tantárgy módszere.

III.

Hogy az általam jelzett tanítási célok elérhetőek legyenek, a népoktatás körébe eső több intézkedésre van szükség. Mindenekelőtt módo-

sítani kell az 1868. XXXVIII. és XXXIV. tvczikknek, az iskolák tanítási nyelvére vonatkozó intézkedéseit olyképen, hogy a hazai tanítóképzők tanítási nyelve kizárólag magyar legyen. Más hazai nyelvek csak mint tantárgyak, megállapított óraszám-ban taníttassanak. Ez a conditio sine qua nonja annak, hogy a magyar nyelv sikeres és helyes tanítása biztosíttassék a népiskolákban. Mert az olyan tanító, a ki maga sem tud magyarul, nem taníthat sikerrel és helyesen magyarul.

Ebből következik, hogy tanítói oklevelet csakis állami képesítő vizsgáló bizottságok adhassanak. Mert csak állami vizsgáló bizottságok ellenőrzésében van elég biztosíték arra nézve, hogy a törvény idevágó intézkedései elnézés nélkül végre fognak hajtatni.

Miután a magyar nyelv tanításának közvetlen módszerét a tanítóképzőben eddig nem tanították, azért e módszer minden tanítóképzőben, a módszertan tanításának folyamán, legalább 3 havi, heti 3 órai tanfolyamban elméletileg és gyakorlatilag megismertetendő. A kormány gondoskodjék továbbá pályázat útján arról, hogy a direkt módszer szellemében irt vezér-, olvasó- és beszédgyakorlókönyvek minél hamarább készüljenek.

A hol a tanítóképző-intézet gyakorlóiskola tanulói idegen ajkúak, nagy gond fordítandó a magyar nyelvi minta- és próbatanításokra. Először a pedagógia vagy a magyar nyelv, vagy a gyakorlóiskola tanítója mutasson a növendékeknek egy-két mintaleckét, azután minden növendék tartson legalább egyszer próbatanítást, melynek sikerülte esetén vezesse egy fél héten át a magyar nyelvi tanítást a gyakorlóiskola tanítójának vezetése alatt. A gyakorlati tanítás és bírálata lehetőleg a magyar nyelv tanítójának jelenlétében, úgy történjék, mint a többi tantárgyak körébe vágó tanítások. Oly képzők, hol tiszta magyar ajkú gyakorlóiskola van, a közvetlen módszert csak úgy tanítsák, mint a hol idegen ajkú gyakorlóiskola van. A gyakorlati tanításokat, a meny nyiben szükséges, úgy végezzék, hogy a képző növendékei, mint népiskolai tanulók szerepeljenek.

A hazai tanítóképzés különben csak akkor indulhat egységes fejlődésnek, ha külön szakfelügyeletet kap. Hogy tanítóképzőink eddig annyira elütők egymástól minden tekintetben (nem tartom szükségesnek elősorolni a részleteket, mert a szakemberek előtt ismeretesek), ez bizonyára jórészt annak következménye, hogy minden képzőnek külön felügyelete van. A kormány szabályzatai, kivéven az utolsót, mely a képesítőre vonatkozik, oly általánosak, hogy mindenütt zavart okoztak; mindenki úgy magyarázta, a mint neki tetszett. Az idegen ajkú népiskolákban való helyes magyar nyelvi tanítás érdekében hozandó intézkedések csak akkor fognak a megfelelő eredménnyel jární, ha a tanítóképzők a középiskolák mintájára külön szakfelügyeletet kapnak.

A jelenlegi ki nem elégítő állapotokon évenként szervezendő p ó t t a n f o l y a m o k k a l javíthatunk. A résztvevő tanítókat, mint eddig is, a vallás- és közoktatási miniszter megbízásából a kir. tanfelügyelő jelölje ki. A p ó t t a n f o l y a m o k csakis tiszta magyar városokban tartassanak. A tanítók magyar családoknál helyeztessenek el. Csak oly tanítóképző

tanárok foglalkozzanak velök, kik valóban értik is a magyar nyelv tanítását. Mikor a tanítók együtt vannak akár tanulás, akár szórakozás céljából, a tanár legyen köztük. Azon tanító, ki 3 póttanfolyam látogatása után sem tud kellőképp magyarul, elbocsátandó. A póttanfolyam valamint a magyarnyelvi képesítő vizsgálatra vonatkozó utasítások is jobban részletezendők.

A népiskola tanítási nyelvére nézve a 79. XVIII. t. cz. érintetlenül hagyja a 68. XXXVIII. t. cz. azon intézkedését, hogy a népiskola tanítási nyelve a gyermekek anyanyelve, és csupán arról gondoskodik törvényileg, hogy a magyar nyelv mint az állam hivatalos nyelve az őt megillető mértékben taníttassék. És a 79. XVIII. t. cz. ezen intézkedése nagyon helyes. Egyrészt ugyanis megóvja a sokféle nemzetiségű gyermeknek anyanyelvéhez való természetes jogát, másrészt meg biztosítani akarja az állam érdekét. De az által, hogy az állam nyelvének ismeretét terjeszteni igyekszik, az egyes érdekét is előmozdítja. Megkönnyíti a különböző nyelvű honpolgárok-
nak a hazájukban való boldogulást és hozzájárul ahhoz, hogy egymást testvérekül tekintsék. Hazánk legnagyobb férfiai sohasem akartak ennél többet, sohasem akarták a nemzetiségeket nyelvüktől megfosztani. Már az 1825. országgyűlésen, a főrendi táblán Wesselényi Miklós a magyar nyelv érdekében felszólalván, így szól: «... a z anyanyelv kétségségbe nem vonható jussa minden nemzetnek. Ha e természetes jogának használatában megszorítják, panaszkodik; ha tovább megy a megszorítás, keserűségét okoz; ha nyomássá fajul, ennek következése veszélyessé válhatik a kormányra nézve.» Tudjuk továbbá, hogy nagyjaink közül többen foederatív állami rendszerről is elmélkedtek. Erre nézve Széchenyi ily föltevéssel végzi az 1832—36 országgyűlésen tartott egyik beszédét. «Foederatív rendszerben lehet tizenkét nyelv is a magánosok viszonyaiban; de egynek kell lenni mindig a kapcsolati köznyelvnek. s ez a magyar korona alatt csakis magyar lehet!» Ugyanazon országgyűlésen a magyar nyelvérti küzdelemben Széchenyi ezeket mondta: «Mit kívánok én, és mit kívánnak a Rendek? Nem egyebet, minthogy Magyarországon magyar legyen a hivatalos nyelv, de a családi szent és érintetlen körbe ne avatkozzunk. A ki többet kíván, az természeti jogokat támad meg; a ki kevesebbet, az megfeledkezik, hogy a magyarnak csak egy hazája van.» A nemzetiségi kérdés, az igaz, azóta több mint félszázados fejlődésen ment keresztül, s bizonyára nem oly fejlődés volt az, mint a milyen fejlődést legnagyobb államférjaink gondoltak, reméltek; ép ezért nekünk a nemzetiségi kérdéssel szemben sok tekintetben más álláspontot kell elfoglalnunk, mint a milyent 60 évvel ezelőtt lehetett és kellett elfoglalni! De számottevő, komoly politikusaink között ma sincsen egy sem, a ki az ügy lényegét illetőleg más alapon állhatna, mint a 48 előtti nagy államférjak. Helytelen, a mit sokan tulzó buzgalmukban hangoztatnak: magyarosítani kell a meddig lehet, szép szerivel, ha másképp nem, erőszakkal; magyarrá kell tenni a népiskolát, az egyházat; egyszóval a nemzetiségeket meg kell fosztani nemzeti nyelvüktől. 4—5

millió, a műveltség alacsony fokán álló, a magyar nemzet ellen immár felbújtogatott, részben gyűlölettel viseltető lakosnak erőszakos magyarosítása a legveszedelmesebb következményeket vonhatja maga után, a nélkül, hogy a sikert előre biztosítani lehetne. A törvény alapelve tehát jó. Kitént azonban, hogy ha a magyar nyelvet csak mint tantárgyat tanítják, nem követi kellő siker: ennél fogva a törvény odamódosítandó akár törvényhozási, akár rendeleti úton, hogy a magyar nyelven, mint népisk. tantárgyon kívül, más népiskolai tantárgyak is: természetrajz, földrajz, egyes részek a történelemből, polgári jogok ismerete, játék, torna és részben az ének egészen magyar nyelven taníttassanak. Anyanyelven maradna a hit- és erkölcsstan; az anyai nyelv nyelvtana, olvasása, írása; történelem (egyes részek), számtan, természettan, gazdasági és kerézteti gyakorlatok, rajzolás, és részben az ének.

A 79. XVIII. t.-cz végrehajtása tárgyában kiadott utasítások és a tanterv a nem magyar ajkú népiskolák számára határozatlanok, sok tekintetben helytelenek s azért megváltoztatandók. A czélt a tanterv helyesen tűzi ki: «Az elemi iskolai nyelvtani tanításban tehát a czél az, hogy a gyermek tisztán, világosan és természetes hangsúlyozással tudjon beszélni vagy gondolatait előadni és leírni.» De a célkitűzés megfogalmazása épen nem szabatos, mint különben az utasítások, de kivált a tantervhez csatolt «Tudnivalók» a maguk egészében is a homályos, határozatlan, nem szabatos fogalmazás példányképei, a mi nyilvánvalóan a tárgy felületesebb felfogását bizonyítja. Hisz a népiskolában a nyelvtan tanítása alárendelt jelentőségű, a «Tudnivalókban» kijelölt czél tehát legfeljebb a népiskolai magyar nyelv (és nem nyelvtan) tanításának lehet az eredménye. Így felfogva, a népiskolától többet kívánni nem lehet. A célkitűzés azonban így is csak egyoldalú, mert a nyelvtanítás (és nem nyelvtanítás) egyúttal a hazafias, a nemzeti nevelés leghatalmasabb, legelső eszköze; és az ez irányú törekvése a tanító-nevelőnek kell, hogy a kitűzött czélban is kifejezést nyerjen. A népiskolai magyar nyelvtanítás czélja, hogy a tanuló megtanuljon értelmesen magyarul beszélni és írni, továbbá hogy általa a tanuló a magyar nemzet, hazára iránti szeretetre nevelkedjék. Ez utóbbi, igaz, általános czélja a népiskolai tanításnak, nevelésnek, de legfőbb népiskolai eszköze annak a czélnek a magyar nyelvtanítás.

A mily általános és határozatlan az utasítások első pontja, mely szerint: «Az elemi népiskolai tanítás központjául az anyai nyelv szolgál, melylyel kapcsolatosan kell megtanítani a magyar nyelvet»; épen oly határozatlan maga a tanterv, nem határozza meg az óraszámot külön a magyar nyelvre, hanem a magyar- és anyanyelvre együttesen. Ugyanis a hat tanítójú iskolában az anyanyelvi s magyar beszéd- és értelemgyakorlatokra összesen hetenként 26 órát; az anyanyelvi s magyar olvasás- s írásra szintén 26 órát állapít meg; az egy tanítójú iskolában pedig 9-et az előbbire, 8-at az utóbbira. Hogy az óraszám az anyanyelvi s magyar nyelvre együttesen van kiszabva, ennek következménye gyakran, hogy a felekezeti iskolákban, ahol a pap parancsára a hit- és erkölcsstan az összes tanítási óráknak

$\frac{1}{3}$ at, sőt többet vesz igénybe, a magyar nyelv tanítására tényleg alig jut 1—2 óra hetenkint. Hiszen tudjuk, hogy sok helyütt a pap egyenesen rossz szemmel nézi, ha a tanító törekednék, legalább úgy a hogy eleget tenni a tantervnek.

A magyar beszéd- és értelemgyakorlatok a «Tudnivalók» szerint csak mintegy függelékét teszik az anyanyelvi beszéd- és értelemgyakorlatoknak. Odavetve azt is mondják e «Tudnivalók», hogy a többi tantárgyakban megtanultakat magyar nyelven is kell gyakorolni. E határozatlanságnak véget kell vetni. A magyar nyelvi órák száma a tantervben külön meghatározandó; a mostani tantervben felvett óraszámnak fele legyen anyanyelvi, fele magyar óra. A magyar nyelvtanítás nem lehet az anyanyelvi tanítás függeléke. A beszéd- és értelemgyakorlatok részletes tanmenetében pontosan megjelölendő, mely fogalmak tárgyalassanak a direkt módszer szerint csupán magyar nyelven. Végül meghatározandó pontosan, mint azt már fennebb kifejtettem, mely népisk. tantárgyak tanítandók tisztán anyai nyelven, melyek magyar nyelven. A «Tudnivalók» a beszéd- és értelemgyakorlatoknál nagyon is hangoztatják a nyelvtani kategóriákat, minek következménye, hogy úgy magyar olvasó- és beszédgyakorló könyviroink, mint tanítóink sokat grammatizálnak már az első évtől kezdve.

A népiskolák feladatát nagyon megkönnyítenék a kisedővők, ha a magyar nyelvet úgy, a mint azt az óvókról szóló törvény kívánja, kellőleg ápolnák. A hol nincs óvó, állítandó. A tanfelügyelő pedig kellőleg gondoskodik róla, hogy az óvókba járó gyermekek a magyar nyelv tanulására előkészíttessenek. Az ismétlő, illetőleg az ipariskolaktól pedig meg kell kívánnunk, hogy a lehetőség határai között csupán magyar tanítási nyelvet használjanak s tetőzzék azt be, a mit a népiskola elért.

* * *

Ertekezésem végére érve, visszatérek, a honnan kiindultam. A nem magyar ajkú iskolák magyar nyelvi ügye, habár igen fontos helyet foglal el a hazai nemzetiségi kérdésben, mégis csak egy része ennek. Hozzuk bár a legjobb töredékes intézkedéseket, a főcél nem érjük el. Míg a jegyző, pap, ügyvéd államellenes üzemeket folytathat büntetlenül, addig hiába varunk az iskolától teljes eredményt. Hogy a népiskolák magyar nyelvtanítási feladatukat eredményesen megoldhassák, erre nézve szükséges minden eszközzel odahatni, hogy a népiskola államosítása mielőbb keresztülvihető legyen és hogy a nemzetiségi kérdés a maga egészében oldassék meg. Tény, hogy szt. István országában nincs elhagyatottabb lakosság, mint az oláh vagy román. Magunkhoz kell őket emelnünk. Keresztényi jóindulatot kell irántuk tanúsítanunk. Iskola-ügyüket hathatós eszközökkel javítani s nyomorukat enyhíteniünk kell. Szoktassuk őket munkára. Honosítsunk meg náluk észszerű földművelést, ipart, kereskedést. Mutassuk meg nekik, hogy igazi keresztény honfitársaik vagyunk és tőlük csak annyit kívánunk, hogy itthon érezzék magukat, a magyar nemzetet tiszteljék, szeressék s hogy az állam nyelvét az állam érdekéből és egyéni érdekükből sajátítsák el. Mi pedig

tartsuk tiszteletben anyanyelvüket. Ők ne kívánják, hogy itt Magyarországon segédkezet nyujtsunk nekik, sőt hogy megengedjük, hogy oláh kulturát fejlesszenek. A ki más kulturát, mint magyart kíván, keresse másutt. De ha mindezt megteszszük, akkor is a legnagyobb erélylyel lépjen föl a magyar államhatalom minden államellenes izgató, minden békebontó ellen. A nemzetiségeknek érezniök kell a magyar állam hatalmát; mert csak az esetben fogják tisztelni, ha félik is. Erős állami hatalomra van szükségünk, mert csak ilyen oldhatja meg a nemzetiségi kérdést a maga egészében: szervezhet és tarthat fenn jó közgazgatást, közgazdaságot s fejleszthet erős, egységes és asszimilálásra képes magyar kulturát.

Emé nagy eszmék megtestesítésére nagy férfiakra van szükség. Hazánk a jelenben nagy férfiakban nem szűkölködik és én hiszek is a nagy feladatok mielőbbi megoldásában. De a vezérek kitűnő közkatonák nélkül mire sem képesek! Tegye meg tehát minden hazafi a magyar állammal szemben szent kötelességét:

«Mert neked virulnod kell, ó hon!
Lelkünk kihalna hervadásodon.»

II.

A módszerre vonatkozó tételek.¹

1. A grammatikai módszerek nem valók az elemi iskolába, mert első sorban a nyelv törvényeinek, szerkezetének megértésére törekeshetnek, a mi egyrészt nyelvismeretet, másrészt fejlett értelmet tételez föl.

2. Az Ahn-Ollendorf-féle, a Ploetz-féle, a Toussaint-Langenscheidt-féle módszerek fordító módszerek.

Egy fordító módszer sem való az elemi iskolába, mert mindegyik csak az anyanyelvi szóval érteti meg az idegen nyelvi szót s mellőzve a szóban levő tárgy érzékelését, keveset törődik a tárgyi megértetéssel. Ha a fordító módszerek szerint tanuló növendék az idegen nyelven beszélni próbál, előbb anyanyelvén öltözteti gondolatait szavakba és csak miután az anyanyelvi szóknak megfelelő idegen nyelvi kifejezéseket megtalálta, beszélhet azon. E módszerek szerint csak kiváló képességűek tanulnak meg kitartó, fárasztó gyakorlat után beszélni az idegen nyelven.

3. Ahn-Ollendorf- és Ploetz-féle módszerek azért is hasznavehetetlenek, sőt károsak, mert összefüggésnélküli szokat, mondatokat tanítanak. A több éven át ily olvasmánygyűjteményekkel való foglalkozásnak nem lehet más gyümölcse, mint gondolatszegénység, az érdeklődés hiánya és szórakozottság.

4. Az interlineáris módszer (Toussaint-Langenscheidt) meg azért sem való az elemi iskolába, mert nemcsak az irni-olvasni tudást, hanem már fejlettebb értelmet is tételez föl. Az olvasmánygyűjtemény szóról-szóra való fordítása és az idegen nyelv szelleme szerinti fordítása közötti kü-

¹ A törvényhozási intézkedéseket lásd a VII. füzet 445—446 lapjain.

lönbség szemmeltartása és felfogása meghaladja a népisk. gyermek értelmi fejlettségét.

5. Tankönyveink és tanítóink, kevés kivétellel, a fordító módszerek szerint tanítanak. Ez az egyik oka a tanítás sikertelenségének.

6. Az egyedül célravezető népisk. módszer a közvetlen (direkt) módszer. Ez nem egyéb, mint a természetes nyelvtanulási mód didaktikai alakítása.

7. A közvetlen módszer azért alkalmas kiválóan kisebb gyermekek tanítására, mert minden új tárgy tanításánál a szemléltetést, az érzékeltetést kell alkalmaznia. Így a gyermek egyszerre szerez realismeretet és nyelvismeretet. A szemléleti eszközök (természeti és műtárgyak) teszik az anyanyelvet mint tanítási nyelvet eleitől fogva nélkülözhetővé.

8. Előbb tanítjuk az idegen nyelven való beszélést, azután az írva-olvasást, mert az előbbi könnyen megy, az utóbbi nehezebben. Ha pedig már beszélünk valamely nyelven, könnyebben tanulunk azon olvasni, írni is.

9. A magyar nyelvtanítás a népiskolai első évben, az első napokban kezdődjék. Az írva-olvasás a hat tanítós iskolában az első év II. felében, a nem hat tanítós iskolában mindenesetre a második iskolai év elején.

10. A szemléltetési eszközökön kívül a következő nyelvkönyvek szükségesek:

ABC, olvasókönyvek, társalgási nyelvgyakorló könyv, az írásbeli dolgozatokat gyakorló könyv és nyelvtani eredménytár. Ezek a tanulók kezébe valók s a szükséghez képest két vagy három kötetbe foglalhatók. A tanító számára az egész anyagot és tanítást felölelő vezérlőkönyv kell.

11. A tananyag megválasztásában a gyakorlati élet követelményeit (hasznosság szempontja) és a hazaszeretetre való nevelést kell szem előtt tartani. Az olvasókönyvek anyagának megválasztására mintául szolgálhatnak a Sebesztha Gáspár- vagy a Gyertyánffy-Kiss-Radó-féle olvasókönyvek vagy a Magyar nemzeti olvasókönyv (Budapest).

12. Az idegen nyelvű olvasmány tárgyalásmódja olyan, mint az anyanyelvi olvasmányé,

13. Az olvasókönyvben más nyelv nem fordul elő, mint a magyar nyelv. Kivétel csak az a szójegyzék (szótár), melyet a közép- és felsőfokú olvasókönyvekben az otthoni készülék támogatására külön részként az olvasmányi részhez csatolunk.

14. A tanítás kezdetétől fogva kiválóan szem előtt tartjuk az életben szükséges társalgási beszédet.

15. A nyelvtan külön csak a felső fokon tanítatik, de ekkor is csupán gyakorlati céllal.

16. Külön gyakorló könyvek kellene a falusi, külön a városi iskolák számára.

17. Csak azon tanító alkalmazhatja e módszert, ki a magyar nyelvet kifogástalanul beszéli, írja. Jó azonban, ha a tanítvány anyanyelvét is ismeri.

18. A tanítási nyelv eleitől fogva a magyar nyelv. A tanítvány

anyanyelvét csak akkor vegyük segítségül, a mikor biztosan feltehetjük, hogy a kérdésbe tett tárgyat anyanyelvén jól ismeri.

19. A tanítónak jártasnak kell lenni a közvetlen módszer alkalmazásában.

20. Azírva-olvasás és az alsófokú olvasmánytárgyalás szoros kapcsolatba hozandó a beszéd- és értelemgyakorlatokkal; a közép- és felső fokú olvasmánytárgyalás a tárgytanítással.

21. Minden fokon a szükséghez képest szemléltetünk.

22. A direkt módszernek eléggé nem méltányolható segítségére van a gyermeki lélek öntudatlan közreműködése. Targy- és szóismeret (képzet és szó) közvetlenül zavartalanul hathat egymásra a lélek törvényei szerint, erősítik, mélyítik egymást, minek következménye a helyes nyelvérzék.

Krausz Sándor.

Felhasznált vagy tekintetbe vett művek és cikkek:

1. Dr. Fricke Vilmos, Erziehungs- und Unterrichtslehre.
 2. Dr. Petz Gedeon: «Az idegen nyelvek tanításának módszeréről».
 3. Theisz Gyula: «Az idegen nyelv tanításának módszeréről». Magyar Paedagogia. I. évf. 5. sz.
 4. Riszpler Rezső: «A magyar nyelv tanításáról nem magyar anyanyelvű gyermekek közt.» Nemzeti népoktatás. I. évf. 1. sz.
 5. Krausz Sándor: «A magyar nyelv a Szepesség népiskoláiban». Szepesi Lapok. VII. évf. 8-ik sz. és következő számok.
 6. Krausz Sándor: «A nem magyar ajkú népiskolák magyar nyelvi oktatásáról». Magyar Tanítóképző, IX. évf. I. füzet.
 7. Marczali Henrik: «A legujabb kor története».
 8. Zichy Antal: «Visszapillantás az 1832—6. országgyűlésre». Bpesti Szemle 1894 febr.
 9. Kossuth Lajos a köznevelésről. Magyar Tanítóképző. IX. évf. VI f.
 10. Gramma Döme «A magyar nyelv tanítás az áll. iskolákban» Népközelők Lapja, 1894. 15. sz. és folytatólagos számok.
- Továbbá törvényczikkek, rendeletek, egyesületi munkálatok, kézikönyvek, és Mánczos József, vashegyi vezető tanítónak a gyakorlatra vonatkozó egyes útbaigazításai.

Mely elvek szerint viendő keresztül a magyarországi tanítóképző-intézetek elhelyezésének módosítása?

(Előadott a Tan.-képző-Intézeti Tanárok Orsz. Egyesületének Debreczenben tartott gyűlésén.)

Mélyen tisztelt Választmány! Az a kitüntető bizalom, a mely csekély személyemet azáltal érte, hogy ezen ép annyira fontos, mint a mennyire kényes kérdésben engem, mint soraikon kívül álló egyént, ültettek az előadói székbe: reám nehéz és mégis kedves kötelességet rótt. Nehéz kötelességet azért, mert attól tartok, hogy a tárgyalandó kérdés fontosságával és kényes voltával szerény tehetségem és tapintatosságom nem áll arányban, hogy így nem leszek képes annak oly megoldását ajánlani, a melyet tőlünk, tanítóképző tanároktól, a közvéle-

mény általában s a milyet a választmánytól eddigi működése alapján a tanügyi kormány és tanárság különösen is elvárhat; kedves kötelességet pedig azért, mert azon kérdés előadása bízott reám, a melynek megoldását előszeretettel és kitartással sürgettem, a melynek megvilágításához tehetségem szerint eddig is hozzájárultam.

* * *

A kérdés fontossága véleményem szerint először iskolánknak, a tanítóképzőnek — inkább, mint bármelyik más hasonlófokú iskolának — nevelőintézeti jellegében, másodsor a lehető legtöbb nevelési és oktatási eszköz alkalmazását igénybe vevő gyenge tanuló anyagában, harmadsor pedig és különösen hazánknak sajátos nyelvi és politikai viszonyaiban rejlik. — Ezen, a kérdést fontossá tevő, körülmények hatása alatt sürgették már sokan a képzőintézetek elhelyezésének módosítását; bizonyára ezen okok hatása alatt látta be tanügyi kormányunk Csáky Albin gróf kitünő vezérsege alatt az elhelyezés javításának szükségességét és kezdte meg a javítás foganatosítását; ezek hatása alatt hozta egyesületünk ez évi közgyűlésen, egy az elhelyezéssel pedagógiailag nagyon is összefüggő kérdésnek, a tanítónövendékek nevelése kérdésének tárgyalása alkalmából a következő határozatot:

»A tanítóképző-intézeti tanárok országos egyesületének közgyűlése, áthatva a tanítóképző-intézetek elhelyezése fontosságának érzetétől és meggyőződve arról, hogy tanítóképző-intézeteink mai elhelyezése nem mindenben és nem mindenütt felel meg a követelményeknek: utasítja a választmányt, hogy e kérdést vegye sürgősen tárgyalás alá s a legközelebbi — esetleg rendkívüli időben egybehívandó — közgyűlésen történendő megvitatásához készítse elő«. — Mélyen tisztelt Választmány! Mi tehát közgyűlésileg vagyunk utasítva ezen kérdésnek ez alkalomból való tárgyalására! De ne volnánk bár utasítva, a kérdés megvitatásának ideje és alkalma itt volna nem csupán fontosságánál és a tanítónövendékek nevelése kérdésével való rokonságánál fogva, hanem itt volna azért is, mert a közoktatás ügyének vezetése új vezérek kezébe kerülvén, a népoktatásnak úgyszólván évtizedeken át elhanyagolt ügye és annak emberei méltán várhatnak hathatós fejlesztést, illetőleg támogatást az egész ügy lánglelkű és lángeszű megteremtőjének, a nagy Eötvösnek vérszerinti utódjától!

* * *

Mélyen tisztelt Választmány! A tárgyalás alatt levő kérdésnek már a választmány által feltett alakja is ítéletet foglal magában tanítóképzőink elhelyezéséről. Mégis türelmet kérek, Uraim! hogy ezt az elhelyezést magam is némileg megvilágítsam. Hazánkban a következő 1894/95. tanévvel tudtommal 62 elemi tanító- és tanítónőképző fog tanítókat képezni; ezen létszámból 22-t az állam, 40-et a felekezetek fognak fentartani; 46 tanítóképzéssel, 14 tanítónőképzéssel és 2 tanító-

és tanítónőképzéssel fog foglalkozni. Bár nem tartozik szorosan a kérdéshez, mégis szinte lehetetlen, hogy ezen felsorolt létszámmal kapcsolatosan egy-két megjegyzést ne tegyek. Ez a létszám, akár elszigetelten hazai tanügyi viszonyaink szempontjából, akár a művelt külföld tanítóképzésével összehasonlítólágg nézzük azt, nagynak nem mondható; azonban hozzá veszszük még azt is, hogy ezen intézeteknek csaknem 50%-a valóban kezdetleges berendezésű, felszerelésű és csekély méretű, akkor megkaptuk annak egyik magyarzatát, hogy a magyarországi tanítóképzés a tanítószükségletet miért nem képes fedezni? Bűnpártolást követnénk el és így nem volnánk méltók az általunk szolgált ügyre, ha ezuttal azon szomorú körülményt is fel nem említenénk, hogy a meglevő képzőknek jelentékeny százaléka nemcsak a hiányos felszerelés és berendezés, nemcsak a törvényes kívánalmaknak semmibe vevése, sőt lábbal taposása: hanem hazánk állami érdekeinek egyenesen nyílt, máskor alattomos elárulása miatt nem alkalmasak magyar tanítóképzésére! Nekünk, mélyen tisztelt Választmány, meg kell ragadnunk ezt az alkalmat avégből, hogy ezen mindnyájunk által ismert képzőknek mind a népoktatás és a tanítóképzés, mind hazánknak állami érdekei szempontjából való korszerű fejlesztését, vagy haladéktalan beszüntetését kívánjuk! Minden idővesztés, a kulturális károk leszámításával, a magyar nemzeti állam hanyatlásával jár! Nekünk tehát nemcsak képzőink elhelyezésének módosítását, hanem a czélszerűtleneknek megszüntetését, ujaknak állítását, szóval a tanítóképzésnek állami gondozását kell kívánnunk.

Ezen kitérés után tanítóképzőink elhelyezésének következő statisztikáját akarom a mélyen tisztelt választmánynak bemutatni: a 62 képző közül a Duna völgyében 12, az Alföldön 16, a Dunántúli dombvidéken 7, a Felföldön 12, az Erdős Kárpátok mentén 3 és Erdélyben 11 van elhelyezve. Legtöbb van tehát a Duna völgyében, ide számítottam a fővárosi képzőket is, aránylag legkevesebb van Dunántúl és az Alföldön, a mely területeket pedig legsűrűbben lakja a nemzetalkotó magyar elem. — Az 57 vidéki képzőből magyar vidéken 16, vagyis az összesnek 28%-a, nemzetiségi vidéken 41, vagyis 72% van elhelyezve. Ezen statisztika a magyar elemnek a kultúra iránti érzékét kedvezőtlen színben tünteti fel; pedig ezen statisztikának nem ez, hanem egyrészt az állami képzők elhelyezése az oka, a melyeknek csak 22%-a van magyar vidéken, másrészt ezt a magyar fajnak a tanítóképzést állami feladatnak tekintő egészséges és liberális felfogása hozta létre. Ezen, a magyarságra nézve kedvezőtlen statisztikát az a körülmény teszi némileg kedvezőbbé, hogy az összes tanítóképző intézeteknek mégis mintegy fele van magyar városokban elhelyezve. — A tanítóképzői székhelyek népességére vonatkozólag a következő adatok nyújtanak tájékoztatást: a 62 elemi tanító- és tanítónőképzőből a székesfővárosban 5, legalább 30 ezer lakosú városban 14, legalább 10 ezer lakosú városban 24, legalább 5 ezer lakosú községben 8, ennél is kisebb községben 11 van elhelyezve; a vidéki képzőknek tehát $\frac{1}{3}$ -a 10 ezer lakosúnál kisebb és $\frac{1}{5}$ -e 5 ezer lakosúnál is kisebb községekben helyeztetett el. Nem lesz érdektelen, ha csupán az állami tanítóképzőket

nézzük ezen szempontból! A 16 vidéki állami tanítóképző közül 10, vagyis 62% van 10 ezer lakosúnál kisebb községekben és ebből is 6, vagyis 38% még 5 ezer lakosúnál is kisebb községekben elhelyezve!

* * *

Mélyen tisztelt Választmány! A most felsorolt adatok alapul szolgálhatnak a képzőink elhelyezésénél követett elvek megállapításánál.

A felekezeti tanítóképzők elhelyezésénél egy elv, vagy talán helyesebben mondva tény, domborodik ki élesen, nevezetesen az, hogy ezen intézetek csaknem kivétel nélkül püspöki székhelyeken állítottak fel. Az illetén elhelyezés az egyházak viszonyaiból annyira természetesen tolyik, hogy a nem püspöki székhelyen felállított felekezeti képzők nem is birnak kellő életerőve', a miért egyesek már megszűnő félben is vannak, s nem egy közülök a közel multban már meg is szűnt. Ezen intézeteknek legnagyobb része ilyenformán nemzetiségi városba került. Hogy a magyarnyelvi oktatás elé tüzendő céljt ezen képzők egy részében távolról sem érik el, annak egyik oka kétségkívül ezen elhelyezésben keresendő.

Az állami tanítóképzők elhelyezésénél két főelv érvényesülését látom. Az a körülmény, hogy ezen intézeteknek 75%-a nemzetiségi vidéken van elhelyezve, arról tanuskodik, hogy ezekre kulturpolitikai misszió bízott oly értelemben, hogy az intézet hatásával magyarosították meg vidék és város egyaránt. A cél valóban szép, magasztos; csak az a kérdés, hogy az eszköz ahhoz jól választatott-e meg! Az a körülmény, hogy ezen intézeteknek 62%-a 10 ezer lakosúnál kisebb községekben, sőt 38% még 5 ezer lakosúnál is kisebb községekben helyeztetett el, nyilván arra az elvre vall, hogy a tanítóképzők, mint túlnyomóan falusi tanítóknak képző iskolái, lehetőleg kisebb városokban, vagy falvakban helyezendők el. Lehet, hogy ezen elvek felállításánál csalódom, hogy az illetén elhelyezés létrejöttét nem annyira elvek, mint egyéb körülmények, mondjuk esetlegességek idézték elő: ez azonban nem old fel bennünket az alól a kötelesség alól, hogy róla tárgyilagos kritikát mondva, a jövőben követendő elveket felállítsuk.

Mélyen tisztelt Választmány! Annyira szokássá lett nálunk az egyes intézményeknek a német, francia, avagy angol viszonyok alapján való megítélése, hogy szinte kényszerítve vagyok ezen szokásnak hódolva a nyugot hasonló viszonyaira egy futó pillantást vetni. Elhelyezésre vonatkozó szabályzatot csupán a francziáknál találtam, ennek első pontja pedig úgy szól, hogy: »A tanítóképző, a mennyire lehetséges, a megye székhelyén állítandó fel, a mennyiben ez nem lehet, kizárólag oly városban, a melyben középfokú, vagy felső népiskolai (polgáriskolai) oktatási intézet van«. Tájékoztatásul megjegyzem, hogy törvény szerint minden francia megye tartozik tanító- és tanítónőképzőt állítani. Közvetlen szomszédunkban, Ausztriában, a tanítóképzők túlnyomórészt nagyobb városokban, úgyszólván kulturális csomópontokon vannak elhelyezve; ezen intézetek egyébként is méltán érdemelnek különösebb

figyelmet. Németországban szabályról alig lehet szó, annyi azonban kétségtelen, hogy nagyobb jelentőséggel ma a városi képzőintézetek bírnak. Állami képzőink elhelyezéséről valószínűleg Svájcra vették a mintát, mert ennek képzői vannak nagyobbára kisebb községekben elhelyezve. Pedig nekünk az elvek megállapításánál sem Svájcot, sem más kulturállamot nem szabad mintául vennünk, mert a mi viszonyaink minden más államéitól elütők; nekünk képzőink elhelyezését csakis hazai viszonyaink alapján szabad megítélnünk, a követendő elveket csakis ezen alapon szabad felállítanunk!

A magyar tanítóképzésnek az általános feladatok mellett van egy különös feladata is, a mely hazánk jövőbeli fejlődése, magyar fajunk megerősödése szempontjából rendkívüli fontosságú. A tanítónövendékek hazafias nevelését és magyar nyelvi oktatását értem! Ez a cél itt a magyarság szívében talán magától értetődőnek és könnyen elérhetőnek tűnik fel, azonban annak szemében, a ki ismeri a szerb, román és szász tanítóképzést, a tanítóképzés ügyének mostani szervezete s hozzá merem tenni, mostani elhelyezése mellett: elérhetetlennek fog feltűnni. Az állam, kétségkívül érzi ezen feladat fontosságát, annak gyakorlati megvalósításáról azonban mai napig sem gondoskodott; pedig ha készületlenül kezdjük meg nemzeti életünk második ezredét, kérdés, megérjük-e annak végét! Azok az általánosan ismert magyarnyelvi póttanfolyamok mindaddig a magyar államhoz nem méltó feldozásoknak tekinthetők csak, a míg az országnak akárhány képzőjéből ma is kerülnek ki magyarul oktatni nemtudó tanítók!

De hát kérdés, hogy az elhelyezés a szóban forgó cél elérésének hátrányára van-e?

Bizony van!

Nem szabad ugyanis felednünk, hogy növendékeink korában felébred az ifjúban a bíráltság szelleme, s ha ő az életben az iskola által hangoztatottaknak esetleg ellenkezőjét látja és hallja, félő, hogy benne tanárai iránt a bizalmatlanság csirája ébred fel! Az állam által fentartott képzőkben, az internátussal lehet ugyan ezen eshetőség ellen védekezni, de nem lehet azt teljesen kikerülni. Mi pl. Znióváralján a szóban levő cél elérése végett a helybeli szülők gyermekét is az internátusba vesszük, a község lakóival való érintkezéstől úgyszólván teljesen elzárjuk: mégis nem egyszer volt már alkalmunk látni, hogy az általunk gondosan ápolt hazafiság plántája az életben a pánszláv eszmék által elfojtatott. Célunk tökéletes elérése érdekében magyar társadalomra volna szükségünk, a mely az általunk hangoztatott tanokat életével igazolná, s így hazafias irányú nevelésünkben segítségünkre lenne. Hogy a nem állami rendelkezés alatt levő intézetekben ily körülmények között egyáltalában nem fognak célt érni: az kétségtelen, annak bizonyítására felesleges szót pazarolnom.

Kérdem ezek után: szabad-e tanítóképzőinket a nemzetiségi politika szolgálatába állítanunk olyformán, hogy azokat úgyszólván a nemzetiségeknek szolgáltatjuk ki; szabad-e a tanítóképzés egyik eminens célja veszélyeztetésével képzőinket nemzetiségi városokba, falvakba elhelyezni?! Ha az általános cél és az országos érdek veszélyeztetése

nélkül a tanítóképzőkkel még helyi missziót is végezhetünk, ám tegyük meg, de az országos érdeket, a jó tanítóképzést, alárendelni a helyi érdekeknek, egy község megmagyarosításának, már nem szabad, ez már nem tekinthető szerencsés és tapintatos politikának! Ehhez járul még az is, hogy ezen helyi misszió betöltésére egy tanítóképző természeténél fogva sem alkalmas. Hiszen növendékeit rendszerint nagyobb területről szedi s azok ismét az ország különböző vidékeire szórótnak szét; ők tehát a képző székhelyén hatást nem fejthetnek ki, annyival is inkább nem, mert korukban éppen a behatások iránt fogékonyak az emberek. Ez a körülmény adja meg egyúttal annak a magyarázatát is, hogy a nevelés egyéb céljai szempontjából miért tartom tanítóképzőink ilyen elhelyezését szerencsétlennek. Mielőtt azonban erre kitérnék, a nemzeti-ségi vidékeken és községekben történt elhelyezésnek egy gyakorlati hátrányát is fel akarom említeni.

Mint látjuk, a földrajzi vidékek közül a Dunántúli dombvidéknek és az Alföldnek van legkevesebb képzője. Hogy ezen körülmény az illető vidékek kulturális fejlődésére még sincs rossz hatással, annak oka abban keresendő, hogy éppen ezen vidékeken van a tanítónak úgy anyagiilag, mint társadalmilag a legszebb állása. A tanuló ifjuság szívesen akkor keres fel valamely pályát, ha azt megbecsültetni látja övétől: ne csodálkozzunk azért, ha pl. a Felvidéken a különben is czélszerűtlen elhelyezési intézeteket nem keresi fel tömegesen, s ha idegenkedni látszik a tanítói pályától! Az elhelyezés éppen azon vidékekre a legkedvezőtlenebb, a hol a tanítói pálya mégis a ránylag a legkivánatosabb, a hol tehát a tanítóképzőket legtömegesebben keresik fel. Az elhelyezésben jelölhetem meg annak második okát, hogy a tanítóképzés a tanítószükségletet fedezni nem képes. Az elhelyezés-módosításnál és az új képzők felállításánál azért különösen a Dunántúl, vagy az Alföldön kellene tanítóképzői székhelyeket keresnünk.

A képzőink elhelyezésénél érvényesült elvek tehát sem politikai szempontból, sem gyakorlati szempontból nem állják ki a kritikát. Vajjon pedagógiai szempontból kiállják-e?

Hogy a nevelésnek egyik elsőrendű célja ezen elhelyezés mellett vagy egyáltalában nem érhető el, vagy csak megközelíthető, azt már kimutattam. Tanítóképzőink elhelyezése azonban a nevelés egyéb általános céljai megvalósításának sem kedvez. Mint láttuk, a képzőknek, főképp az államiaknak, nagy százaléka nemcsak nemzeti-ségi vidékeken, vagy városokban, hanem kicsiny községekben is vannak elhelyezve. Legutóbbi közgyűlésünk a tanítónövendékek nevelése kérdésében liberális alapra helyezkedett; elfogadta ugyan az internátusi rendszert, de a nevelést családi alapokra kívánta fektetni. Ilyen nevelésnél pedig feltétlenül szükséges a társadalom támogatása, a melynek életébe az a tanítónövendék némi bepillantást vessen, mert annak életében és mozgalmaiban némileg maga is részt vehet. A társadalom ma már sokat vár a tanítótól, várja a szakképzettség és általános műveltség mellett a társadalmi műveltséget is; ez a műveltség pedig csak hosszú időn át és gyakori érintkezés alapján szereshető meg s erre a tanítóképzőben

annyival inkább kell nagy gondot fordítanunk, mert a növendék minden fiatalsága mellett, mint befejezett ember lép hivatálatába. Hogy faluhelyen a művelt társadalmi élet szokásai el nem sajátíthatók, az kétségtelen, mert ehhez művelt társadalom kell, a mely a gyakorlati élet követelményére előkészítsen. Hogy ennek a társadalomnak magyarnak kell lennie, az az előbbieken alapján önkényt értetődik, hogy lehetőleg nagyinak kell lennie, az onnét következik, hogy ellenkező esetben a növendéknek annak apró-cseprő személyi oldalai, nem pedig annak lényeges mozzanatai tűnnek fel. Meggyőződésem, hogy az élet nevelő támogatása nélkül növendékünkönkből nem lesz erkölcsös jellem, hanem ingadozó nádszál, a mely az élet fuvallata szerint fog jobbra, vagy balra hajolni; a tanácsok, utasítások legtöbbszörre nyom nélkül tűnnek el, ha az élet azok igazolására megfelelő példákkal nem szolgál. Nevelni, mélyen tisztelt Uram, a siker biztosítékával csak nevelői eszközökkel lehet; ezek az eszközök azonban nagyobb számban csak nagyobb városokban találhatók fel, ezért is szükséges a tanítóképzőket nagyobb városokban elhelyezni!

Hézagos lenne fejtegetésem, ha a neveléssel kapcsolatosan a vallásos nevelésről is nem emlékezném meg. A vallásra kétszeres szüksége van a tanítónak, szüksége van mint saját egyéni boldogságának egyik alapfeltételére és szüksége van mint egyik elsőrangú nevelési eszközre. Vallásos érzelmeit és vallásos meggyőződését kiki rendszerint egy hitfelekezet szokásai és szabályai szerint nyilvánítja; de viszont, az érzelmeik nyilvánítása visszahat azok fejlesztésére és erősítésére is. Régi tapasztalat, hogy az, a ki hitét nem gyakorolja, az előbb-utóbb hitetlenné, vagy legalább is közömbössé lesz. Kérdik tőlem, hogy mi összefüggésben van a vallásos nevelésnek a képzők elhelyezésével? Az összefüggés egyszerű! A képzők elhelyezése legyen olyan, hogy a székhelyeken a főbb hitfelekezeteknek egyházközségük legyen, hogy így a növendékek gyakorolhassák hitüket. Önként értetődik, hogy itt állami képzőkről van szó, a mely intézetekbe a legkülönbébb hitű növendékek vétetnek fel. Több vallásfelekezet azonban csak nagyobb városokban van képviselve, képzőintézeti székhelyekül már csak ezért is nem kicsiny községeket, hanem nagyobb városokat kell kijelölni. De szükséges ez a gyakorlati kántorképzés szempontjából is mindaddig, míg a tanítóképzők egyúttal kántorképzők is; a kántorképzés csak úgy lehet intenzív és a művelt zenei izlés színvonalán álló, ha izléses zenéjü gyakorlati istentiszteletet vehet alapul.

Mai oktatási rendszerünk a szemléltetés elvén alapszik, ezen elv keresztülvitele természetesen a szemléltetési eszközöknek lehetőleg legnagyobb számát feltételezi. Nem kizárólag azokat a szemléltetési eszközöket értem, a melyek múzeumokban és szertárakban kétségkívül faluhelyen is összegyűjthetők, hanem értem azokat is, a melyek a tudomány, a művészet, az ipar, a kereskedés és a társadalmi élet nagyobb-fokú fejlettségétől függenek. Ezek faluhelyen, vagy kicsiny városkában semmiféle fáradsággal és költséggel elő nem állíthatók, pedig hogy ezek az oktatásnak elsőbbrangú tényezői mint amazok, azt úgy hiszem, senki sem fogja kétségbe vonni. Arra ne nagyon támaszkodjunk, mélyen tiszt-

telt Választmány, hogy a tanítónövendék az iskola által hagyott hézagokat az életben önképzéssel fogja beépíteni; az a faluhelyre jutott tanító a megélhetés nehéz gondjaival küzködve nem sok kedvet érez az önképzéshez, ha pedig érezne is kedvet, ismét hiányzanak az ahhoz való eszközök. Sajnos, mostani viszonyaink közepett a legtöbb tanító az ismereteknek azon a fokán marad meg, a melyre az iskola emelte, sőt arról visszahanyatlik, már csak azért is a lehető legnagyobbfokú és leg-többoldalú képzettséget kell számára biztosítanunk, vagy is tanító-képzőinket a lehető legtöbb művelődési tényezővel rendelkező nagyobb városokban kell elhelyeznünk.

Nem szabad felednünk, mélyen tisztelt Választmány, azt sem, hogy a tanítóképző hivatása az is, hogy irányt adjon egy vidék népoktatása fejlődésének; de betöltheti-e ezen fontos hivatását valamely félreeső helyen, egy kis községben? Nem töltheti be már csak azért sem, mert hogy betölthesse, viszont székhelye tanügyének kell a tanítóképzésre fejlesztőleg visszahatnia; e kettőnek kölcsönös egymásrahatásából várható a népnevelésnek felvirágzása. Hogy abból a jelölből, a ki folytonosan csak egy kis iskolát lát, vagy gyakorlóiskoláján kívül csakis silány iskolákat lát, az intézetből kikerülve nem lehet olyan látókörű tanító, mint az a másik, a ki egy város fejlett tanügyi viszonyai közepett nyerte kiképzését; erről még vitatkozni sem lehet. Tehát a tanítóképző oktatás gyakorlati iránya is megkívánja a tanítóképzőknek nagyobb városokban való elhelyezését. Itt említem meg az előkészítő iskolák szükségességét is. Ezek már azon gyakorlati oknál fogva is szükségesek, mert az ezek nélkül szükkülő képzők növendékeinek létszáma évenként és évfolyamonként nagyon ingadozó; úgy hogy nem egyszer oda nem való anyag felvételével kénytelenek csak tűrhető létszámot is teremteni.

* * *

Mélyen tisztelt Választmány! Talán nem alkalmazok erőltetett lógikát, ha ezen tétellel kapcsolatosan azt a kérdést is felvetem, hogy tanítóképzésünk egységes legyen-e, vagy pedig különbözzék-e az egyes községek műveltségi viszonyai és foglalkozása szerint? A kérdés első felére ma már csak egy lehet a felelet, nevezetesen az, hogy nem szabad külön falusi és városi tanítókat képeznünk, hanem általában magyar tanítókat; a miért a tanítóképzésnek feltétlenül egységesnek kell lennie, a mi egyébként a népnevelés egységes voltából is önként következik.

A mi tanítóképzésünk mindamelllett ma sem egységes!

Mert lehet-e szó egységes tanítóképzésről akkor, ha három-négyféle tanterv van alkalmazásban, ha az egyik képzőben a kítűzött cél három év alatt, a másokban négy év alatt éretik el, ha az egyik helyen szakszerű gyakorlati pedagógiai kiképzésben részesülnek a növendékek, a másokban pedig az életre hagyják annak elsajátítását, ha az egyiknek magyar, a másiknak német, a harmadiknak oláh, vagy szerb a tannyelve?!

Itt egységről szó sincs, Uraim!

Képzhető-e, hogy egységes tanítóképzés mellett az a 26 ezer tanító nem volna képes egyöntetű eljárással anyagi és erkölcsi érdekeit megvédeni és előbbrevinni?! Itt az ideje, mélyen tisztelt Választmány, hogy az egységes magyar tanítóképzés érdekében szavunkat felemeljük; míg ez meg nem lesz alkotva, addig mi se számítsunk méltányos elbánásra.

Az azonban vita tárgya lehet, hogy a tanítóképzés ne alkalmazkodjék-e az egyes vidékek foglalkozási viszonyaihoz, egyszerűen azért, mert a képzők elé tüzött mellékcélok valamennyiét elérni lehetetlen! A képző ma nemcsak tanítókat nevel, hanem a tanítóból kántort, az összes gazdasági ágakhoz értő gazdát, mindenféle mesterséghez értő iparost, tornamestert, tűzoltót s a jó Isten tudja még mit; természetes, hogy a ki sokat markol, keveset szorít, vagyis növendékeink rendszerint egyikhez sem értenek. Én a mellékcélok legtöbbszörét feltétlenül elejtendőnek tartom; a tanítói hivatás egy egész embert kíván, növendékünknek tehát egész munkaerejével a főcél elérésére kell törekedni. Ép azért bele tudnék abba nyugodni, hogy az ország különböző vidékein ezen mellékcélok egyike, vagy másika tüzessék a tanítójelölt elé, természetesen az illető vidék és város természetének megfelelőleg; nem pedig úgy mint ma, hogy pl. ott rendez be az állam gazdaságot, a hol gazdálkodásra való föld nincs, az alföld képzőiben pedig talán épen a faiparra fordít nagyobb gondot.

Mélyen tisztelt Választmány! Lehetne még szólanom arról, hogy melyek hát azon tanítóképzők, a melyeknek elhelyezése a tanítóképzés szempontjából és a magyar nemzeti állam érdekéből módosítandó, hogy melyek azon vidékek és városok, a melyek akár az elhelyezés-módosításnál, akár új képzők felállításánál tekintetbe veendőek; lehetne ezen kérdést oly irányban is megvilágítani, hogy magának a városnak mely része alkalmasabb a tanítóképző-intézet elhelyezésére: az én meggyőződésem azonban az, hogy nekünk nem lehet feladatunk a kérdésnek ily irányú részletezése, az már a végrehajtó hatalom feladata. A mi feladatunk az elvek megállapításával irányt jelölni a végrehajtó hatalom tevékenységének; én úgy vagyok meggyőződve, hogy az általam felállított elvek követésével megvettetnék az alapja a magyarországi tanítóképzés egészséges és kívánatos fejlődésének, azért azokat a mélyen tisztelt választmánynak elfogadásra és a magas tanügyi kormányznak való ajánlásra a legmelegebben ajánlom.

Javaslataim a következők:

1. Keressék meg a magas tanügyi kormány avégből, hogy a tanítóképzés egységes szervezését és a tanítóképző-intézetek czélszerű elhelyezését törvényhozási úton eszközölje; törvényhozási intézkedésig is a törvényes követelményeknek meg nem felelő tanító- és tanítónőképzőket szüntesse be, helyettük megfelelőket állítson és a rendelkezése alatt állók elhelyezését az alább következő elvek alapján módosítsa.

2. Az összes magyarországi tanítóképzők az ország területén arányosan elosztva helyezendők el.

3. A hazafias és vallásos nevelés céljai különösen, a nevelés céljai pedig általában is szükségessé teszik, hogy a tanítóképzők székhelyei hazafias szellemű és magyar nyelvű társadalommal bírjanak és olyan magyar városok legyenek, a melyekben a főbb vallásfelekezeteknek egyházközségük van.

4. A tanítóképzők oktatási céljai szempontjából szükséges, hogy székhelyeik a megfelelő előkészítő-iskolával (közép- vagy polgári iskola) és a művelődés mennél számosabb tényezőjével bírjanak: vagyis nagyobb városok legyenek.

Debreczenben, 1894. aug. 20. án.

Mohar Fózsef,
előadó.

A gyakorlóiskolai tanítók helyzete.¹

Tisztelt választmány! Felesleges munkát cselekedném, ha sokat beszélnék önöknek a gyakorlóiskolai tanítók fontos hivatásáról. Külömben is megírta és megmondta éppen önök közül számos avatott szerző, az ügy és személyek iránt viseltető elfogulatlan tárgyilagossággal, hogy mily sok függ a gyakorlóiskolai tanítók szakképzettségétől, pedagógiai tapintatától és általában személyiségétől — a tanítóképzés terén.

Elhagyok tehát minden magyarázgató bevezetést, áttérek a tárgyra, melynek bonczolgatása közben merényletet kell elkövetnem. E merénylet enmagam ellen irányul, mert őszinte rokonszenvem, tiszteletem és csodálatom ellenére is vállalkozom kimondani azt, hogy mégis csak megmagyarázhatatlan, hogy volt közoktatásügyi miniszterünk Csáky Albin gróf Ó nagyméltósága, ki annyi sok jóindulattal igyekezett a tanügyi alkalmazottak helyzetét elviselhetővé tenni, éppen a gyakorlóiskolai tanítók, tehát a mesterek-mestereinek helyzetével nem törődött, azokat mellőzte, sőt mi több, érdemetlenül büntette. Habár a legilletékesebb fórumok u. m. a tanítóképző tanárok egyesületének választmánya, a tanítók országos bizottsága, sőt maga Ó méltósága Szathmáry György miniszteri tanácsos úr is, annyiszor emelték fel szavokat az igazságtalanul mellőzöttek érdekében, helyzetök évről évre rosszabbodott. Mélyen tisztelt uraim! Nem bánt ridegebben a mesebeli mostoha sem — a reá bizott árvákkal, mint a közoktatásügyi kormány a tanítóképzői alkalmazottak épen azon részével, kik a legterhesebb feladatot végzik s kiknek működése a sarkpont, melyen az egész tanítóképzői oktatás megfordul, mert az adja meg kiválóképen annak szakjellegét.

Minden egyesén segítettek, csak a gyakorlóiskolai tanítók iránt volt szűkmarkú a magas kormány; pedig egy kevés igazságos és jól kiérdemelt jóakarattal s csekély pénzáldozattal javíthattak volna ezen néhány munkás ember erkölcsi és anyagi helyzetén a tanítóképzés-ügyének kiszámíthatatlan hasznára, mert ma nem lennének azok annyira el-

¹ Előadta szerző a tanítóképző tanárok egyesülete nagy választmányának Debreczenben aug. 20. án tartott ülésén.

csüggedve. Ez pedig nevezetes dolog a tanítóképzés világában, mert ha már a leendő tanítók mintaképe, a gyakorlóiskolai tanító, az elkeseredettség s elégedetlenség miatt dolgát csak immel-ámmal végzi, — bizony-bizony annak az egész tanítói nemzedéken meg fognak látszani nyomai. A minta-tanító gondtól terhelt arcza, megtört alakja, keserű kedélye s a nélkülözést visszatükröző lénye nem önthet lelkesedést és egyszerűséget a tanítójelöltekbe. A lenézés, a mellőzés elkeseredést, de nem ügybuzgalmat szül. A gyakorlóiskolai tanítóknak pedig bőven kijutott ezen lesújtó érzelmekből, miknek oka a következő szomorú, de történelmi tényekben gyökeredzik.

Midőn 1868-ban Eötvös József báró, a halhatatlan emlékéül vallás- és közoktatásügyi miniszter, a magas szárnyalású elvektől és legnemesebb intenczióktól vezéreltetve, hazánkban a tanítóképzőket szervezte, az akkori viszonyokhoz mérve, a gyak. isk. tanítóknak elég tisztességes anyagi javadalmazást és a tanári testületben munkakörüknek megfelelő előkelő helyet jelöl ki; amenyiben az igazgató és rendes tanárok mellett egyedül ők a testület szavazati joggal felruházott tagjai. 12 évvel később a korpótlékok megállapítása tárgyában 1880-ban 32.944. sz. a. kibocsájtott szabályrendelet a gyakorlóiskolai tanítókat a rendes tanárokkal egy rangba helyezte, adván nekik mint a rendes tanároknak, tekintet nélkül fizetésükre 100 frt ötödéves pótlékot.

Méltányosak voltak a nagy Eötvös halála után Pauler Tivadar és Trefort Ágoston miniszterek is, amennyiben abban a korszakban több gyak. isk. tanítót neveztek ki rendes tanárrá. A már elsorolt előnyökön kívül nyugdíj jogosultságukat és szolgálati idejüket is a rendes tanárokkal egyenlően bírálták el. Ha ezekhez felemlítjük, hogy a tanítóképzők szervezésének idejében, egy negyed századdal ezelőtt a rendes tanárok fizetése 1000 frt és 100 frt lakkbér, a gyak. iskolai tanítóké pedig 700 frt és természetbeni lakás, ennek hiányában 150—230 frt lakkbér volt; világosan kitűnik, hogy az előbbi közoktatásügyi kormányok valóban «teljes mértékben méltányolták a gyak. iskolai tanítók által ellátott teendőik jelentőségét és súlyos voltát».

Igy volt ez régen a kezdet-kezdetén!

Es sajátságos, hogy 25 évvel később a sors megmagyarázhatlan szeszélye folytán, éppen akkor, mikor a gyakorlati kiképzés nagyobb fokú lehetőségére való tekintetből, a tanítóképzőket négy évfolyamuakká alakították és így a gyakorlóiskolai tanítók teendői megszorodtak; akkor, a mikor mindinkább kezdték hangsúlyozni a gyakorlati kiképzés fontosságát: ime fokról-fokra rohamosan kezdtek süllyedni a gyak. iskolai tanítói állás előnyei. A gyak. iskolai tanítók a tanítóképzőkben alkalmazottak között az utolsó helyre kerültek, sőt mi több, a tanszemélyzetből kiszakítottak, miután számukra hosszabb szolgálati időt állapítottak meg, mint a tanári körök egyéb tagjainak, azon felül pedig az 1868. XXXVIII. t. cz. 85. §-ában meghatározott fizetésüket, egy negyed századdal később — midőn a kor követelményei és az általános drágaság a gyak. iskolai tanítók, életmódját is megnehezíték — tetemesen leszállították, a mennyiben a kezdő törzsfizetést 500 frtban és ennek meg-

felelő 150—175 frt lakbérilletményben állapították meg. Az alig mult időben az iskolaszolgák is több elismerést vívtak ki a magas kormány-nál, mint a gyak. iskolai tanítók, mert fizetésemelésben ők is részesültek, míg anyagi és erkölcsi *lefokozást* csak a gyakorlóiskolai tanítók kaptak. Valóban nagyon értéktelen személyek lehetnek a gyakorlóiskolai tanítók a sorsukat intéző ama körök szemében, melyek a tanítóképzők minden rendű és rangú alkalmazottaiban fedeztek fel valamit, a mit érdemes jutalmazni, csak a gyakorlóiskolai tanítót tették a tanítóképzés hamupipókéjévé. Pedig igaz az, a mi a «Magyar Tanítóképző» egyik füzetében olvasható: «Ha a lefolyt negyed század óta a többi tanítóképzői alkalmazottak okosabbak lettek, ha az ő megélhetési viszonyaik drágultak, úgy áll ez a gyak. iskolai tanítóknál is, hiszen az ő fejük fölött sem surrantak el az események észrevétlenül, rájuk is ragadt valami az újabb vívmányokból, nekik is kellett valamelyest tökéletesedniök; mindezeknek pedig a tanítóképzés veszi hasznát, mert a szerzett ismereteket a rendes tanárokkal együtt ott érvényesítik az általános népnevelés hasznára».

Már pedig a gyak. iskolai tanítói állás lefokozása, árt a tanítói általános érdekeknek; mert igazságtalan eljárással megfosztották ez állást tekintélyétől. s így keresettségétől is, holott azelőtt előlépési fokozat volt a kiválóbb tanítóknak. Ilyennek szervezte azt a magyar népoktatási törvények megteremtője, Eötvös József báró. Az érdemeket szerzett tanító ma nem fog aspirálni a gyakorlóiskolai tanítói állásra, mert nincsenek annak oly előnyei, melyek azt más városi elemi iskolai állások fölé helyeznék.

Sőt a gyakorlóiskolai tanítói állás határozottan mögötte áll a városinak, mert a fizetés nem ritkán csekélyebb, a munka pedig aránytalanul nagyobb. A városi elemi iskolai tanítók törzsfizetése 600 és 1000 frt között van egyéb illetményeken kívül; ezért tanít a tanító osztott iskolában 20—24 órát s a megmaradt szabad időben pedig jövedelmező mellékfoglalkozás után nézhet, holott a gyakorlóiskola tanítója hat osztályt tanít mintaszerűen heti 30 órában. Előkészíti a tanítójelölteket a gyakorlati tanításokra, a másodéveseknek a látogatásaikról vezetett jegyzeteiket átvizsgálja és kijavítja, a III. és IV. éves növendékek tanítási terveinek elkészítéséhez utasítást ad, az írásban foglalt tételeket kijavítja. 2 órát a gyak. fellépések bírálatával van elfoglalva. Ezen munkák heti 10—12 órát igényelnek. Ha ezen óraszámokhoz hozzáadjuk a készülésre és önképzésre szánt időt, bizony nem igen marad idő a mellékfoglalkozás utján való pénzkeresésre. A pihenésre és üdülésre még gondolni sem lehet, pedig pihenni minden embernek kell, lett légyen az akár gyakorlóiskolai tanító. De ő nem pihenhet, még éjjel is egy részét is fel kell hivatásának áldoznia. Ha a dolgok jelen állásában meg nem nyugszunk, igazságos ember nem nevezheti zugolódásunkat szerénytelenségnek, mert van elég okunk a keserű panaszkodásra.

Hiszen kétségbe kellett esnünk reménytelenül elhagyatott helyzetünkben, ha kartársaink érdeklődő jóindulata nem csepegtetné a vigasz és részvét enyhítő balsamát keserű fájdalomtól meggyötrött szivünkbe.

Érdekünkben felszólaltak a tanügyi körök! Megtette ezt a «Magyarországi Tanítók Országos Bizottsága» még akkor, midőn 1891-ben a tanítói nyugdíjtörvény még csak törvényjavaslat volt; megtette azt a tanítóképzőtanárok egyesülete, mely több ízben kimondta, hogy az elbánás a gyakorlóiskolai tanítókkal szemben igazságtalan. Tiltakoztak a lefokozás ellen magok a gyakorlóiskolai tanítók és küldöttségileg kérelmeztek a kormánynál helyzetük javítását. A küldöttség vezetője Ó méltósága Szathmáry György úr volt, ki a kérelmezők fellépését indokoltnak, szükségesnek és helyesnek tartotta, azért a közbenjárást és vezetést készséggel és lekötő szíveséggel végezte. Tiltakoztak a napi és a szaklapok, de legtöbbször szólalt fel derék közlönyünk a «Magyar Tanítóképző», melyben az igazgatók és szaktanárok egyaránt kimondták, hogy a gyakorlati kiképzés vezetője a gyakorlóiskolai tanító, hogy teendői egyenlő értékűek az elméleti tárgyak tanáráival, sőt némely tekintetben fontosabbak, azért a rendes tanárokkal hasonló elbánásban kell, hogy részesüljenek.

Hiába volt minden felszólalás, a lesújtó törvényjavaslat törvénynyé lett és a gyakorlóiskolai tanítók kérelmezésük után kemény elbánásban részesültek. Állásukat ledegredálták, lealázták. A gond és munka lélekölő súlyát vállalkra rakták, kartársaik között a legutolsó helyre ütték.

És miért? Erre felelni eddig senki sem tudott. De jó az Isten, a ki a lesújtottak számára fentartja a remény csillagát.

Föltűnt az a csillag!

Eötvös József bárónak nagyreményű szülötte, eszméinek természetes örököse, lett közoktatásügyi kormányunk vezetője. Reményeink felélednek, mert Eötvös Loránd báró már székfoglaló beszédében megígérte, hogy nemcsak az egyetemes és nagyobb ügyeket fogja figyelemre méltatni, hanem a részletekre is lesz gondja, hogy a közoktatás kertjében rendet fog teremteni és minden növénynek megadja a maga táplálékát; azt a talajt, azt a levegőt, a mely megilleti, a melyben igazán fejlődik. Remélni kezdünk, hogy Ó Excellenciája egyik nála tisztelgő küldöttségnek megmondta, akarja, hogy a tanügyi alkalmazottak anyagilag is jól érezzék magukat. Hiszszük, hogy nem fogja megengedni, hogy ama intézmények, melyeket halhatatlan atyja megteremtett, retrográd irányban fejlődjenek. Bizalommal fordulunk önökhöz is, mélyen tisztelt Uraim! Önökhöz, kik a lesújtó csapások első perczeitől önzetlen érdeklődéssel igyekeztek a lehető érdekünkben megtenni: fogadják el a következő határozati javaslatomat, melyet kartársaim megtisztelő megbizásából vagyok bátor előterjeszteni:

1., hogy az állami tanítóképzők gyak. isk. tanítói rendes tanári minősítést és fizetést nyerjenek avagy hogy ez idő szerint fizetésök viszonylagosan a rendes-, segéd- és rajztanárok fizetésemelkedéséhez mérten legalább 1000 forint törzsfizetésben, megfelelő lakbérilletményben, 100 forint ötödéves pótlékban állapíttassék meg, de úgy, hogy 10 évi szolgálat után a rendes tanári rangfokozat elérhető legyen;

2., hogy az 1891-ik évi tanítói nyugdíjtörvény azon pontjai, melyek a gyak. isk. tanítóra vonatkoznak, hatályon kívül helyeztessenek és a

gyak. iskola tanítója, mint minden áll. tanár, 30 és ne 40 évet szolgáljon és nyugdíját az áll. pénztárból és nem a tanítói nyugdíjalapból kapja, miként azt az 1885. évi nyugdíjtörvény (az áll. tisztviselők nyugdíjazásáról szóló) rendeli;

3., hogy az 1891. év óta kinevezett gyak. isk. tanítók fizetése ne 500 frt törzsfizetés, megfelelő lakbérilletmény és 10⁰/₀ ötödéves, pótlék legyen, hanem az újabb intézkedésekig az 1868. évi 38. t. cikk 85. §-ában meghatározott javadalmakat élvezzék;

4., hogy az 1868. népoktatásügyi törvények legközelebbi revíziójánál ki legyen mondva, miszerint elemi tanítóképzői gyak. isk. tanító csakis okl. elemi tanító lehet, még pedig olyan, ki előzetes működésében bebizonyította, hogy a nevelés és oktatás művészetének pedagógiai és didaktikai előnyeit ismeri. Szóval a gyak. isk. tanítói állás előléptetési fokozat legyen az elemi iskolai tanítóra.

Szabadka.

Szántó Edéné,
áll. gyakorlóiskolai tanító.

Segédtanárok ügye.¹

Az 1868. évi 38-ik t.-cikk 84. §-a alapján az állami tanítóképzőknel 1—1 segédtanári állás szerveztetett. Az állami elemi tanítóképzők igazgatása ügyében 1877. július 13-án 10,998. sz. a. megjelent szabályrendelet 16—19. §-ai szerint a tanítóképző segédtanárnak a rendes tanárral mindenben megegyező kötelességei vannak s azon felül a 22. § g) pontja értelmében «a segédtanár az igazgató mellett segítkezik» is. Ugyanezen szabályrendelet 25. §-a kimondja, hogy a tanári gyűléseken szavazati joga egyedül a rendes tanároknak és a gyakorlóiskola tanítójának van és a segédtanárok csak a tanácskozásokban vehetnek részt, vagyis több kötelesség dacára kevesebb a joguk. Ezen paragrafus meghaladottságát jelenti legjobban az 1892. évben 12,152. sz. a. kiadott magas miniszteri rendelet, mely a tanítóképesítő-vizsgálatoknál egyenlő joguaknak tekintvén a rendes és segédtanárokat, semmi különbséget nem tesz közöttük.

A segédtanári intézményt az 1868. évi 38-ik t.-cikk bizonyára azon világos célzattal hozta létre, hogy a segédtanári állás mintegy bevezető, előkészítő iskolája legyen a rendes tanárságra aspirálóknak. Kifejezést nyert ez irányzat az említett törvényben a segédtanárok fizetésének a rendes tanárokéhoz viszonyítva kisebb összegben történt megállapításával, a miből önként következett volna egyszerűen a segédtanárok korlátozottabb munka- és jogköre. A gyakorlati élet azonban a segédtanárok képzettsége és használhatósága folytán csakhamar egyoldalúan fejlesztette tovább a segédtanárság intézményét, a mennyiben a fent említett szabályrendelet míg egyfelől a rendes tanárnál sokkal több kötelességet ró a segédtanárra, másfelől fokozott munkával ter-

¹ A Tanítóképző-Intézeti Tanárok Országos Egyesületének az aug. 20-án Debreczenben tartott gyűlésén a segédtanárok nevében előadta *Ujváry Mihály*. (L. a gyűlés jegyzőkönyvét.)

mészetszerűleg együtt járó erkölcsi és anyagi elismerést nem biztosít részére. Sőt fájdalmasan ható visszaesést jelent erkölcsileg a jelzett szabályrendeletnek azon pontja, mely a segédtanártól megvonja a tanári gyűléseken való szavazati jogot. E pont maig is érvényben van és sok kellemetlenségnek lehet okozója, bár el kell ismernünk, hogy a rendes tanárok jóakaratóból és erkölcsi nyomása alatt a segédtanárok valóban mindig szavaztak is a tanári gyűléseken előforduló valamennyi dologban. Előadó szerint tehát a kérdésben levő 25. §. odamódosítandó, hogy a tanári kar minden tagjának tanácskozási és szavazati joga legyen a tanári gyűléseken.

Az egyoldalú fejlődésénél fogva s a szolgálati pragmatika híján kialakult sötét oldala a segédtanári intézménynek az is, hogy a segédtanárok közül a tanári pályára való képzettségök, képességek s híven végzett munkájok ellenére, — elenyésző kevés nyerte meg 1—2 év alatt a rendes tanári állást, a túlnyomó résznél 10—15, sőt 21 év is eltelt míg rendes tanárokká léptek elő. A segédtanárok gyarló előléptetésének egyik okát előadó különösen abban találja, hogy régebben és újabban is a képzőknél megüresedett állásokra egészen más körben működő tanerőket nevezett ki a közoktatási kormány, így pl. Temesvárra egy felsőbb leányiskolai tanárt küldött rendes tanárnak, két igazgatói állást (Temesvár, Déva) pedig segédtanfelügyelőkkélt töltött be tanítóképző rendes tanárok mellőzésével, a mi 3 segédtanár előhaladását gátolta meg. Csoda-e, ha az idegen elemek bevonása folytan a régi segédtanárok szama szaporodik s az elkeseredés a tanítóképzés legnagyobb kárára a mellőzött egyénekben ép oly arányban fokozódik?

Nem a rendes tanárságra előkészítő intézmény maradt tehát a segédtanárság, hanem önczéllá vált az alkalmazottak erkölcsi és anyagi kárára, mit semmivel sem lehet okadatolni.

Előadó felemlít még egy körülményt, mely a szakember előtt keveset mond, de a régi segédtanárokat a társadalmi életben mégis kellemetlenül érintheti s tapasztalásból mondhatja, érinti is. A laikus nem tudván a hosszú segédtanároskodás igazi okát, hajlandó az elő nem léptetést erkölcsi és egyéb motívumokra vezetni vissza. Hasonló helyzetben van a vén segédtanár növendékeivel szemben is.

A segédtanárok anyagi helyzete sem az 1893. évi IV. t.-cikk által, sem az azóta eltelt 1 évnél több idő alatt lényegében nem javult a korábbi állapothoz képest, mert bár törzsfizetések 200 frttal emelkedett, de másfelől ellátási illetményeikből ugyancsak 200 ft levonatt. Valamennyi segédtanár a X. fizetési osztály legalsóbb (800 frt) fokozatába van sorolva, pedig 1 egyén 9, 4 egyén 8 év óta végzi a segédtanár nehéz teendőit.

Hátrányos helyzetök van a tanítóképző segéd- s a közülök kinevezett rendes tanároknak az 1893. évi IV. t.-cikk alapján velök egy létszamba foglalt tanítónő-, óvónő-képző és felsőbb leányiskolák tanáraival szemben is. A tanítóképző-intézeti segédtanár rendes tanárrá neveztetvén ki, e kinevezés szerint soroztatik a rendes tanárok közé; ennek folytán a mennyi ideig segédtanár volt, annyival lesz mindig hátrább

mint rendes tanár is az előbb említett intézetekhez vele egyszerre kinevezetteknel, mert utóbbiaknál nincs segédtanári állás.

A segédtanároknak a haladás nyomán beállott elcsüggesztő helyzetén gyökeres változtatással szükséges minél előbb segíteni tanítóképzésünk jövője szempontjából is. A segédtanárul alkalmazottak mint a tanítóképzőint, rendes tanárságra teljesen képesített munkaerők lépésén ki az életbe, semmi alapos ok nincs arra, hogy a segédtanárság mai formája tovább is fentartassék. Az 1868. évi 38. t.-cikk revíziójakor tehát a segédtanári intézmény eltörölnendő s a tanítóképzőkhöz kinevezettek helyettes tanár címmel 3 évi próbaidő után, ha a képzői tanárságra alkalmasoknak bizonyultak, rendes tanárokká lépjenek elő.

A rendes tanárok ötödéves pótlékul 100 frtot, a segédtanárok azonban nyugdíjba számítható fizetésök 10⁰/₀-át, 1890-ig tehát 45, onnan a múlt évig 60 frtot kaptak. Ennek a következménye, hogy míg azok a szerencsés volt segédtanárok, kik a sors különös kedvezéséből 1—2 év alatt rendes tanárokká lettek, már első ötödéves pótlék gyanánt 100 frtot kaptak, az 5 évig segédtanári állásban maradtak 100 frt helyett 45, sőt a ha a 10-ik év után is ez állásban voltak, 200 frt helyett 90, legjobb esetben 105 frt ötödéves pótlékkal kényszerültek beérni. Ez, a rendkívül kedvezőtlen előléptetési alkalom okozta 55, 95, 110 frt, anyagi kárt jelent az illetőkre minden évben, mi zsidbasztólag hat a további kedvteljes működésre. Nyomasztó hatását növeli az, hogyha valaki 10—12 évi elismerést kivivott munkája után jutott el a rendes tanárságra, addig megszerzett csonka pótlékai nem egészültek ki, hanem működése, sőt a nyugdíjba való beszámítás folytán élete végeig kénytelen érezni pályája első felének nehézségét. Hogy pedig holta után a hátrahagyott család is rövideget szenved, az természetes.

Az 1893. évi IV. t.-cikk által annyival javult a segédtanárok helyzete, hogy 800 frt törzsfizetés után 80 frt ötödéves pótlékot fognak kapni, megrövidítésök tehát csak évi 20 frt lesz. Míg ugyanazon intézeteknél működő gyakorló isk. tanítók 700 frt törzsfizetés mellett a méltányosságból kifolyólag tényleg általában 100 frt ötödéves pótlékot kapnak.

A segédtanárok és a mai rendes tanárok régen szerzett csonka pótlékainak 100 frtra emelése, illetve kiegészítése nem kíván több költséget pár száz forintnál, az illetőkre nézve pedig ezeket ér.

Míndezek alapján arra kéri előadó a központi választmányt, szíveskedjék az áll. tanítóképző segédtanárok erkölcsi és anyagi ügyeinek javítása érdekében egy külön folyamodványban újabb felterjesztést kockázatni a magas miniszteriumnál, kérvén különösen:

1. A tanítóképző-intézeteknél most fennálló segédtanári intézmény szerveztessék oly módon, hogy azon jelenleg alkalmazott segédtanárok, a kik 3 évnél tovább megelégedésre működnek, azonnal, az ezután kinevezendők pedig 3 évi próbaidő elteltével, ha alkalmasoknak bizonyultak, rendes tanárokká neveztesse ki.

2. A volt segédtanárok csonka ötödéves pótlékai 1895-ik évtől kezdve 100 frtra egészíttessenek ki, a jelenlegi segédtanárok pótlékai pedig 100 frtban állapíttassanak meg.

Jegyzőkönyv

a Tanítóképző-Intézeti Tanárok Országos Egyesületének az 1894. augusztus 20-án Debreczenben, a városháza nagy üléstermében s folytatólag az ev. ref. kollégium tanácstermében tartott választmányi gyűléséről.

A díszgyűlés a városháza nagy üléstermében.

Jelen vannak: *Péterfy Sándor* elnök (Budapest), *Mócsy Antal* al-elnök (Kalocsa), *Nagy László* (Budapest) és *Sztankó Béla* (Budapest) titkárok, *Eötvös K. Lajos* (Debreczen), *Petrovác József* (Kalocsa), *Felméri Albert* (Csáktornya), *Deák Lajos* (Marosvásárhely), *dr. Verédy Károly* (Budapest), *Somlyay József* (Budapest), *Lakits Vendel* (Budapest), *Zajzon Dénes* (Losoncz), *Fóó István* (Debreczen), *Somogyi Pál* (Debreczen), *Szántó Edéné* (Szabadka), *Csepreghy Endre* (Győr), *Krausz Sándor* (Temesvár), *Kovács Lajos* (Debreczen), *Orosz István* (Debreczen), *György Aladár* (Budapest), *Kovássy Zoltán* (Mármaros-Sziget), *Bodrogi Gyula* (Mármaros-sziget), *Virág István* (Kalocsa), *Bod Péter* (Nagy-Szeben), *Schön József* (Budapest, a Népnevelők Budapesti Egyesülete képviselőjében), *Újvári Mihály* (Székely Keresztúr), *Beér Ferencz* (Csáktornya), *Dezső Lajos* (Sárospatak), *Kovács Sándor* (Félegyháza), *Mohar József* (Znióvárálja), mint egyesületi, illetve választmányi tagok.

Mint vendégek megjelentek: *Kiss Áron* ev. ref. püspök, *Simonffy Imre*, kir. tan. Debreczen város polgármestere, *Vértessy József*, Debreczen városa főjegyzője, *Csiky Lajos* ev. ref. theologiai tanár, *Halász Ferencz* tanfelügyelő (Eger), *Csukássy Fülöp* (Budapest), *Varga István* (Nagy-Kőrös), *Kapi Rezső* (Budapest), *Szabó B. László* (Budapest), *Hegyessy Jolán* (Budapest), *Dusóczky Mariska* (Debreczen), *Zalai Emma* (Debreczen), továbbá tanítók, tanítónők, tanárok, valamint Debreczen város közönségéből férfiak és nők nagy számmal.

1. Elnök, *Péterfy Sándor*, megnyitván az ünnepi gyűlést, üdvözlí az egyesületi tagokat, a kik többnyire távolról fáradtak ide s ez évben már másodszer teszik le a hazai közoktatás oltárára az áldozatot; üdvözlí a vendégeket, közönséget, a mely az oktatásügy iránti érdeklődésből jelent meg a tanítóképzők körében, hogy velünk együtt áldozék két kiváló magyar nevelő emlékének; üdvözlí az országos tanszerkiállítás rendező bizottságát, s annak közöttünk levő fejét, Eötvös Károly Lajos hajdúmezei tanfelügyelőt, mert a közoktatás felvirágzását célzó kiállítást s tanügyi mozgalmakat letesítettek; végül üdvözlí Debreczen városát, hatóságát, s annak közöttünk levő képviselőjét, Vértessy József városi főjegyzőt, mert vendégszeretettel fogadja a magyar közoktatás munkásait; Debreczen városa ezzel is megmutatta, hogy falai között a hazaszeretet és a közmívelődés iránti lelkesedés lángja lobog.

A felhangzott éljenzés lecsillapodta után *Vértessy József*, Debreczen szab. kir. város főjegyzője, a város hatósága nevében melegen üdvözölte az egyesületet, a tanítók tanítóit, a kik a hazai közoktatás terén kiváló fontos hivatást töltenek be. Örvend, hogy e gyűlésoket Debreczen városában tartják meg; kívánja, hogy kísérje áldás az egyesület lelkes tevékenységét! (Éljenzés).

Ezután *Eötvös Károly Lajos*, Hajdúmegeye kir. tanfelügyelője, mond köszönetet az egyesületnek, hogy a kiállítást rendező bizottság meghívásának engedve, gyűlést tart Debreczenben. Kívánja, hogy e gyűlés a közoktatás mezején termékeny magvakat hintsen el! (Éljenzés).

2. Elnök felszólítja *Joó Istvánt*, a debreczeni ev. ref. tanítóképző-intézet igazgatóját, hogy emlékbeszédét *Felméri Lajosról* megtartani szíveskedjék.

Joó István felolvassa beható tanulmányával írt s tudományos reflexiókban gazdag emlékbeszédét (l. a közlöny 489. lapját), melyet a közönség érdeklődéssel hallgatott s végül élénken megélt.

Elnök megköszöni felolvasónak, hogy alkalmat adott egyesületünknek arra, hogy kifejezhesse halálját és kegyeletét legkiválóbb magyar pedagógiai írónk emléke iránt. Kéri, hogy magvas értekezését engedje át az egyesület hivatalos közlönyének s indítványozza, hogy a gyűlés köszönete jegyzőkönyvbe foglaltassék, a mi általános helyesléssel elfogadtatik.

Deák Lajos, Maros-Torda-vármegye kir. tanfelügyelője, megragadja az alkalmat, hogy ő, mint a ki a bérczes Erdélyből, *Felméri Lajos* szűkebb hazájából való, a gyűlés közönségének színe előtt fejezze ki köszönetét felolvasónak, hogy a nemzeti nevelés nagy bajnokához méltó buzgalommal és tudományossággal oldotta meg nemes feladatát. (Éljenzés).

Elnök ezután még *Felméri Albertet*, csáktornyai tanítóképző tanárt, a *Felméri-családnak* jelenlevő tagját, üdvözölte. Meleg szavakban fejezte ki, hogy a nagy férfiú azájának és családjának egyaránt oszlopa, kiváló, szerető tagja volt. Kívánja, hogy a nagy pedagógus jelenlevő öcscse, a ki már eddig is szép eredményt mutatott fel pályáján, mindenkor bátyjának nyomdokait kövesse, az ő példája buzdítsa hasznos és buzgó tevékenységében.

3. Elnök felkérésére *Virág István*, áldozó pap, a kalocsai róm. kath. tanítóképző-intézet tanára tartotta meg emlékbeszédét *Szvorényi Józsefről*. (L. a közlöny jelen füzetének 506. lapját). A lelkesedés és ihlettség hangján tartott emlékbeszédet, a mely a közfigyelmet mindvégig lebilincselte, lelkes éljenzéssel fogadta a közönség.

Elnök örömét fejezte ki, hogy *Szvorényi Józsefnek*, a nagy nevelőnek s írónak érdemei kitűnő méltatóra találtak *Kalocsának* fiatal papjában és tanítóképző tanárában. Kívánja, hogy felolvasóban egy második *Szvorényit* nyerjen a magyar közoktatás. Indítványozza a jegyzőkönyvi köszönetet s a felolvasásnak a közlönyben való kiadatását. Az indítványt helyesléssel fogadják.

Ezen felolvasás tartása közben jelentek meg *Kiss Áron*, a tiszántúli ev. ref. egyházkerület püspöke, és *Simonffy Imre*, kir. tan. Debreczen város polgármestere, a gyűlésen. Elnök melegen üdvözölte az ősz püspököt, mint az ev. ref. egyház egyik legnagyobb kerületének fejét s mint kiválóan érdemes férfit. Örömmel látja a megjelenéséből is, hogy az ev. ref. egyház melegen támogatja a közoktatás munkásainak nemzeti irányu törekvéseit; biztosítja őt, hogy az egyesület a vallásos nevelés érdekeit az egyház és iskola együttes mun-

kasságának hasznát szem előtt tartja; az a körülmény pedig, hogy az egyesület az ev. ref. főpap jelenlétében Szvorényinak, a szerzetesnek áldozott kegyeletével, mutatja, hogy a tanítóképző tanárok egyesülete az egyházak közötti béke aranyútján halad előre. Köszöni végül Simonffy Imre polgármester szíves megjelenését is.

Kiss Áron, ev. ref. püspök, sajnálatát fejezi ki, hogy elfoglaltsága miatt csak most s csak rövid időre jelenhet meg a gyűlésen, a melyet a legnemesebb munka közben a kegyelet oltáránál talált. Üdvözlö az illusztris testületet, a tanítók tanítóit és kívánja, hogy azt a jó irányt, buzgalmat és lelkesedést, a mely eddig is áldásossá tette munkájukat, továbbra is tartsák meg.

Elnök ezután befejezettnek nyilvánítja az ünnepi gyűlést és kéri a tagokat, valamint a szíves érdeklődőket, hogy a gyűlés folytatása végett a választmányi gyűlésre ez ev. ref. kollégium tanácsstermébe átvonulni szíveskedjenek.

Nagy választmányi ülés az ev. ref. kollég. tanácsstermében.

Elnöki jelentések.

4. Péterfy Sándor elnök a napirend felvétele előtt a jegyzői teendők végezésére Orosz István debreczeni és Ujvári Mihály székelykeresztúri tanárokat híván fel, válaszolja a mult gyűlés óta felmerült, bennünket közelebb érdeklő eseményeket.

Előadja ugyanis első sorban Gróf Csáky Albin vallás- és közoktatásügyi miniszter urnak hivataláról való lemondását. Azon kiváló figyelem és meleg érdeklődés, melylyel a nagy államférfiu egyesületünk iránt mindenha viseltetett, az az olthatlan buzgóság, melyet a tanítóképzés ügye iránt tanúsított s tetteikkel bizonyított, kötelességévé tette egyesületünknek, hogy hálaérzetének ez alkalommal kifejezést adjon; mihez képest az elnökség a választmány nevében és megbízásából bucsu- és hálafeliratot intézett a lelépő miniszter urhoz. A meleg hangu válasz, melyet igénytelen sorainkra nyertünk, minden szavával írójának nemes gondolkozásmódjáról tesz újabb tanúbizonyságot s csak erősítheti és fokozhatja a nagy férfiu iránt érzett tiszteletünket; így teljesen méltó arra, hogy — a mi végett közlönyünkben közzététetett — tagtársaink között minél szélesebb körben megismertessék.

Folytatólag jelenti elnök, hogy a folyó évi június hó 17-ik napján vezetése alatt a fővárosi kartársakból alakult szép számú küldöttség tisztelettel egyesületünk nevében báró Eötvös Loránd új vallás- és közoktatásügyi miniszter urnál s fogadtatásuk ügyünkre a legkedvezőbbnek s minden jóval biztatónak jelezhető. Bizalommal mentünk, ugymond, a nagy Eötvös József báró fia, az elismert tudós férfiu elébe s érdekeink kellő méltatása, ügyeink buzgó támogatása felől a legmegnyugtatóbb biztatást nyerve távoztunk el tőle.

Fájdalommal jelenti ezek után Hettyei Gábor dévai állami képzőintézeti igazgatónak, egyesületünk megalkotójának, fáradhatatlan alelnökének s tiszteletbeli tagjának halálát. A korán elhunyt pályatárs érdemei

jegyzőkönyveink s közlönyünk lapjain, nemkülönben sziveinkben egy-iránt kitörölhetlenül vannak feljegyezve s csak kötelességét teljesítette egyesületünk, midőn letette a kegyelet koszoruját azon férfi koporsójára, ki a tanítóképzés szolgálatában, éppen a tanárok helyzetének emelésében, egyesületünk megalapításában testi, lelki erőit, anyagi eszközeit nem kímélve, oly páratlan lelkesedéssel s kitartással működött. E kötelesség hív fel arra most is, hogy jegyzőkönyvünkben gyászlapot nyissunk áldott emlékének. A gyászos esemény körülményei részletesen ismertetve levén közlönyünk közelebbi számában, elnök azok ismétlését mellőzhetőnek véli; de annál inkább kiemeli azon kartársi szeretetteljes eljárást, szinte önfeláldozást és készséget, melyet *Nagy László* egyesületi titkár a gyógyulást Budapesten kereső boldogult, valamint az ő gyászos családjá irányában a betegség egész folyama, majd a temetkezés alkalmával tanúsított. Nemes szívből fakadt kegyeletes eljárása teljesen méltó arra, hogy érte a választmány nevében is köszönetét nyilvánítsa.

A választmányi értekezlet elnök előterjesztéseit tudomásul vevén, azokhoz hozzájok járul. És míg a távozó s hivatalba lépő miniszter urak kedvező véleményéből s biztosított jóindulatából erőt merít a további munkára: addig a legelsők s legjobbak közé tartozó kartársnak elvesztése felett a legméltóbb fájdalmat érezi; s e fájdalom hatása alatt — elnök előterjesztéséhez képest — az egyesületünket megalkotó *Hetyey Gábornak*, az oly korán elhunyt, kiváló tanférfinak áldott emlékezetét jegyzőkönyve lapjain megörökíteni s részvétéről az elhunytanak özvegyét és családját értesíteni határozza. A boldogultnak utolsó óráiban a baráti szeretet munkáját oly híven teljesítő titkár iránt pedig elismerését és köszönetét fejezi ki.

A magyar nyelv ügye.

5. *Krausz Sándor*, temesvári tanár, «A magyar nyelv tanításának biztosítékairól a nem magyar ajkú iskolákban», tart felolvasást. A nagy tanulmánynyal s ügyszeretettel írott munkában bevezetésül a felvett kérdés fontosságát tárgyalja szerző, kiterjeszkedve az ügy állását megvilágító statisztikai adatokra; majd történelmi áttekintést nyújt a régibb ide vonatkozó törvényekről, mik után behatóan fejtegeti az 1868. évi XXXVIII., XXXIV. és az 1879. évi XVIII. törvényczikkek módosításának szükségét és mikéntjét. Ezek után a magyar nyelv tanításának módszerét tárgyalja a nem magyar nyelvű tanulókra vonatkozólag. Közben az idő rövidségére való tekintetből felolvasásának megrövidítésére szövegeztetve fel, a közvetlen módszer, mint egyedül helyes eljárás ismeretére és méltatására tér át s előadásának berekesztéséül előterjeszti 14 pontba foglalt — már előzetesen is közzétett — határozati javaslatát. (A felolvasást egész terjedelmében közöljük. Szerk.)

A felolvasás és betérjesztett pontozatok feletti tárgyalást *Dezso Lajos* sárospataki igazgató, nyitja meg, ki a törvények eltörlését vagy lényeges módosítását célzó javaslatok keresztülvitelére egyesületünket kevésnek, így ez irányú törekvésünket eredménytelennek tartva,

indítványozza, hogy a minisztérium a magyar nyelvi póttanfolyamok vezetésével megbízott tanárok összehívására kéressék fel oly célból, hogy azok szerzett tapasztalataik alapján készítsenek megfelelő javaslatot.

Elnök a tárgyalás rövidítése szempontjából, rövid indokolás kíséretében a következő indítványt terjeszti elő :

1. Mondja ki a választmányi értekezlet, hogy a felvetett kérdés és pontozatok tárgyalása egyesületünk legfontosabb teendői közé tartozik.

2. A választmány tegye azokat gondos tanulmány tárgyává.

3. A beterjesztett javaslatok Dezső Lajos tagtárs indítványához képest bővítessenek ki a póttanfolyamokat vezető tanárok véleményével.

4. Mindezek alapján a választmány kimerítő javaslatot terjeszzen a közgyűlés elébe.

Kovássy Zoltán (Máramarosziget) készséggel támogatja elnök javaslatát, mert mint póttanfolyamvezető tanár, tapasztalatból tudja, mily tájékozatlanság és zűrzavar uralkodik e téren; az egyöntetű eljárás tehát kívánatos. Tapasztalata szerint a tanár eljárásától függ a legtöbb, ez a legjobb módszer; jó hatása van azonkívül az énekek, dalnak és a tornajátéknak.

Deák Lajos, maros-tordai kir. tanfelügyelő, szomorú dolognak tartja, hogy még most is csak a póttanfolyamok tanítási módszeréről kell tárgyalnunk, maga az eredmény pedig — úgyszólván — semmi. Az ugyan, a mit előadó mindjárt az első tételben kíván, hogy t. i. a hazai tanítóképzők tanítási nyelve kizárólag a magyar legyen, s így tovább, szerinte sok, mert nem vihető keresztül; az eredmény biztosítása tekintetéből csak annyit kell kérnünk, a mennyi keresztülvihető. Így kérünk, sürgetnünk kell a többek között azt, hogy a nem magyar nyelvű tanítóképzőkben mind a 4 évfolyamon I—I, de évfolyamonként más-más tantárgy magyar nyelven taníttassék; a népet pedig kvalifikációs törvény által kellene a magyar nyelv tanulására szorítani. Mindezeknél fogva hozzájárul elnök indítványához, azon pótlással, hogy e fontos kérdés halogatást ne szenvedjen s legkésőbb a tél folyamán tartandó közgyűlésre előkészítve, tárgyalható legyen.

Végül *Krausz Sándor* előadó fejti ki álláspontját; belátja ő maga is, hogy e fontos kérdés a döntésre még nincs teljesen előkészítve; a jelen tárgysorozat bősége mellett előre is gondolta, hogy ezúttal megállapodásra nem juthatunk. Maga részéről is hozzájárul az elnök és Dezső Lajos urak indítványához.

Ezekhez képest elnök végzésileg kimondja, hogy az értekezlet az ő előrebocsátott indítványát, mely a Dezső Lajos indítványát is magában foglalja, a Deák Lajos pótindítványával, egyhangúlag elfogadja. Mihez képest a választmányt ez értelemben leendő eljárásra felhívja; a nagym. vallás és közoktatásügyi minisztériumot pedig megkeresni kívánja a végett, hogy a magyar nyelvi póttanfolyamokat vezető tanárokat mielőbb értekezletre összehívni s beterjesztendő munkalátukat az egyesület használatára átengedni méltóztassék.

Végezetre elnök Krausz Sándor felolvasó kartársnak nagy gond-

dal és odaadással készített tanulmányáért az értekezlet köszönetét fejezi ki s dolgozatát — a tagok helyeslésétől kísérve — közlönyünkben egész terjedelmében közléteendőnek nyilvánítja.

Az ev. ref. tanítók közgyűlésének üdvözlése.

6. Az előző végzés kimondása előtt elnök arra való tekintetből, hogy az ev. ref. tanítók országos egyesületének küldöttsége körünkben megjelent, a tárgyalás folyamat megszakította s ez alatt a küldöttséget, mely az elnökség megelőző üdvözlésének viszonzása végett jelent meg körünkben, az értekezletnek bemutatja.

Erre S ó l y o m A n t a l h.-böszörményi tanító, mint a küldöttség vezetője, előadja, hogy gyűlésök a leghálásabb érzellemmel fogadta üdvözlésünket s hálás szívvvel viszonzozza azt. Hangsúlyozza ugyan, hogy nekik, mint ref. felekezeti tanítóknak megvannak a magok külön céljaik és törekvéseik; de az általános kérdésekben egyeknek érzik magokat az ország többi tanítóival, egyeknek érzik a tanítóképző tanárokkal, az ő igazi szellemi atyáikkal s jó kívánattal zárja beszédét.

Elnök válaszában örömét nyilvánítja a küldöttség megjelenése felett, mert ez biztosítéka annak, hogy a tanügynek különböző terén dolgozó munkásai együtt éreznek; óhajtja, hogy a szóló által felemlített atya s fiu közötti jó viszony maradjon fenn közöttünk továbbra is s biztosítja a küldötteket, hogy a mennyire szeretjük, mint tanárok, tanítványainkat, éppen annyira megbecsüljük a jó tanítókat, mint a kiktől mi is tanulhatunk.

A kölcsönös üdvözlések megtörténte után a tárgyalás megszakított folyama újból felvétellett.

A tanítóképző-intézetek elhelyezése.

7. Következik *Mohar Fózsef* (Znióváralja) értekezése: «Mely elvek szerint viendő keresztül a magyarországi tanítóképző-intézetek elhelyezésének módosítása?» Ez alkalommal az elnöki széket Móczs Antal alelnök s a jegyzői tisztet U j v á r i Mihály (Székely-Keresztur) veszi át.

Előadó a «Magyar Tanítóképző» jelen évi juliusi füzetében (l. 443—445. lapot) megjelent tételeket ismerteti, s újabb beható megokolással kíséri (az egész dolgozatot lásd a jelen füzet 533. lapján.) Előadó tételeit a következő új tétellel toldja meg:

Kerestessék meg a tanügyi kormány avégből, hogy a tanítóképzés egységes szervezetét és a tanítóképző intézetek czélszerű elhelyezését törvényhozási úton eszközölje; tövényhozási intézkedésig is a törvényes követelményeknek meg nem felelő tanító- és tanítónőképzőket szüntesse be, helyettük megfelelőket állítson és a rendelkezése alatt állók elhelyezését az alább következő elvek alapján módosítsa.

A megindult vitában elsőnek felszólal *Desső Lajos* (Sárospatak). Elismerést mond az előadónak a kérdés szakszerű fejtegetéseért, magáévá teszi a felállított tételeket, de sajnálatát fejezi ki, hogy nincs

módunkban óhajaink megvalósulását e tekintetben reményleni: mert egyrészt ott vannak a hitfelekezetek, melyeknek törvényadta külön jogaik vannak a tanítóképzés körül, másrészt ott van a nemzetiségi törvény, mind megannyi akadály a összes képzők tervszerű elhelyezésének. Szóló szerint véleményt e fontos tárgyban mondhatunk ugyan, de a hozott határozatok legfeljebb akadémikus értékűek lehetnek s praktikus eredményük aligha lesz. Nem a régi intézmények megsemmisítése, hanem a meglévők javítása legyen főtörekvésünk e téren is. Kívánja, hogy az összes hazai képzők növendékei külön országos bizottság előtt tegyenek tanképesítő vizsgálatot, államérvényes oklevelet csak azon országos bizottságok adhassanak, s hogy a magyar tanítói nyugdíjalapba azután csak azok vétessenek fel, a kik az orsz. bizottságok valamelyike előtt vizsgáztak. Ezáltal egyenlővé tétetnék valamennyi képző s a felekezetek és nemzetiségek érzékenysége is megkiméltetnék.

Mócsy Antal alelnök (Kalocsa) félreértést lát az előbbi felszólalásban s azt hiszi, előadó javaslatai is kiméletben tartják a felekezetek törvényadta jogait; szóló különben kijelenti, hogy nem látja egyháza autonómiáját sértve az országos tanképesítő bizottságok által.

Zajzon Dénes igazgató (Losoncz) a képzők mostani elhelyezését sem földrajzi, sem ethnografiai tekintetben nem találja megfelelőnek. Az összes képzők helyett csak az államiakra kíván törvényhozási intézkedést s a nagyobb városokat a képzők helyeiül különösen társadalmi szempontból találja alkalmasnak. A javaslatokat ily módosítással elfogadja.

Csepreghy Endre (Győr) szerint a törvényhozás csak az elhelyezésnél követendő elveket állapítsa meg, a hely kiszemelése pedig a közoktatási miniszterre bízassék; a törvényes beavatkozást ő is csak az állami képzőknél tartja jogosnak ez idő szerint.

A vita folyamán az elnöki székét *Péterfy Sándor* (Budapest) elnök foglalja el. Elnök végül kimondja határozatilag, hogy előadó javaslatai, továbbá *Dezső Lajos*, *Zajzon Dénes* és *Csepreghy Endre* hozzászólásai kiadatnak a központi választmánynak további tanulmányozás, illetve a legközelebbi közgyűlés és a közoktatási kormányhoz való felterjesztetés céljából.

A gyakorló-iskolai tanítók ügye.

8. Az indítványok során a gyakorló-iskolai tanítók nevében *Szántó Edéné* (Szabadka) nyújtja be indítványát terjedelmes okadatolás kíséretében. (Az indítványt és okadatolás l. a jelen füzet 542 lapján).

Dezső Lajos (Sárospatak) felszólalásában helyteleníti, hogy a gyak. isk. tanítók újból a rendes tanári címet és rangot kérik s attól tart, hogy a rang megadása esetén a gyakorló-iskola megszűnnék az lenni, a minnek lennie kell. A gyakorló-isk. tanító és a pedagógia tanára közt olyforma viszonyt lát, minő van pl. az orvos-tanár és asszisztense kö-

zött. Méltánytalannak találja ő is, hogy a gyak. isk. tanítók kezdő fizetése ujabban a törvényes 700 frt helyett a XI. fizetési osztály utolsó fokozatának megfelelőleg 500 frtban állapított meg, továbbá, hogy az 1892. évi tanítói nyugdíjtörvény reájok is alkalmaztatik; azonban túlságos követelményekkel ne álljunk elő, e helyett kérjük legalább a status quo ante helyreállítását.

Csepreghy Endre (Győr) hálás elismeréssel emeli ki a magas miniszterium azon cselekedetét, hogy a képzőknél alkalmazottak legnagyobb részét a XI. fizetési osztályból kinevezte a X. osztályba, de szűkkeblőségnek tartja azon körülményt, hogy néhány rajztanár és az összes vidéki gyak. isk. tanítók meghagyattak a XI. fizetési osztályban. Méltányosnak véli a gyak. isk. tanítók fokozatos előléptetését olyformán, hogy a mai törvényes fizetési fokozatból 10 évi szolgálattól a IX. osztályba is feljuthassanak.

Elnök felhozza, hogy egy régebbi közgyűlési határozattól, mely szerint a gyakorló-isk. tanítók is mind rendes tanári minősítést és javadalmazást nyerjenek, jelen értekezlet sem térhet el. *Csepreghy Endre* közvetítő indítványával együtt a beterjesztett indítvány átadatik a központi választmánynak oly meghagyással, hogy a gyakorló-isk. tanítók fokozatos előléptetését a XI. fizetési osztály 700 frtos fokozatán kezdve a IX. osztály legfelsőbb fokozatáig a magas miniszteriumnál kérelmezze.

A segédtanárok ügye.

9. *Ujvári Mihály* (Székely-Keresztur) az áll. tanítóképző segédtanárok megbízásából tesz indítványt a segédtanárok előléptetése és a csonka ötödéves pótlékaik kiegészítése tárgyában. (Az indítványt az indokolással l. a jelen füzet 546—548 lapjain.)

Az indítványt az értekezlet egyhangulag elfogadja s azt egész terjedelmében a központi választmányhoz teszi át, a magas miniszteriumhoz való sürgős felterjesztés céljából.

A tanári s igazgatói kinevezések.

10. A képzőintézeti igazgatói és tanári állások pályázat útján való betöltése tárgyában *Nagy László* (Budapest) egyesületi főtitkár a következő indítványt terjeszti a gyűlés elé:

Egyesületünk az 1891. év február havában felfolyamodott a vallás- és közoktatási miniszter úrhoz, hogy a tanítóképző-intézeti tanári állásokat nyilvános pályázat útján töltsék be; azonban, sajnós, a miniszter úr ezen kérelmünket nem méltatta figyelemre. Folyamodásunk megújítása alkalmoszerűvé vált az által, hogy a miniszter úr nem rég elrendelte az állami elemi iskolai állásoknak pályázat útján való betöltését.

A szabadelvűségnek kritériumai közé tartozik a nyilvánosság. A kor szellemével helyezi tehát magát a közoktatási kormány ellentétbe, mikor a tanítóképző tanári állások betöltésénél kizárja a nyilvánosságot. Ez az eljárás nem méltó sem a magyar kormányhoz, sem a tanítóképző

tanári testülethez, a mely fontos közérdekeket szolgál. A nyilvánosság kizárása tág tért nyit a protekciónak, a kormány önkénykedésének; kárára van a tanítóképzésnek, mert megnehezíti jeles tanerőknek a képzőkhöz jutását; sérti a tanárok érdekeit, mert hátráltatja a hosszabb idők óta szolgáló kiváló tanítóképző tanárok előmenetelét, jobb állomásokra jutását, de megkönnyíti azok mellőzését. Az a kívánalom, hogy a tanítóképző tanári állások nyilvános pályázatok útján töltsenek be, oly közsükség már, hogy azon kell csodálkoznunk, hogy ezt kérni is kell s a kormány nem magától cselekszi meg. Számos előny fog származni a pályázatok hirdetéséből, de a legfőbb az lesz, hogy a kormány kénytelen lesz foglalkozni a tanítóképző tanári testületek képesítési és szervezeti ügyeivel, s a mai szervezetlenséget, rendetlenségeket és elszomorító állapotokat megszüntetni.

Előadó szükségesnek véli, hogy ugyanakkor, a mikor pályázat nyitnak a tanítóképző tanári állásokra, megállapíttassék, hogy kik folyamodhatnak ezekre: mindazáltal most a kérdés e részével nem kíván foglalkozni, mert ez összefügg a tanárképesítés ügyével s a kérdés felvetése hosszabb vitát provokálna. Kimondandó csupán csak az, hogy csak magasabb (közép- vagy polgáriskolai) kvalifikációval s elemi tanítói gyakorlattal bíró egyének folyamodhatnak a tanítóképző tanári állásokra. Sokkal egyszerűbb annak eldöntése, ki folyamodhatik a tanítóképző-intézeti igazgatói állásra. Előadó azt hiszi, kérdésbe sem jöhet, hogy csak tanítóképző tanár. A tanítóképzői igazgatói állás vezetése a magas elméleti képzettségen kívül hosszú tanítóképzői gyakorlatot kíván. Az igazgató az intézet adminisztrátora, a tanári kar működésének irányzója, az internatus, a gyakorlati tanítás vezetője. Ilyen sokoldalú tevékenységgel járó hivatást csak hosszú gyakorlattal bíró egyének képesek betölteni. A tanítóképző tanárok közötti testületi szellem ápolása s a «*primus inter pares*» elvének fentartása leginkább attól várható, a ki e testületnek hosszabb ideig tagja volt. Azonkívül a tanítóképző tanári testület érdeke is azt kívánja, hogy mindig közülök nevezék ki az igazgatót. Most kivált, a mikor a megyei tanfelügyelői állásokat elemi iskolai tanítókkal töltik be, a tanítóképző tanárok számára egyedüli előléptetési fokozat az igazgatói állás. Mindenáron arra kell törekednünk, hogy az igazgatói állást biztosítsuk magunknak. Előadó ezt különösen hangsúlyozza, mert ujabban két intézetnél, a temesvárinál és dévainál az igazgatói állás betöltésekor a tanítóképző tanárokat mellőzték és igazgatókká segédtanfelügyelőket neveztek ki. E két kinevezés sérti a tanítóképző tanárok érdekeit, kicsinyli képességeket, mellőzi, semmibe veszi a hosszú ideig tartó s eredményes tanári szolgálatot, de káros magára a tanítóképzés ügyére is, mert a más téren szolgált egyének nem bírhatnak elég gyakorlattal az igazgatói állások sikeres betöltésére.

Ezen indító okok alapján előadó következő határozati javaslatot terjeszti a választmány elé:

1. A tanítóképző-intézeteknél a tanári és igazgatói állások nyilvános pályázat útján töltenődik be:

2. Az igazgatói állásokra csak tanítóképző tanárok pályázhatnak.

Ezen indítványnyal kapcsolatban *Zajzon Dénes* igazgató (Losoncz) felhozza, hogy bár a magas miniszterium a tanítóképző tanerők teljes egyenlőségét a középiskolai tanerőkkel kimondotta, mégis sajnálattal azt tapasztaljuk, hogy a fizetésrendezésnél a vidéki tanítóképző igazgatók a VIII. fizetési osztály 1400 frtos fokozatába vannak sorolva, a vidéki középiskolai igazgatók pedig kivétel nélkül az 1600 frtos fokozatban kezdődőleg, úgy szintén a IX. fizetési osztályban levő rendes tanárok elenyészően csekély százaléka került az 1300 frtos fokozatba; kéri tehát a választmányt, tegyen lépéseket, hogy a paritás a tanítóképző és középiskolai igazgatók és tanárok között tényleg is teljes legyen s nevezetesen, hogy a tanítóképző-intézeti igazgatók egyenesen a VIII. osztály középső fokozatába neveztesse nek ki.

A főtítkárr indítványa *Zajzon Dénes* pótjavaslatával együtt kiadatik a központi választmányoknak további intézkedés végett.

Tanítói könyvtár.

II. *Péterffy Sándor* elnök (Budapest) benyújtja a következő indítványt:

Mínt hogy már mindnyájan tapasztalhattuk, hogy mily nehéz feladat várakozik arra, a ki a jelen viszonyok között csak egy-két olyan könyvet akar is megjelelni, a melyekben az egyik, avagy a másik tudomány oly terjedelemben és oly módon adatik elő, a minőben arra annak a néptanítónak volna szüksége, a ki tanítóképző-intézetből kikerülve önönmagát az egyes ismeretekben azért akarja tovább képezni, hogy népnevelői feladatának minél inkább megfelelhessen;

mínt hogy továbbá mindnyájan észlelhettük azt is, hogy mily nehézségek gördülnek azok elé, a kik a tanítóképző-intézeti növendékeik számára a használatban levő kézikönyvek mellett magántanulmányozás céljából egy-két olyan terjedelmesebb könyvet is akarnának ajánlani, a melyek a tanítóképzés céljainak is megfelelnek: mondja ki a «Tanítóképző tanárok orsz. egyesülete» hogy úgy a tanítóképzés szempontjából véve, de még inkább a tanítói műveltség fejlesztését és terjesztését tekintve nemcsak kívánatosnak, hanem szükségesnek tartja, hogy a közoktatásügyi kormány gondoskodjék egy olyan «Néptanítói könyvtár» megteremtéséről, a melyben a «Svéd tanítói könyvtár» példájára minden egyes tudományágból egy-egy olyan mű legyen meg, a mely a legműveltebb néptanító igényeit is kielégítheti és gondoskodjék a «Tanítóképző tanárok országos egyesülete» arról, hogy a «Néptanítói könyvtár» megvalósítása érdekében a Vallás- és közoktatásügyi Minister Ur Ó Nagyméltóságához az eszmét kellőképen részletező memorandum intéztessék. Hívja fel továbbá egyesületünk a «Magyarországi tanítók orsz. bizottságát» is arra, hogy a magas tanügyi kormánytól a «Néptanítói könyvtár» megalkotását kérelmezze.

Ezen indítványt is egyhangulag elfogadja az értekezlet s a magyarországi tanítók országos bizottságát megkeresi, hogy az ezen fontos indítványt szintén magáévá téve, hasonló felterjesztéssel járuljon a magas közoktatási minisztériumhoz.

A zenetanárok ügye.

12. A zenetanároknak rendes tanárokká való kinevezése ügyében *Beér Ferencz* zenetanár (Csáktornya) a következő indítványt terjeszti be:

A zenetanári állás a kántorképzés tanításával, de még inkább az új tantervben megállapított óraszaporulattal egész embert kíván s mégis a mi állásunk kor szerint a legidősebb zenetanárnak is a X-ik rangsorozatba történt kinevezésével bevégzett tény. Elvben tehát elismerik a zenetanítás fontosságát, de az előbbinél jóval tetemesebb munkának megfelelő rang, illetőleg fizetésemelésről szó sincs; ezért hogy mindnyájan csak a X-ik rangsorozatba osztattunk; ezt anyagi helyzetünk végleges rendezésének nem tekinthetjük.

Tekintettel tehát arra, hogy a segédtanárokkal egyenlő fizetést kaptunk ugyan, de velök szemben egyenlő képzettségünk mellett is azon hátrányunk van, hogy nekünk nincs kilátásunk arra, hogy mint zenetanárok a X-ik rangsorozatból a IX-ikbe és VIII-ikba juthassunk;

tekintettel továbbá arra, hogy ha jól emlékszem, 3 évvel ezelőtt gr. Csáky Albin volt miniszter urnál egyesületünk küldöttsége tisztelegvén, ő azon elvi kijelentést tette, hogy szándéka, ha az illetők képesítése megengedi, ugyanegy intézetnél működő erők egyenlő rangsorozatba leendő beosztása. Miután pedig a zenetanárok nagy részének zenetanári oklevelük mellett más elméleti tárgyból is van képesítésük, sőt ezt nem is tekintve, a fentebb említett óraszaporulattal a többi tanárokkal egyenlő munkakört töltenek be: bátorkodom a tek. választmányt mély tisztelettel kérni:

kegyeskednék a magas miniszteriumnál kieszközölni: hogy a zenetanárok jelen rangidejük fentartásával segédtanárokká áttétessenek, illetőleg az idősebbek rendes tanárokká kineveztetessenek.

Az indítvány, minthogy nem volt előre benyújtva, átadatik a központi választmánynak tanulmányozás és elintézés végett.

Elnök köszönete.

13. Elnök végül köszönetet mond Debreczen város előljáróságának és az ev. ref. gyülekezet főhatóságának a tanácskozási termék szíves átengedéseért, továbbá a szép számban megjelent tagoknak és az előadóknak buzgó fáradozásaikért, s ezzel a jelen értekezletet befejezettek nyilvánítja.

Péterfy Sándor,
Mócsy Antal,
elnökök.

Orosz István,
Ujvári Mihály,
jegyzők.

A tanítóképző-tanárok debreczeni gyűlése.

A debreczeni országos tanszerkiállítás, a melyről közlönyünk jövő számában fogunk megemlékezni, alkalmául szolgált a köznevelési értekezletnek egész sorozatának. A tanügyi munkások számos csoportja jelent

meg, hogy okuljon a debreczeniek által nyújtott kiállításból s másrészt, hogy tanácskozásával, habár egy kóvel is hozzájáruljon a magyar közművelődés díszesen fejlődő épületéhez. A sorozatból nem hiányzott, nem hiányozhatott a tanítóképző tanárok egyesülete sem. Ifjú egyesületünknek, a mely fontos érdekek és nagyhivatású ügynek hordozója, be kelle bizonyítania Debreczenben is az ország egybegyült tanítótestületei előtt életrevalóságát, testületi szellemének erejét, munkakedvét, egyszóval azon képességét, hogy a rábízott s magára vállalt ügyeknek fejlesztésére alkalmas s hivatott tényező.

S ez a debreczeni gyűlésünkön általában véve sikerült is. Gyűlésünk ha nem is volt népes, de erkölcsi diadalt aratott, díszes és tartalmas volt s a debreczeni gyűlések általános sikeréhez tetemesen hozzájárult; sőt a városháza nagytermében tartott díszgyűlés egyik kiemelkedő mozzanata volt a Debreczenben tartott közoktatási értekezleteknek. De meg volt a tanügyi jelentősége is a nagy választmányi ülésnek az ott előfordult és tárgyalt országos fontosságú ügyek miatt. Az elért siker ránk nézve bécses azon okból, mert ez volt az első alkalom, hogy egyesületünk a vidéken tartotta gyűlését s hiszszük, hogy eme kirándulás által az egyesületünk működése iránt való bizalom és rokonszenv csak növekedett.

Midőn debreczeni gyűlésünk sikerét örömmel konstatáljuk, elismeréssel és köszönettel kell megemlékeznünk a gyűlésen megjelent tagokról, a kik újra meghozták az anyagi áldozatot a közügyért s a tanácskozásban való részvételükkel is hozzájárultak a siker emeléséhez, — az előadókról, a kiknek leginkább köszönhetni a gyűlés erkölcsi sikerét, — s különösen a debreczeni kartársakról, az ev. ref. tanítóképző-intézet tanáraitól s a kiállítás megalkotójáról, Eötvös Károly Lajos, hajdúmegyei tanfelügyelőőről, a kik mindent elkövettek a gyűlés érdekében, bennünket kartársi szeretettel fogadtak s mindent elkövettek, hogy a debreczeni napok nekünk ne csak tanulságosak, hanem kellemesek is legyenek.

A gyűlés lefolyásáról a jelen füzet megelőző lapjai adnak hű képet, mindazáltal a kép kiegészítése és a gyűlés méltatása végett e helyen is megemlékeznünk néhány mozzanatról

A tanítóképző-tanárok egyesülete tagjainak gyűlésezése augusztus 19-én este 6 órakor az ev. ref. kollégium tanácstermében tartott előértekezlettel kezdődött, miután a tagok az előértekezletet megelőző Mária-Dorottya-egyesületi gyűlésen a városháza nagytermében majdnem teljes számmal vettek részt. Az előértekezleten tűnt ki, mennyire szükséges volt ennek egybehívása, a mennyiben itt nevezetes megállapodások történtek s biztosítottak a nagy választmányi ülés sima lefolyása. Első sorban megváltoztatták a gyűlés tárgyainak eredeti sorrendjét s a tanítóképző-intézetek elhelyezése helyett a magyar nyelv ügyét tették elsőnek. Az előértekezleten történt továbbá a tanítóképző tanárok anyagi és erkölcsi érdekeit érintő ügyek megvitatása. Első sorban az állami gyakorló-iskolai tanítók ügye került szőnyegre. Szá n t ó Edénének ide vágó javaslatait lényeges módosítás nélkül fogadták el. Hosszabb vitát indítványának csupán két pontja idézett fel. Azt kívánta ugyanis, hogy a gyakorló-iskolai tanítók tanítsák a mód-

szertant. Ezen indítvány ellen nem emeltek ugyan elvi kifogást, de mégis elejtették, mint ide nem tartozó szervezeti kérdést. Éppen úgy ellenzőkre talált a másik indítvány is, hogy a gyakorló-iskolai tanítók az egyesület által teendő lépésen kívül külön testületként is már most folyamodjanak a minisztériumhoz. Az általános nézet erre az volt, hogy az egyesület nem foszthatja ugyan meg a tagokat, vagy egyes testületeket azon szabadságtól, hogy bármely ügyben külön is folyamodjanak, sőt az sincs kizárva, hogy, a mint a fizetésrendezés alkalmával történt, maga az egyesület szólítja fel a tagokat és testületeket erre; — de akkor, mikor az egyesület meg sem tette a kiszabott intézkedést, ez a lépés korai és czélszerűtlen volna.

Általában helyesléssel fogadták az állami segédtanárok kérelmét is, a melyet Ujvári Mihály, mint a «legöregebb segédtanár» (ma már rendes tanár) adott elő. A javaslatok nagyobb részét nemcsak elfogadták, hanem meg is toldották azzal, hogy a segédtanárok három évi próba-idő után rendes tanárokká neveztesse ki. A javaslatoknak csupán a segédtanárok szavazati jogáról szóló részét ejtették el, mint a szervezet körébe tartozó ügyet. Ezen pontra vonatkozó határozat elhalasztásába maguk a segédtanárok is megnyugodtak, mert az összes felszólalók véleménye alapján kimondották azt, hogy nem tétélezik fel egyetlen igazgatóról vagy tanári testületről sem, hogy a segédtanárok szavazati jogát megtagadja.

Nagy érdeklődést keltett az állami tanítóképző tanárok s igazgatók kinevezéséről szóló indítvány, a melyet Nagy László titkár adott elő. A helyesléssel fogadott javaslatok megtétele után Kovássy Zoltán terjesztette elő a máramarosszigeti állami képző tanári testületének ide vonatkozó indítványát, hevesen kelvén ki a közoktatási kormányznak az újabb igazgatói kinevezéseknél követett eljárása ellen, különösen a dévai igazgatói kinevezést oly injuriának nevezte, a milyenhez fogható az újabb időben az állami tanítóképző tanári testületet nem érte. Beszédét zúgó éjjenzéssel s gyakori «úgy van!», «igaz!» közbekiáltásokkal fogadták. A gyűlés hangulata hű kifejezője volt azon elkeseredésnek, a melyet a tanítóképzői tanári testületben a közelebb történt igazgatói kinevezések keltettek.

Osztatlan lelkesedéssel fogadták Péterfy Sándor elnöknek a tanítói könyvtárra vonatkozó indítványát és méltán is, mert az ő általa megpendített eszme igen üdvös és következményeiben nagy kihatású. Csak képzeljük el, mennyire emelné az a néptanítók szellemi színvonalát s működésének hatását, ha mindegyiköknek egy-egy, az egész nevelés-tudományt és az összes szaktudományokat felölelő könyvtár állana rendelkezésére. A tanítóképzésnek igazi folytatása és betetőzése volna ilyen könyvtár létesítése. Egyesületünk a közművelődés történetébe jegyezné nevét, ha ezen a téren, mint kezdeményező lépne fel. A megvalósulás korántsem lehetetlen; a közoktatási kormány jóindulata és támogatása, a mint tudjuk, biztosítva van s a Tanítók Országos Bizottsága is lelkesedéssel csatlakozott az indítványhoz. Egyelőre alapvetés gyanant a meglévő irodalmat kellene felhasználnunk s a tanítói

könyvtárba illő már megjelent magyar pedagógiai és tudományos művek jegyzékét összeállítanunk. A központi választmány egyik nemes feladata leendő ez irányban a szükséges lépéseket megtenni.

Az eleven és mozgalmas előértekezlet ez ügyek elintézésével véget ért s a tagok élénk hangulatban vonultak ki a Margit-fürdőben jelzett közös találkozóra. Ez volt az egyedüli lakomája az egyesület tagjainak, a kik az előértekezleten kifejlődött élénk s mind a mellett emelkedett hangulatot a fehér asztalhoz is magukkal hozták s csakhamar megindult a lelkes felköszöntők árja. A derék debreczeniek különösen kivették ezekből a maguk részét; üdvözölték «állami» kollégáikat s örömeiket fejezték ki, hogy alkalmuk nyílt a kölcsönös megismerkedésre s az egymás iránt való vonzalom és bizalom érzetének kifejlődésére. A nem debreczeinek pedig hivatkoztak arra, hogy Debreczen városa a szabadságnak megszentelt helye s az ev. ref. kollégium a magyar nemzeti szellemnek egyik erős vára s azon óhajukat fejezték ki, hogy az a szabadságszeretet és erős nemzeti érzület, a melynek hatalmas nyilvánulásait tapasztalták Debreczenben, az ország összes tanítóképzőiben egyaránt honos legyen. — A lakoma után a tagok nagyobb része az «Angol királyné» szállóba vonult, a hol ugyanekkor a Tanítók Országos Bizottságának ismerkedési estélye volt.

Agusztus 20-án reggel 8 órakor kezdődött az egyesületnek «díszgyűlése» a városháza nagy üléstermében. A gyűlésen nagyszámmal voltak a tagokon kívül vendégek: tanítók s tanítónők, sőt Debreczen város lakosai is. Kellemesen hatott Vértessy József, Debreczen városi főjegyző megjelenése, a ki a város nevében üdvözölte az egyesületet; a gyűlés folyamán megjelentek Simonffy Imre, kir. tan. városi polgármester és Kiss Áron, ev. ref. püspök is. A szokásos üdvözetek után Joó István, a debreczeni ev. ref. tanítóképző-intézet igazgatója lépett a felolvasó asztalhoz, hogy megtartsa emlékbeszédét hazánk legkiválóbb tudós nevelőjéről, Felméri Lajosról. A tudomány színvonalán mozgó emlékbeszédet, a melyet lapunk elején közlünk, felesleges dicséretekkel halmozunk, egyszerűen átadjuk azt olvasóink ítéletének. Csupán azt említjük meg, hogy a közönség a hosszú felolvasást mindvégig osztatlan figyelemmel hallgatta, de mégis a legnagyobb érdeklődés a tanítóképzést és a nemzeti nevelést taglaló fejezetek iránt nyilvánult. Ezután Virág István, a kalocsai róm. kath. tanítóképző-intézet fiatal, rokonszenves tanára emlékezett meg hévvel és lelkesedéssel a művelt szellemű, dicső érenyekben gazdag nagy nevelőről, Szvorényi Józsefről. Az emelkedett hangulatú felolvasás, a melyet jelen füzetünkben szintén egész terjedelmében közlünk, külön díszes kiállítás füzetben is megjelent.

Az ünnepi ülés után, mivel a városháza nagytermében a kereskedelmi iskolai tanárok folytatólagos gyűlése kezdődött, az egyesület tagjai átvonultak az ev. ref. kollégium tanácstermébe, hogy megtartsák a nagy választmányi gyűlést. E gyűlésen két nagyfontosságú ügy került szőnyegre; az egyik a magyar nyelv tanítása a nem magyar ajkú iskolákban, a melyet Krausz Sándor, temesvári tanítóképző tanárnak, széles tanulmányon nyugovó felolvasása alapján tárgyaltak, a másik a

tanítóképzők elhelyezésének ügye, a melyről pedig Mohar József, znióváraljai tanár értekezett talpraesetten. A választmány — igen helyesen — sem az egyik, sem a másik ügyben nem döntött véglegesen, hanem a részletes tárgyalásra való előkészítést a központi választmányra bízta. Meg kelle elégednünk azzal, hogy ez ügyek szóba kerültek s azok rendezéséhez egyesületünk részéről is megtörtént a kezdeményező lépés. Különben mindkét előadó oly messze menő intézkedéseket javall, hogy azoknak rövid időn foganasítását nem remélhetjük. Kívánatos volna azonban, hogy a központi választmány a javaslatok egyik pontjának, a tanítóképesítő országos vizsgáló-bizottságoknak, kellő formában megvalósítása érdekében sürgősen tegye meg a kormánynál a lépéseket. Ezeknek életbeléptetése égetően szükséges, másrészt megvalósulásuk elé nem gördül leküzdhetetlen akadály. Legalább erre lehet következtetni a gyűlésen megjelent felekezeti róm. kath. és ev. ref. tanfériak hangulatából és nyilatkozataiból. A debreczeni gyűlés egyik legbecesebb eredménye éppen ez volt.

Megemlítjük végre, hogy debreczeni gyűlésünk hozzájárult a tanítók és tanítóképző tanárok közötti viszony szorosabbá fűződéséhez, a mennyiben a tanítóképző tanárok és tanítók országos bizottságának gyűlése két egymást követő napon volt s ez kedvező alkalom lett az érintkezésre, valamint egymás gyűlésének kölcsönös látogatására. S valóban, a mint számos tanítót láttunk gyűléseinken, úgy több tanítóképző tanár toldotta meg debreczeni tartózkodását, hogy résztvegyen az Országos Bizottság ülésén. A kölcsönös bizalom és összetartozás érzetének felébresztésére szolgált azon udvarias tény, hogy az egyesület küldöttségileg üdvözölte az ev. ref. tanítóságot, a mely éppen velünk egy időben tartotta közgyűlését. E ref. tanítók gyülekezete a legszívesebben viszonozta a mi üdvözetünket.

Ez volt debreczeni gyűlésünk lefolyása, a mely habár nem is köz-, hanem csak választmányi gyűlés volt, elég sok nevezetes mozzanatot tüntet fel. A siker azonban csak úgy lesz teljessé, ha az egyesület az e gyűlésen megkezdett munkálatokat kitartó szorgalommal folytatja és befejezi. Ez a következő évi rendszeres munkásság feladata leend.

A kassai kerületi tornaverseny.

A mit még Csáky Albin volt miniszter fenkölt szelleme kezdeményezett, az jelenben egymás után foganasosul. A kerületi tornaversenyek legelsőjét e hó 16-án tartották meg Kassán a legszebb időben és a legfényesebb sikerrel.

Három tankerület intézeteinek ifjusága jelent meg aranyos jó kedvvel és ifjui lelkesedéssel Kassa városának vendégszerető falai között, hogy a sorompók előtt nyílt sisakkal nemes versenyre keljen, s bebizonyítsa, hogy hajdani vitéz elődeihez méltó akar lenni. S az elért eredmény méltó volt ahhoz a nagyszabású előkészülethez, melyet a kassai tanfériak és a lelkes polgárság élükön a derék főispánnal és a polgármesterrel kifejtettek. A három tankerületből, t. i. a budapestiből, besz-

terczebányaiból és a kassaiból összesen 17 középiskola, illetve tanítóképzőintézet és polgári iskola jelentkezett. Névszerint: a budapesti V. ker. gymnázium és reáliskola, a VII. ker. gymnázium; a losonczy, rozsnyói, nagybányai, szatmári, munkácsi, ungvári, eperjesi, sátor-alja-ujhelyi, lőcsei és kassai gymnáziumok, a lőcsei reáliskola, a kassai polgári iskola és az iglói tanítóképző intézet; valamennyi intézet összesen mintegy 1000 tanulóval körülbelül 70 kísérő tanférfiúval jelent meg.

A város ünnepi díszet öltött, a házakat mindenfelé fellobogózták, s lelkesedés volt mindenütt. Az ifjúságot a katonai — most egészen üres — kaszárnyákban szállásolták el és a lehető legutányosabban éllemeztek. Az elszállásolás körül Schreiber cs. és kir. alezredes a legapróbb részletekig menő körültekintéssel és buzgalommal fáradozott. A fogadó és rendező bizottság élén maga Péchy Zsigmond főispán, Fábian alispán s Münster polgármester és Szieber tanker. főigazgató állottak, kik mellett a társadalom kivált a tanügyi világ számos előkelőségéből állott a lelkes törzskar, melyből különösen kitűntek Gerevich, Szekeres, Lekly, Lévy, Maurer, Mihalik és még számosan mások, és ezek közt Horváth Lajos kassai tornatanár, a kit a legelső helyen kell vala említenem, a ki kitűnő szakértelemmel végrehajtott vezényleésével tulajdonképen egymaga biztosította a tornaverseny fényes sikerét, s a gyakorlatok pontos kivitelét.

Szeptember 15-én délután már majdnem valamennyi intézet megérkezett, melyeket egyenkint, érkezésök időpontja szerint fogadtak s katonazenével kísérték be. Az nap este nagy ismerkedés volt a város egyik vendégfogadójában a tanárok számára, a hol már előre megindult a kölcsönös felköszöntők árja.

Másnap korán reggel — vasárnap — ki-ki templomba ment, aztán nagy próbát tartottak a szabadgyakorlatokból. A versenytér a Szechenyi-liget tágas területén volt. A jury-emelvény háttére a résztvevő intézetek városainak címereivel volt díszítve mely kitűnő figyelem a rendező bizottság kedves tapintatára mutat. Délután 2 óraker megindult a menet a nagy laktanyától, elől a katonazenével, a nép ezreinek lelkes éljenzésétől kísérve. Az ablakokból, emelvényekből Kassa város szép hölgyei kendőiket lobogtatva üdvözölték a fellelkesült ifjakat, kik közül különösen a szepesiek részesültek kiváló rokonszenves óvációkban, «Éljenek az iglóiak, a lőcseiek» hangzott mindenfelé. S a szepesi ifjak, a mint a verseny közben be is bizonyították, e különös kitüntetésre igyekeztek is méltókká lenni. A felvonulás felállás a versenytéren példás rendben folyt le, s nagyszabású látványt nyújtott. A mint az oszlopokat felállították, Péchy főispán, elnök, lelkes beszéddel megnyitottak jelentette a tornaversenyt. Erre a Szózat elnéklése következett, mely után a tornaverseny következő sorrendben folyt le: szabadgyakorlatok valamennyi résztvevő intézet által együttesen bemutatva, egyes intézetek katonai gyakorlatai s versenyfutások, szertornázás, nagyverseny (és pedig kötélhúzás, távolugrás, magas ugrás) — játék, és oszlopba-állítás. A verseny este hat óraker a díjak kihirdetésével és kiosztásával fejeződött be. Az elnök-főispán egy a tornázásnak nevelői es nemzeti fontosságát

kiemelő s tetszéssel fogadott szellemes berekesztő beszédje után a Hymnus hangzott fel s a tanulók lelkes hangulatban, dobpengés, zeneszó és hazafias dalok hangjai mellett elvonulva, laktanyáikra távoztak.

A nagy zsüri és a katonai szakvélemények szerint a katonai s a rendgyakorlatokban első helyen kitüntek az iglói áll. tanítóképzőintézet, a kassai kath. főgimnázium és főreáliskola, a nagybányai áll. gimnázium, s végre a kassai polgáriskola. Ez intézeteket a nagy díszokmánynyal tüntették ki.

A kötélhúzásban győztesek lettek: Ungvár, Ujhely, Igló, Budapest (V. kerület), Szatmár, Lőcse és Kassa (gymnázium és reáliskola). A győztes intézetek kitüntetett okmányt nyertek.

A szertornázásban, valamint az egyéneki versenyeknél a budapesti tanulók voltak az elsők, kiknek athletai és ügyességi mutatóványaik valóságos frenetikus lelkesedésbe hozták a közönséget.

Tornajátékaival több intézet tünt ki, s ezek között a budapesti ifjak nagylabda-játéka keltett élénk érdeklődést.

Az egyéni verseny és szertornázás által egyes tanulók különös kitüntetésre érdemesültek. Két tanuló aranyérmert nyert, 19-en ezüstöt és 20-an bronzérmert. Ezenkívül valamennyi intézet egy-egy tanulója értékes emléktárgyat kapott ajándékba, melynek több száz forintba rugó költségeit a főispán és Kassa város lelkes polgárainak nagylelkű adományaik fedezték.

A tornaverseny befejezése után a Schalkház-féle díszteremben nagy lakoma volt, melyet a város adott a vendégférfiak tiszteletére, közel 400 terítéssel. A lakomán a főispán és polgármester között Szieber Ede kassai tankerületi főigazgató elnökölt, ki mint miniszteri biztos a kultuszminisztert helyettesítette. Lelkes felköszöntők mondattak ő felségére a királyra, a kultuszminiszterre, Kassa városára, a főispánra, az alispánra, a vendégtanférfiakra, a rend. bizottságra s különös lelkesedéssel Horváth Lajos tornatanárra s Szekeres és Lekly fáradhatlan rendezőkre és sok másra s a mulatsággal végződő tornaversenynek csak a késő éjjeli órák vetettek véget, melyből mindenki a legkellemesebb emlékekkel távozott.

Valóban büszke lehet Kassa városa a tornaversenyére, mely fényben és sikerben a budapestit messze felülmulta. Élvezetes és tanulságos volt az mindenkire. A tanulók Kassa város nevezetességeit megtekintve nemcsak a versenyben való részvétel édes mámorától ittassan, de ismeretekben is gazdagodva térhettek hazafelé iskolájukba. A kassai lelkes közönségnek alkalmá nyílt a régi olimpiadoknak egy ujkori alakjában s annak fényes sikerében gyönyörködni s meggyőződni arról, hogy a kassai tanférfiak szép hivatásuk magaslatán allanak, a kikre valóban büszkéek lehetnek. Öröme lehet a tornaverseny-rendező bizottság minden tagjának, mert nemcsak a ragyogó legszebb nap tette fáradságukat sikeressé, de a saját buzgalmuk és tapintatos rendezések is. Sehol semmi baleset, semmi fennakadás. Minden a legszebb rendben, példás egyetértéssel és fegyelemmel folyt le. S a mit e helyütt nem mellőzhetek kiemelni, az abban az eléggé nem méltányolható helyes eljárásban áll, hogy a kassai szakférfiak nem az egyéni versenyeknek adtak előnyt,

— a mely az iskolai öszgyakorlatoknál s az iskolai tornázásnál egyáltalán csakis alárendelt mozzanat lehet — hanem első sörban azt bíralták meg, minő eredménynyel úzik az intézetek az iskolai együttes tornázást? És ez a helyes. Ennek kiemelése mellett elismeréssel kell felemlítenem, hogy a kassai tornaversenyénél érezhetőleg tünt ki az a szerénység és szives előzékenység, melylyel a kassaiak a házigazda szerepét gyakorolva az idegen tanintézetek iránt minden megkülönböztetés nélkül viseltettek.

A kassai kerületi tornaverseny végül meggyőzheti a magas kormány intéző köreit arról, hogy az intézetek általában komolyan fogják fel ebbeli hivatásokat, hogy nemcsak az ifjuságban van meg a lelkesedés testöket művelni, hanem a tanítóokban is megvan az erély és a képesség növendékeiket e nemes sportban eredménynyel oktatni; és hogy a társadalomban is mindenütt találhatók lelkes s áldozatkész egyének, a kik az intézetekkel s ezek vezérferfiaival kezét fogva elismerésre méltó buzgalommal és hazafias érzülettel munkálkodnak az ifjuság testi nevelésének érdekében. Csak azt kell ezek után a magas kormánytól várnunk, hogy a testedzés érdekében tett intézkedései ne maradjanak írott malaszt, — mint sok helyütt — hanem szereltessenek fel intézeteink sorban egymásután a szükséges tornacsarnokokkal és kellő tanerőkkel s akkor megérjük, hogy majdan a következő tornaversenyhez nem csupán 17, hanem a három tankerület valamennyi középiskolája testvéries lelkesedéssel lép a sorompóba.¹

Igló, 1894. szept.

A.

Emlékezés Felméri Mózesről.

Szomszédfalusiak valánk: ők hárman székely-udvarhelyiek, én farczádi. A bátya barátsága büszkeségem vala; az öcscs tanítványomból a természet és az észszerű pedagógia rendje szerint barátommá, kartársammá nőtte ki magát s kölcsönösen igyekszünk, hogy egymás miatt ne szégyenkedjünk; Mózsival pedig — így neveztük őt — majdnem egy negyedszázadon át és majdnem megszakítás nélkül kenyeres pajtások voltunk a szónak legtisztább kollégialis értelmében. Ne csodálkozzál tehát megilletődött olvasó, hogy e megemlékező sorok alján az én nevem találd!

Hogy a 60. év felé járunk, annak — mint egyik igazgatótanáesosunk szavajárása volt — főfő bizonyítéka az, hogy több az ösmerősünk a temetőben, mint az élők között. A Mindenség nagy Pedagógusa egész életünkön át szoktat ugyan, hanem azért még sem tudunk összeszokni azzal a gondolattal, hogy olyan egyének váljanak temetői ösmerősainkké, kikre itt fenn, a föld színén még derekas munka várt volna, mert még jó távol állanak az emberi kor legvégső határitól. Csak erő-

¹ Tudunkkal a pozsonyi, szegedi és kolozsvári tornaversenyeken is vettek részt — és pedig sikerrel — tanítóképző intézetek. Szivesen vennők a résztvevő intézetek részéről e versenyek rövid leírását.
Szerk.

szakkal tűröm tehát a Lajos bátyád korai elköltözése mellett a Tiedet is édes Mózsi barátom!

Minő értéke, becse van előttünk valamely dolognak, személynek: annak teljes tudatára rendesen a becses dolgok és személyek elvesztése szokott bennünket ébreszteni. Példa erre a Te halálad, melyet a Lajos bátyád elvesztése miatt érzett orvosolhatlan fájdalom értelt és siettetett. Részéről pedig, ha a Te — tér és idő nyügeitől most már szabad — tekintetedet, a mi lelkeinkbe, ismerőseid, tisztelőid, barátaid lelkébe veted: látni fogod, hogy mily sokszor gondolunk Rád. Rád gondolunk, kinek elpusztíthatlan székely-humora (sőt talán Felméri-humornak nevezhetném) társas együttlétünknek nélkülözhetetlen, kipótolhatlan fűszerezője volt. Rád gondolunk, ki soha sem kerested, hogy hol a munkának a vékonyabbik vége, hanem szó, vonakodás, zugolódás nélkül ragadtad meg ott, a hol éppen kezdedbe akadt. Rád gondolunk, ki 49 éves korodban oly fürge valál, mintha akkor lettél volna az Udvarhelyi ev. ref. «kolégyom» elemi, vagy gimn. első négy osztálya valamelyikének a növendéke, vagy mintha most kellene megmutatni a pataki V—VI. osztályos diákoknak, hogy az erdélyi *Conscholarist* hogyan kell respektálni; vagy mintha most térnél vissza újból az udvarhelyi alma materhez, s abból kellene szemléleti oktatást adni a VII—VIII. osztályos tanulótársaknak, hogy milyen is hát voltaképpen az a pataki diák. Valódi ős-székely erő s az is koncentrált állapotban, kellett, hogy lakozzék a Te aczélizmaidban és idegeidben, hogy azokon a fogarasi ev. ref. egyház népiskolájánál 1867—1872-ig tanítói minőségben s a mi tanítóképzőknél 1872-től 1894. évi aug. 12. napjáig rajz-, írás-, házi ipar és tornatanári minőségben, összesen tehát majdnem 27 év alatt kifejtett munkának majdnem semmi koptató hatása ne legyen észlelhető.

Hogy a népiskolai és középintézeti tárgyak közül mindenik egyformán fontos: azt váltig hirdetjük ugyan, de azért természeti arravalóságunk mégis egyik vagy másik tárgy tanulásánál, tanításánál szokott kiválóan érvényesülni. Ezt a régi jó diákos világban így mondották volt: *natura m expellas furca, tamen usque recurret*. Villával, sőt talán gereblyével sem lehetett volna tehát Belőled a tornátermettséget kiirtani. Ez ok szerezte meg Veled már 1873. szept. 18. napján a főiskolára szóló tornatanári oklevelet és növendékeink — nagyobbára már az életbe kilépett néptanítók sokáig el-elemlegtik még a fővárosban töltött ama szép pünkösdi napokat, midőn a szék.-keresztúri áll. tan. képző növendékeit a Te szakértelmed és buzgóságod két ki-tüntető okmány birtokába juttatá.

A nyújtó, korbát, mászó-pózna, vasbot, buzogány rendesen keményebb fogást követelnek, semhogy az ezekhez szokott kéz aztán a pennaforogtatást is munkának tekintené. De Te — elösmeréssel kell kiemelnem — a pennának is olykor-olykor forogatója valál (penna és ecset különben is rokonok). A jó öreg Szinnyi bácsi a megmondhatója, hogy pennás kézzel is igyekeztél szolgálatot tenni a magy. tanítóképzés ügyének. Én az érdeklődő olvasót e tekintetben a «Magyar írók élete és munkái» III. kötetének 354. és köv. hasábjaira utalom.

Ezt a néhány sort pedig, melyben testületi folyóiratunk hasábjain Rólad megemlékezém: Vegye a Te lelked folytatásaul és befejezéséül ama bucsúzó szavaknak, melyekkel özvegyed, két árva fiad, kartársaid, tisztelőid nevében, a székely-keresztúri köztemető egy f. évi aug. 14. földomborult sírja szélén elhantolt porrézeitől búcsút vett sajtó szívé barátod:

Sándor Domokos.

VEGYESEK.

Személy hírek. A vallás- és közoktatási miniszter *Rátskay János* znióváraljai, *Ujvári Mihály* székely-keresztúri, *Veres Ferencz* sárospataki és *Thaisz Lajos* losonczy állami tanítóképző-intézeti tanárokat a IX. fizetési osztály második fokozatában rendes tanárokká nevezte ki. Üdvözljük kartársainkat előléptetésök alkalmával, a melyre hosszú szolgálattal már régen rászolgáltak. Ezekkel az előléptetésekkel ismét javult valamicskét az a szomorú állapot, hogy segédtanáraink csak 10—20 évi szolgálat után juthatnak a rendes tanári székbe. — A vallás- és közoktatási miniszter *Mészáros Jenő* tanítóképző tanárjelöltet a temesvári áll. tanítóképzőhöz, *Farkas Sándor* tanítóképző tanárjelöltet a znióváraljai áll. képzőhöz, *Kötse István* tanárjelöltet a sárospataki áll. képzőhöz a X. fizetési osztály utolsó fokozatában egyelőre ideiglenes minőségű segédtanárokká nevezte ki. Üdvözljük az új kartársakat! — A vallás- és közoktatási miniszter *Sennyey József* dévai áll. tanítóképző zenetanárt a félegyházi és *Kutnyánszky Jenő* znióváraljai áll. tanítóképző segédtanárt a dévai áll. tanítóképzőhöz saját kérelmükre hasonló minőségben helyezte át.

Pataky Irmát, a győri áll. tanítóképző intézet igazgatóját, a vall. és közokt. miniszter végleg megerősítette. — Továbbá a vallás- és közoktatási miniszter *Buday Teklét*, a pozsonyi áll. tanítóképző intézet segédtanítónőjét a munkácsi áll. polgári leányiskolához a X. fiz. osztályba rendes tanítónővé; *Zsiga Margitot* pedig a győri áll. tanítóképző intézethez a XI. fiz. oszt. utolsó fokozatában ideiglenes benlakó segédtanítónővé a *Molnár Józsefet* a kolozsvári áll. tanítóképzőhöz a XI. fiz. osztály utolsó fokozatával járó illetményenyl házi ipari és kézimunka-tanítónővé végleges minőségben nevezte ki; s *Gál Imre* csáktornyai áll. tanítóképző int. rajztanárt kinevezte Székely-Keresztúrra segédtanárrá a X. fiz. osztály utolsó fokozatában. — A vallás- és közoktatási miniszter *Égner Adolf* kis-kunfélegyházi és *Soós Antal* znióváraljai tanítóképző rendes tanárokat kölcsönösen áthelyezte; továbbá dr. *Halasy Kálmán* áll. tanítóképző rendes tanárt Temesvárról áthelyezte Lévára s helyébe *Berecz Edét*, budapesti áll. felsőbb leányiskolai rendes tanárt nevezte ki. — *Helyreigazítás.* Lapunk mult számában tévesen irtuk, hogy a vall. és közokt. miniszter dr. *Baló Józsefnek*, mint gyakorló polg. isk. tanárnak tanítóképző rendes tanári czímet és jelleget adott, pedig őt a miniszter a polgári tanítóképzőhöz rendes tanánárrá nevezte ki.

Lapunk zártakor értesültünk, hogy a vallás- és közoktatási miniszter a budapesti Fröbel Nőegyesület államilag segélyezett kisdedővóképzőjéhez igazgatónak *Peres Sándort*, a hódmezővásárhelyi óvóképző igazgatóját nevezte ki. *Peres Sándor*, mint a losonczy képző gyakorlóiskolai tanítója a népnevelésnek és mint a hódmezővásárhelyi óvóképző igazgatója a kisdedővársnak a különösen az óvóképzésnek tett jeles szolgálatakat a gyakorlati és az irodalmi működés terén, *Peres* a kisdedővás terén felmerült újabb «nemzeti iránynak» egyik képviselője. Üdvözljük! — Jelentjük végre, hogy *Jóó Istvánt* a debreczeni ev. ref. tanítóképző intézet igazgatóját, a tiszántúli ev. ref. egyházkerület közgyűlése megválasztotta a kerületben lévő ev. ref. középiskolák felügyelőjévé.

Üdvözljük őt eme kitüntető bizalomért, a melyre széles ismereteinél és magas pedagógiai műveltségénél fogva valóban érdemet szerzett.

Képzőintézeti hírek. *Felvétel a nevelőnői tanfolyammal kibővített budai állami tanítóképző-intézetbe.* A nevelőnőképzőnek a budapesti VI. ker. (Andrássy-úti) tanítónőképzőből a budai tanítónőképzőbe való áttelepítése a múlt iskolai év végén megtörtént. A jelen iskolai év elején már a nevelőnői tanfolyamnak figyelembe vételével vették fel a budai tanítónőképző I. osztályába a növendékeket. A bekerült 25 növendék közül 12 a tanítónőin kívül a nevelőnői tanfolyamban is részt fog venni, 13 pedig csupán a tanítónői tanfolyam növendéke lesz. Az elfogadott tervezet szerint az előbbi 12 növendék a tanítónői növendékekkel együtt teljesen a tanítónőképzők tanterve szerint fog tanulni; csupán a zongorából, német és franczia nyelvből fognak külön oktatást nyerni. Ennélfogva a képesítő vizsgálat után a nevelőnői tanfolyam növendékei is egyszerűen tanítói oklevelet fognak kapni, a melyben azonban meg fog jegyezteni, hogy részt vettek a nevelőnői tanfolyamban s annak külön tárgyaiból osztályoztatni is fognak.

Az angol kisasszonyok budapesti róm. kath. tanítónőképzőjét még a múlt iskolai évben 4 évfolyamúvá tették s a jelen iskolai évben pedig már az elemi képző fölé polgári tanítónőképzőt emeltek, a melynek I. évfolyamát meg is nyitották. Az elemi képző eddigi igazgatóját, *Molnár Lászlót*, a ki sok éven át ernyedetlen szorgalommal s nagy sikerrel szolgálta ez intézetet, a hazai róm. kath. közoktatást s művelte a pedagógiai irodalmat saját kérelmére, egészségi okokból nyugalmazták s helyébe igazgatónak *Ember Károlyt*, az ország néptanítóságának egyik jeles tagját, nevezte ki a herczegprímás ajánlatára a miniszter.

A csurgói állami tanítóképzőben a javító és felvételi vizsgálatok f. é. augusztus hó 30-án tartattak meg. A csurgói tanítóképző e tanévben — úgy látszik — az ország népesebb képzői közé tartozik, a mennyiben az I. osztályba 25, a II-ikba 22; III-ikba 10, a IV-ikbe 19 növendék vétetett föl s így a növendékek száma összesen 76. Ezek közül róm. kath. 56, ev. ref. 17, ág. ev. 2. izr. 1. — Szeptember 1-én nyílt meg a képzőintézeti köztartás is, a melyben szerződött vállalkozók napi 36 kr. díjért reggelit, ebédet és vacsorát adnak. Ez egyszerűen a legnagyobb segély, miben a növendékek a kincstártól részesülnek. A lakásért, fűtésért, világítás és mosásért járó havi 4 frt a növendékek szülői sajátjukból tartoznak fedezni. (Iskolai Szemle).

A tanítóképző-intézeti új tanterv életbeléptetése egy évre halasztást szenvedett. Az okok, a melyek a tanterv kiadásának elhalasztására indították a közoktatási kormányt, azok, hogy a tanítónőképzők tanterve még nincs készen, már pedig az egyöntetű haladás kedvéért kívánatos, hogy az összes képzők egyszerre kezdjenek az új tanterv szerint működni; másik baj, hogy sem részletes utasítások, sem tankönyvek nincsenek, a melyek az új tanítási terv szerint oktatás sikerét biztosíthatnák; végre ok az is, hogy az állami tanítóképzők nem rendelkeznek elég tanerővel az új tanterv végrehajtásához. Elismerjük, hogy ezek fontos okok az elhalasztáshoz; kívánatos azonban, hogy a közoktatási kormány és a tanács teljes erővel fogjon az életbeléptetés feltételeinek megteremtéséhez, nehogy — a tanítóképzés az elhalasztás nagy kárára — megfeneklést jelentsen.

Tanítói gyűlések Debreczenben. A debreczeni országos tanszerkiállítás számos tanítói és tanári gyűlés színhelye volt. Gyűlést tartotak a kereskedelmi iskolai a tanítóképző, az ev. ref. középiskolai tanárok; továbbá a tanítók országos bizottsága, az ev. ref. tanítók bizottsága, a hajdúmegyei tanítók Gönczy-köre, az alsó-szabolcs-hajdúvidéki ev. ref. tanítók, a Mária-Dorotya egyesület, a humanus intézetekben működő tanítók. Mind e gyűlések érdekes keretbe foglalták a kiállítást s nagyban emelték annak jelentőségét annyira, hogy a kiállítás már ezen gyűlések tartása által is történelmi nevezetességre tett szert.

A kilencz gyűlés rövid öt nap alatt, augusztus 19—24-ig folyt le s ha ez a zsufoaltság sok kellemetlenséget okozott is, de származott belőle jó is. Alkalmat adott arra, hogy a közoktatás különböző terén működő tanítók egymásnak gyűlésein, ö-szejöveleln megjelenvén, egymással érintkeztek, egymás eszméivel, gondolkozásmódjával megismerkedtek. A találkozások, a kifejlődött nézetcsereké közelebb hozták az eszméket, a szíveket, ébresztették a tanférfiakban az együtt-érzés, a kölcsönös bizalom gondolatát. Igaz, hogy ez az érintkezés Debreczenben hiányos volt, mert az egyesületeket csak külső kapocs, a hely és idő együttsége, hozta össze s magok a debreczeni tanférfiak, elemi iskolai tanítók, közép- és felső iskolai, szakiskolai tanárok, a kik e tekintetben sokat tehettek volna, nem ragadták meg a kínálkozó alkalmat s nem létesítettek összetartást; mindazáltal az önkényt, a minden rendezés nélkül is itt-ott kifejlődött érintkezést a debreczeni gyűlések egyik beces eredményének tekintjük, a mely egyengette az útját a tanítással foglalkozók nagy találkozásának, az 1896-ban tartandó egyetemes tanügyi kongresszusnak.

Az egyes gyűlések különben bővelkedtek nevezetes mozzanatokban, a mennyiben több egyesület innen keltezi megalakultát. A kereskedelmi iskolai tanárok egyesületté szervezkedtek s ez a tény a kereskedelmi szakoktatás terén bizonyára fontos átalakulások kezdetét jelenti; az ev. ref. tanítók szintén egyesületté alakultak, hogy speciális érdekeiket hathatósabban mozdítsák előre; a humanus intézetek (árvaházak, vakok, siketnémák iskolái) tanítói szintén Debreczenben indították meg a mozgalmat az egyesületté szervezkedéshez; a ref. középiskolai tanárok gyűlésén erősen nyilatkozott az óhaj egyesület létesítéséhez.

A már működő egyesületek pedig határozataik fontossága által tették nevezetessé gyűléseiket. E tekintetben első helyen áll a Magyarországi Tanítók Országos Bizottsága, a mely a népoktatási törvények revíziójáról tanácskozáván, kimondotta a nagy elvet, hogy a népoktatás az egész vonalon államosítandó. Helyeseljük, hogy a tanítóság bátran állást foglalt az államosítás mellett, mindazáltal épp oly veszedelmesnek tartanók az államosítás merev keresztülvitelét, a mint káros a mai állapot: az államnak közönye és befolyásának elégtelensége az iskolákkal szemben. Érdekes jelenete volt a tanácskozásnak, hogy a felekezeti iskolákban működő tanítók követelték legjobban az államosítás szükséges voltának kimondását. A tanítóképző tanárok egyesületének gyűlése az által vált nevezetessé, hogy kimondotta a tanítók állami képesítésének elvét, mi czélból országos vizsgáló bizottságok létesítését mondotta szükségesnek. Az alsó-szabolcs-hajdúvidéki ev. ref. tanító egyesület a népiskolai tantervvel foglalkozott s ez ügyben figyelemre méltó határozatokat hozott. A hajdúmegyei «Gönczy-egyesület» gyűlésének nevezetes eredménye volt, hogy a népoktatás államosítása ügyében csatlakozott a tanítói országos bizottság határozatához. Ezekben foglalhattuk össze a kiállítási gyűlések eredményét. A kiállításról magáról jövőre.

Az ezredévi egyetemes tanügyi kongresszus előkészítő bizottsága szeptember 22-án dr. Heinrich Gusztáv elnöklete alatt ülést tartott, a melyen Nagy László titkár előterjesztése alapján kimondottak: 1. a gyűlés általános jellegű legyen vagyis ölelje fel a kisedővótól az egyetemig a közoktatásnak, valamint a neveléstudománynak minden ágát; a gyűlés szabad részvétellel alapján szervezendő, e szerint a gyűlés bizonyos tagsági díj lefizetése mellett részt vehet bárki; 3. a gyűlés előkészítésébe az összes köznevelési egyesületek bevonandók, azonban az egyesületek, mint ilyenek, a gyűlés szakosztályai gyanánt nem szerepelhetnek; 4. az országos gyűlés szervezetének megállapítása végett jövő év husvétján nagy szervező gyűlés hivandó egybe,

a mely a tanügyi egyesületekből és testületekből képviseleti alapon létesítendő, 5 az előkészítő bizottság az egyesületek, testületek, szaklapok képviselőiből, a tanügy kiválóbb munkásaitól kiegészítendő. A bizottság fel fogja szólítani az egyesületeket csatlakozásra s a felhívás szerkesztésével Beke Manó t, Nagy Lászlót és Böngérfi Jánost bízta meg. A bizottság elhatározta, hogy a Tanítók Országos Bizottságával, mint a honnan az eszme kiindult, külön is fog szóbelileg tanácskozni s erre a célra Heinrich Gusztávot, Beke Manó t, Csengery Jánost és Radó Vilmost küldte ki.

A győri katol. tanítóképző-intézet épületének felszentelése. Zalka János dr. győri püspök a mult évben a soproni és a győri katol. tanítóképző-intézetből egyesített tanintézet számára 43.000 frt költséggel Győrött új mintaszerű épületet építtetett. Az intézetet a mely modern pedagógiai igényeknek megfelel s a katolikus közoktatásnak méltán egyik büszkesége, az új iskolai évben átadták rendeltetésének. Az új épületet aug. 30-án áldotta meg a megyés püspök. Reggel 7 óraker az intézethez legközelebb fekvő magyar menházi templomban szent misét mondott s azután kíséretével s az intézet tanári karával a feldíszített új intézei épületbe ment. A tanári testülethez és meghívottakhoz mondott beszédekben kiemelte, hogy a két intézet egyesítésében azon hazafias cél vezérelte, hogy az egyház megye idegenajkú tanítójelöltjei püspöki székhelyen, mint egészen magyar városban, tisztán magyar nevelésben részesüljenek. Egyházmegyéje és házája iránt való szeretetből megyéje közoktatásának emelésére építtette az új tanintézetet s bár, ugymond, élte alkonyán van, de egyházmegyéje és házája iránt való szeretete meg nem fogyatkozik s hálát ad a gondviselésnek, hogy kedvvel ápoltt tervét megvalósíthatta s midőn az intézetet rendeltetésének átadja, Isten áldását kívánja reá. A püspök szavai után Holdházy János, cz. püspök, a győri egyházmegye papság nevében köszönte meg a püspök ez újabb áldozatkészségét. Utána dr. Karácson Imre, a tanítóképző-intézet igazgatója, a tanári kar nevében mondott köszönetet; kijelenté, hogy tanártársai-val minden erővel azon lesz, hogy ama vallásos és hazafias cél, a mely az érdemekkel övezett főpásztort vezérelte, megvalósulást nyerjen s Isten áldását kívánta az aggastyán főpásztorra. — Az új tanítóképző-intézet épülete Győr városának egyik díszes s legszebb katolikus tanintézetek közé tartozik az országban. A győrieknek egyházi és hazafiúi érdemekben gazdag főpásztora egy újabb emlékekkel írta be nevét a magyar közművelődés történetébe! (Népiskolai Tanügy).

Új tanítóképző-intézet Esztergomban. A hercegprímás augusztus hó 31-én írta alá azon határozatokat, a melyek a n a g y s z o m b a t i és b u d a p e s t i katol. tanítóképző-intézetek fokozatos beszüntetését rendelik a jelen iskolai év elejétől fogva. Az ekként fokozatosan beszüntetendő két intézet pótlására az e s z t e r g o m i tanítóképző-intézet fejlesztésének kezdetéül rendes szaktanárokat nevez ki, s azt a jelen évtől négy évfolyamúvá fejleszt; ezenkívül egyelőre 12 százforintos ösztöndíjat tűzött ki oly növendékek részére, a kik tanítók gyermekei és a felső vidékről valók.

II. Kimutatás

a Kossuth-alapra befolyt adakozásokról.

A temesvári áll. tanítóképző gyűjtése	10 frt — kr
Az I. kimutatás szerint befolyt	112 „ 68 „
Összesen	122 frt 68 kr

XXXIII. Kimutatás

a szept. 1-től okt. 5-ig befolyt tagdíjakról.

1893. évre : Rátskay János, Schmid Bertalan (4—4 frt).
1894. II. félévre : Dr. Bartsch Samu, Belányi Tivadar, Bellosits Bálint, Bene Gyula, Bocskay Kristóf, Csepreghy Endre, Józsa Károly, Joó István, Karoliny Mihály, Menich Antal, Mocsári Gerő, Nágel Sándor, Petrovác István, Scherer Sándor, Szukováthy Ilona, Tóthfalussy Dániel (2—2 frtot).
1894. évre : Bakos Kálmán, Bárány Gyula, Bod Péter, Boromisza István, Buzogány Mária, Erdódi János, Faluvégi Albert, Fay Gizella, Fehér Sámuel, Fiéba Izabella, Glünckl Ágoston, Heinrich Józsa, Hodossy Béla, Hoffmann Amália, Holczmann Ferencz, Horváth Antal, Horváth József, Józsa Pál, Kaposvári tanítótestület, Dr. Karácson Imre, Kolumbán Samu, Kovács Béla, Krätsmár Béla, Krausz Sándor, Kruze Ernő, Kuliszeki Ernő, László János, Lenhardt Károly, Máramarosnegyei ált. tanítóegyesület, Macskásy Sándor, Margitai József, Modori áll. tanítóképző-intézet, Mohar József, Nagy Iván, Nogely István, Pákh Berta, Polereczky Jolán, Dr. Povischil Richárd, Sebestyén Gyula, Szarvas Gáborné, Szarvassy Margit, Sztankovics Alajos, Sztankovics János, Sztépankó Albert, Tavassy Mária, Tháisz Lajos, Triff Gábor, Zajzon Dénes (4—4 frtot).

Feljegyzet. Kérem a t. tagtársakat jelen évi tagdíjaik s előbbi évi hátralékaik szíves beküldésére. — Okt. 15-én túl, alapszabályaink értelmében, a nem fizetőkhez postai megbízásokat kell, az ő költségeikre, szétküldennem.

Budapesten, 1894. okt. 5.

Komáromy Lajos,
egyesületi pénztáros.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

Felkérésemre a magyar nyelvi póttanfolyamok vezetői — egynek kivételével — beküldték lapunkhoz a tanfolyamok részletes leírásait. Midőn ezért nekik szíves köszönetet mondok, egyúttal kérem szíves elnézésüket, hogy a debreczeni gyűlésre vonatkozó iratok miatt a leírások közlését nem kezdettem meg.

S. G. Znióváralja. Az érdekes ismertetéseket megkaptam. Köszönöm az érdeklődést, de e számban nem lehetett közölni. A kért ügyben levél megy. — T. G. Szabadka. A román népiskolai tantervben valóban sok érdekes vonás van. A többivel együtt eltettem jövőre. Hogy vagy? — R. B. Temesvár. Várom a közleményt. — B. F. Csáktornya. Az érdekes közleményt csak jövőre adhatom.